

REFORMA ODGOVORNOSTI ZA KLEVETU I UVREDU

**Kako obezbijediti primjenu standarda
iz prakse Evropskog suda za ljudska prava
u domaćem pravnom poretku**

**Akcija za ljudska prava
Podgorica
2010.**

REFORMA ODGOVORNOSTI ZA KLEVETU I UVREDU

*Kako obezbijediti primjenu standarda
iz prakse Evropskog suda za ljudska prava
u domaćem pravnom poretku*

Akcija za ljudska prava
Podgorica
2010.

CIP - Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-9940-9072-4-2
COBISS.CG-ID 16934416

REFORMA ODGOVORNOSTI ZA KLEVETU I UVREDU

**Kako obezbijediti primjenu standarda
iz prakse Evropskog suda za ljudska prava
u domaćem pravnom poretku**

Zbornik izlaganja sa regionalnog skupa
održanog u Podgorici 11. juna 2010. godine

Uredila
mr Tea Gorjanc-Prelević

Akcija za ljudska prava
Podgorica
2010.

REFORMA ODGOVORNOSTI ZA KLEVETU I UVREDU

Kako obezbijediti primjenu standarda iz prakse Evropskog suda
za ljudska prava u domaćem pravnom poretku

Izdavač:

Akcija za ljudska prava
Moskovska bb, 20 000 Podgorica, Crna Gora
Tel/fax: +382 20 510 040/1
E-mail: hra@t-com.me
www.hraction.org

Za izdavača:

mr Tea Gorjanc-Prelević

Uredila:

mr Tea Gorjanc-Prelević

Priprema i štampa:

YUGRAFIC, Podgorica

Tiraž:

500

Objavlivanje ove publikacije omogućili su:

Program Istok Istok: Partnerstvo bez granica
Fondacije Institut za otvoreno društvo - Predstavništvo Crna Gora

Britanska ambasada u Podgorici

SADRŽAJ

I UVODNE RIJEČI	9
mr Tea Gorjanc-Prelević, izvršna direktorka Akcije za ljudska prava ...	11
Mirsad Rastoder, predsjedavajući Savjeta Novinarskog samoregulatornog tijela	12
Lav Lajović, specijalni savjetnik potpredsjednika Vlade za politički sistem, unutrašnju i spoljnu politiku	15
Ana Vukčević, zamjenica v.d. šefice kancelarije Savjeta Evrope u Crnoj Gori	19
Clive Rumbold, zamjenik ambasadora Evropske Komisije u Crnoj Gori	20
II IZLAGANJA	23
Peter Noorlander, direktor <i>Media Defence Law Initiative</i> , Najbolja praksa obezbjeđenja primjene standarda iz prakse Evropskog suda za ljudska prava u domaćem pravnom poretku	25
Diskusija	40
Iskustvo Bosne i Hercegovine	44
Mladen Srđić, sudija Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine ..	44
Ljiljana Zurovac, direktorica Vijeća za štampu Bosne i Hercegovine ...	48
Diskusija	51

Iskustvo Albanije	57
Idar Bistri, advokat, bivši savjetnik Parlamentarnog stalnog Komiteta za mas-medije i obrazovanje	57
Ilda Londo, koordinatorka istraživačkog odjeljenja Instituta za medije Albanije	60
Diskusija	63
Iskustvo Hrvatske	66
Sanja Katušić-Jergović, sutkinja Županijskog suda u Velikoj Gorici, privremeno pri Vrhovnom sudu Republike Hrvatske	66
Sovjetka Režić, sutkinja Županijskog suda u Splitu	79
Zdenko Duka, predsjednik Hrvatskog novinarskog društva	85
Diskusija	88
Iskustvo Srbije	91
dr Slavoljub Carić, zastupnik Republike Srbije pred Evropskim sudom za zaštitu ljudskih prava	91
Natalija Šolić, advokatica, Komitet pravnika za ljudska prava (YUCOM)	109
Diskusija	113
Iskustvo Makedonije	117
dr Dragan Tumanovski, sudija Vrhovnog suda Republike Makedonije	117
Tamara Čausidis, novinarka TV ALSAT-M, članica Savjeta časti Udruženja novinara Makedonije	120
Diskusija	122

Iskustvo Crne Gore	126
Senka Danilović, sudija Višeg suda u Podgorici, Građansko odjeljenje	126
Ana Vuković, sudija Višeg suda u Podgorici, Krivično odjeljenje	131
Diskusija	134
mr Tea Gorjanc-Prelević, izvršna direktorka Akcije za ljudska prava	136
Diskusija	140
III ZAKLJUČCI	149
Korisne Internet stranice	150
Conclusions	152
IV UČESNICI OKRUGLOG STOLA	155
V MATERIJALI	157
Inicijativa Akcije za ljudska prava i Novinarskog samoregulatornog tijela upućena Vladi za saradnju na temeljnoj reformi zakonskog uređivanja od- govornosti za povredu časti i ugleda u skladu sa evropskim standardima od 8. februara 2010.	159
Zakon o zaštiti od klevete Federacije Bosne i Hercegovine	163
Zakon o zaštiti od klevete Republike Srpske Bosne i Hercegovine	171

UVODNE RIJEČI

TEA GORJANC-PRELEVIĆ, izvršna direktorka Akcije za ljudska prava

Dame i gospodo, želim vam dobrodošlicu u ime *Akcije za ljudska prava* koja je organizovala ovaj skup u saradnji sa *Novinarskim samoregulatornim tijelom* i kancelarijom Savjeta Evrope u Podgorici. Skup se održava zahvaljujući finansijskoj podršci programa "Istok Istok: Partnerstvo bez granica", fondacije Institut za otvoreno društvo i Savjeta Evrope.

Iako je Zakon o medijima Crne Gore još 2002. godine predvidio opštu obaveznu njegovu primjenu u skladu sa praksom Evropskog suda za ljudska prava, a Crna Gora prilikom prijema u Savjet Evrope 2006. godine izričito obećala da će obezbjediti da sudovi primjenjuju ove standarde, država do današnjeg dana nije na odgovarajući način odgovorila ovoj obavezi. *Akcija za ljudska prava* je javno isticala da i u presudama najviših sudskih instanci u Crnoj Gori standardi iz prakse Evropskog suda za ljudska prava nisu uzimani u obzir prilikom ograničavanja slobode izražavanja, a kao posledica toga, prve predstavke protiv Crne Gore napreduju u proceduri pred Evropskim sudom u Strazburu. U februaru ove godine zajedno sa Novinarskim samoregulatornim tijelom pozdravili smo inicijativu potpredsjednika Vlade da se iz krivičnog zakonika ukinu novčane kazne za medije, ali smo odmah predložili da se pristupi temeljnijoj reformi zakonskih odredbi koje regulišu kako krivičnu odgovornost za povredu časti i ugleda tako i građanskopravnu odgovornost, tako što bi se u njih uključili standardi uspostavljeni u praksi Evropskog suda u Strazburu, a kojih u našim zakonima nema.

Kao prvi korak ka ovom cilju, u inicijativi Vladi, predložili smo organizaciju ovakvog regionalnog skupa na kome bismo nešto novo naučili iz međunarodne razmjene iskustva. Potrudili smo se da nas danas sve okupimo, kako bismo prvenstveno doprineli odgovarajućoj zaštiti slobode izražavanja u Crnoj Gori, a možda inspirisali i unapređenje zakonskih tekstova i prakse i šire, u regionu.

Želela bih posebno da zahvalim svim našim današnjim gostima koji su doputovali iz Londona, Sarajeva, Splita, Zagreba, Tirane, Skoplja, Novog Sada i Beograda da nam predstavite svoje iskustvo i da razgovaramo o temi koja je izuzetno važna i koja predstavlja motor demokratije, što potvrđuje i pažnja koju je izazvala među vama, istaknutim pravnicima, političarima, novinarima i sudijama koji ste danas sa nama. Hvala vam svima na prisustvu.

MIRSAD RASTODER, predsjedavajući Savjeta Novinarskog samoregulatornog tijela

Dame i gospodo, uvažene kolegice i kolege, imam zadovoljstvo lično i kao predsjedavajući Savjeta NST-a da vas pozdravim i prvenstveno da vam se zahvalim što ćete svojim iskustvom, znanjem i promišljanjem osnažiti demokratske inicijative za reformu odgovornosti za klevetu i uvredu sa akcentom na odnos prema novinarima i medijima. Polazeći od uvjerenja da u Crnoj Gori postoji snažna potreba i želja da se usvajaju i primjenjuju evropski principi i standardi vjerujemo da je za ubrzanje reformi svaki doprinos znalaca i prijatelja itekako dragocjen.

Kratko ću podsjetiti, medijsku sliku ovdašnjeg društva sa 650 hiljada stanovnika, svakodnevno čine troje dnevnih novina, oko 70 elektronskih medija, nedjeljnici, periodika i vrlo široko zastupljena produkcija iz susjednih država. Programe na frekvencijama nacionalnog opsega emituje osam televizija, pa se zbog ukupne informativne mreže može s pravom reći da je Crna Gora medijski otvorena zemlja. Nagli razvoj medija podstaknut je reformskom legislativom prije desetak godina i dobili smo kvantitet u kome na malom tržištu tek treba razabirati kvalitet.

U realnosti danas je stanje slično kao i u drugim državama regiona samo što je ekonomska kriza izazvala nešto veći stepen nesigurnosti jer je markentinški kolač od preko 13 miliona eura 2007. godine, prošle godine smanjen za blizu 30%, pa je po procjenama istraživača tek nekoliko medija na ivici tržišne održivosti.

To se primjećuje kroz mali nivo produkcije i kroz sve izoštreniju borbu za opstanak ili pozicije, koja uzrokuje dozu površnosti, jednostranosti, pa i senzacionalističke tendencioznosti koja dugoročno smanjuje povjerenje kao važnu preporuku za svaki mediji. Mnogo priče, rekao bi narod, a malo produbljenih istraživačkih ostvarenja i reprezentativnih autentičnih sadržaja koji treba da se suprotstave domaćem i uvezenom povlađivanju manipulacijama, *reality* vradžbinama i drugim jeftinim zabavama.

Po tajnovitoj uzrečici „ne talasaj“ pojačana je opreznost u medijima koji se oslanjaju na finasijsku potporu od vladajućih struktura, a prenaplašena je oštrica kritike u privatnim. I jedni i drugi pokušavaju da zasluže pažnju od koje će tiho ili buntovnički preživjeti, zadržati i uvećati osvojenu poziciju. U zavisnosti od vlasničkih odnosa mediji su sve češće u funkciji obračuna

političko-ekonomskih centara moći, koji, zaokupljeni svojim interesima, zaboravljaju etičnost i ulogu novinarstva da profesionalno, objektivno doprinese kreativnom rasuđivanju od javnog interesa. Sliku upotpunjuju primjeri bahatosti, nasilja i drugi udari na novinare i medije, koji zabrinjavajuće djeluju na sve poslanike javne riječi. Rezultat je povremena doza javnog negativizma koji nije u interesu ni demokratskog ni profesionalnog sučeljavanja činjenica.

U takvom ambijentu novinari su najranjivija kategorija na javnoj sceni. Pritisnuti su redakcijskim obavezama, ambicijama vlasničkih struktura, neizvjesnom egzistencijom, kao i očekivanjem, odnosno pravom javnosti da zna i strepnjom od sudskih epiloga za duševne boli i druge nematerijalne gubitke tužitelja.

Presuđeni iznosi za klevetu od po pet, osam i četrnaest hiljada, kao i sami tužbeni zahtjevi od pedeset, sto i više hiljada eura stvaraju klimu nesigurnosti iz koje vrebaju autocenzura, posredno gušenje slobode i podriivanje ekonomskog opstanka medija. Zato je savjet NST-a među prvima apelovao da se u Crnoj Gori pokrene hitno usklađivanje domaće sudske prakse sa međunarodnom. Da se pokrene sistematsko preispitivanje legislative kako bi se uz moguću dekriminizaciju klevete uspostavio sistematičan, pravedniji odnos između neminovne odgovornosti za javnu riječ i slobode javnog izražavanja. Neki vid pomaka u formalnom smislu desio se u Krivičnom zakoniku, u kojem od aprila ove godine, u članu 196, između ostalog piše: "Neće se kazniti za klevetu novinar ili urednik koji je postupao sa dužnom profesionalnom pažnjom". I to sudijama ostavlja mogućnost širokog tumačenja za koju prema dosadašnjoj praksi nijesmo sigurni da će biti u interesu slobode istraživačkih priča, pa je neophodno dalje reformisati i zakonske odredbe i sudsku praksu.

Istovremeno, smatramo da se razvijanjem adekvatnog modela samoregulacije u svim segmentima može jačati svijest o važnosti poštovanja etičkih standarda i time smanjiti uticaj regulacije odnosno sudskih procesa. U tom cilju, savjet NST-a uz sve evidentne manjkavosti uspio je da se bitnost samoregulacije prepozna na javnoj sceni, ali ne i da obezbijedi trajnu, adekvatnu podršku za rad tijela i blagovremene odgovore na sve brojnije pritužbe građana i organizacija. Zahvaljujući podršci OEBS-a tokom 2007, 2008. i 2009. godine urađeno je mnogo. U prvoj fazi, nakon osnivanja NST-a 2003. godine, primjenu kodeksa posmatrao je po jedan izabrani novinar, a od 2006. to ocjenjuje savjet sastavljen od predstavnika novinarskih udruženja

i uticajnih medija. Sada bi trebalo da uđemo u težu fazu, tj. organizacionu rekonstrukciju tijela kako bi u njemu bili zastupljeni i izabrani predstavnici javnosti. Trebalo bi da finalizujemo raspravu o dopuni važećih načela i smjernica Kodeksa novinarske etike, što ukupno znači da podržavamo sve predloge koji mogu doprinijeti stvaranju punog demokratskog ambijenta na medijskoj sceni Crne Gore.

Sud javnosti i profesije manje košta ali je dugoročno blagotvorniji od svake sudske prakse i to bi trebalo da motiviše sve novinare, redakcije i druge u Crnoj Gori da sinhronizovanim promjenama pomjeramo linije slobode bez povrede prava drugoga.

LAV LAJOVIĆ, specijalni savjetnik potpredsjednika Vlade za politički sistem, unutrašnju i spoljnu politiku

Zahvaljujem, čast mi je da sve pozdravim u ime kabineta potpredsjednika Vlade za politički sistem, unutrašnju i spoljnu politiku, i u svoje lično ime, da zaželim uspješan rad danas. Sigurno da cijenimo napore organizatora da kroz jedan konstruktivan dijalog i analizom uporednih iskustava mi u Crnoj Gori koji donosimo propise ili razmišljamo o ovim pitanjima dođemo do novih ideja i korisnih iskustava.

Uvodno izlaganje gospodina Rastodera dalo mi je šlagort za ovo jedno moje kraće izlaganje. Kad se govori o kleveti, nije slučajno da se govori o slobodi medija, o slobodi izražavanja i o njegovoj zaštiti kao ustavnom načelu. Sloboda izražavanja nije samo politička deklaracija i slobodna javna rasprava o pitanjima od značaja za jedno društvo, već je temelj demokratije i ukupnog prosperiteta, takođe i preduslov za ostvarivanje ostalih ljudskih prava i sloboda. Sloboda informisanja je integralni dio slobode izražavanja, a atribut slobode informisanja je pravo na slobodan pristup informacijama jer formirati svoj stav i izraziti svoju misao može samo onaj građanin koji je izvorni nosilac suvereniteta, kome su informacije dostupne, zbog čega je od kapitalnog značaja za ukupan demokratski proces da su te informacije istinite. Stoga član 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama ne jamči samo slobodu medija u informisanju javnosti već i pravo javnosti da bude na pravi način informisana.

Sloboda izražavanja u skladu sa evropskom konvencijom nije apsolutno pravo poput prava na život ili zabrane mučenja ili nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, već se radi o pravu koje uključuje odgovornost i dužnosti, naročito kada može da ugrozi pravo drugih, kakvo je i pravo na zaštitu časti i ugleda.

Kao takvu, slobodu izražavanja prepoznaju međunarodni dokumenti, prije svega Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima Ujedinjenih nacija, kojima se izričito zabranjuje narušavanje nečije časti i ugleda počinjeno namjerno ili zasnovano na neistinitim činjenicama. Ovi međunarodni standardi obavezuju države da donesu zakone kako bi obezbijedile zaštitu dostojanstva drugog i svima omogućile da štite ovu vrijednost. Takvom ovu slobodu tretira i Evropska konvencija o ljudskim pravima definišući da ona uključuje obavezu i odgovornosti da može podlijegati sankcijama neophodnim u demokratskom društvu u interesu zaštite jed-

nog broja značajnih društvenih vrijednosti, među kojima navodi ugled i prava drugih. I Ustav Crne Gore slobodu izražavanja ograničava pravom na dostojanstvo, ugled i čast.

Iako dekriminalizacija klevete koja se pominje upravo u pogledu potrebe za slobodom izražavanja predstavlja ideju na nivou tendencije međunarodnog prava i preporučena je od Savjeta Evrope, za sada ne postoji međunarodno obavezujući pravni akt koji takvu obavezu propisuje. Takođe ako pogledamo uporedno zakonodavstva može se zaključiti da je kleveta dekriminalizovana u Bosni i Hercegovini, Ukrajini i Gruziji, a djelimično u Estoniji, Kipru i Makedoniji, pri tome treba naglasiti da je u većini evropskih država za ovo djelo i propisana zatvorska kazna, a jedna od država članica, Slovenija, je prije nekoliko godina izmijenila krivični zakonik i u skladu sa svojim tradicionalnim rješenjima zadržala kaznu zatvora za krivično djelo klevete kao alternativu za novčanu kaznu. Države u kojima su uvrede i klevete isključivo predmet građanske parnice, donijele su zakone s najvišim novčanim kaznama, što po ocjenama eksperata predstavlja jednu ozbiljnu prijetnju slobodi medija. Primjer za to je Ujedinjeno Kraljevstvo čije kazne iznose stotine hiljada funti, najviše u odnosu na ostale članice Savjeta Evrope. Takođe primjer Slovačke, jedine države centralno-istočne Evrope koja uvredu i klevetu tretira kao građanski postupak, govori o visokim novčanim kaznama za ova djela, 350 hiljada dolara. Iako uglavnom samo formalno, jer se ne primjenjuje u praksi sudova, ostaje konstantacija da je većina evropskih država zadržala klevetu u svojim krivičnim zakonima.

Visoke zatvorske kazne za klevetu predviđene su i zakonima Moldavije (sedam godina), Slovačke (pet godina) i Turske (četiri godine). U krivičnom zakoniku Norveške predviđena je kazna zatvora za zaštitu kraljevske porodice do pet godina. Takođe su u Poljskoj predviđene kazne zatvora do deset godina za javnu uvredu poljske nacije, republike Poljske i njenog političkog sistema i najviših državnih organa.

Što se tiče Crne Gore, po nama ona je napravila značajne iskorake u pravcu dekriminalizacije klevete, s obzirom na to da je Krivičnim zakonikom 2003. godine ukinuta kazna zatvora za ovo krivično djelo i propisana samo novčana kazna i predviđeno krivično gonjenje po privatnoj tužbi. Kao što su i moji prethodnici napomenuli, u poslednjim izmjenama Krivičnog zakonika, koje je Skupština donijela u aprilu mjesecu, učinjen je po nama dalji iskorak, tako što je krivično djelo klevete značajno suženo u odnosu na novinare i urednike medija unošenjem posebnog osnova za isključenje

odgovornosti. Naime, novinar ili urednik koji je postupao sa dužnom profesionalnom pažnjom, odnosno u dobroj vjeri, ili, bolje reći, ako pri objavljivanju informacije nedostaje zla namjera, onda nema krivičnog djela klevete. Predviđena je i mogućnost da se prema učiniocu krivičnog djela klevete ne primjenjuje novčana kazna, već da se on može izreći mjera javnog objavljivanja presude u svrhu izricanja krivične sankcije odnosno suzbijanja daljeg vršenja krivičnog djela klevete.

Zato, kada se govori o dekriminalizaciji i uopšte slobodi medija, ta dekriminalizacija se opravdava upravo ovom potrebom. Mora se imati u vidu da se putem medija ne vrši samo kleveta i nije samo prema političarima kako se to možda ovako usko gleda na ovaj problem. To se vidi iz podataka sudova, koji su u vremenu od 2004. do 2008. godine u radu imali 389 krivičnih predmeta zbog ovog krivičnog djela, a svega 32 postupka su vođena protiv novinara, od toga je donijeto trinaest oslobađajućih presuda, četiri osuđujuće u iznosima od 800, 1000, 1200, 2000 i 5000 eura, ukupno 9000 eur, dok je u 15 predmeta postupak je u toku. U 2009. godini bilo je 227 predmeta, od toga 16 protiv medija. Riješeno je trinaest, od toga dvije osuđujuće u iznosu od tri i šest hiljada eura, ukupno 9000 eura, četiri oslobađajuće, a u sedam slučajeva obustavljen je postupak.

U odnosu na naknadu nematerijalne štete Zakonom o obligacionim odnosima propisana je mogućnost da se za pretrpljene duševne boli, zbog povrede ugleda, časti, slobode i prava ličnosti, može dosuditi i pravična novčana naknada. Sudovi su u vremenu od 2004. do 2008. godine donijeli pravosnažne presude u 31 predmetu za naknadu štete zbog klevete putem medija i dosudili naknadu štete u ukupnom iznosu od 95 hiljada i 275 eura. U 2009. godini podnijeto je 69 tužbi za naknadu štete što ukazuje na tendenciju da lica koja smatraju da su im medijskim izražavanjem povrijeđena prava, zaštitu sve više traže kroz građansku, a ne kroz krivičnu proceduru. U najvećem broju, podnosioci tužbi su građani koji nisu javne ličnosti.

Imajući u vidu predstavljeni normativni okvir i uporedna rješenja, može se sasvim opravdano smatrati da Crna Gora preduzima i da je preduzela niz mjera u oblasti dekriminalizacije klevete i to ne samo u odnosu na region, već i na neke zemlje Evropske Unije. Nova rješenja izmjena krivičnog zakonika koja predviđaju mogućnost da se prema učiniocu krivičnog djela ne izrekne novčana kazna već da se on može osloboditi uz javno objavljivanje presude, kao i da postupanje novinara i urednika sa dužnom profesionalnom pažnjom, isključuje kažnjavanje, po nama predstavlja dalji iskorak

u pravcu dekriminalizacije klevete i slobode izražavanja. I sama sudska praksa pokazuje da se presude za krivična djela klevete i uvrede za koje su propisane kazne od 5 do 14 hiljada eura izriču ispod propisanog minimuma, odnosno osim jedne koja je izrečena u visini propisanog posebnog minimuma.

Na kraju, sa ovim završavam, zaista izražavamo spremnost da Crna Gora uradi dalje iskorake u pravcu dekriminalizacije klevete i zaštite slobode izražavanja i slobode medija. Sigurno da su ovakvi skupovi dobra prilika da se čuju iskustva u regionu kojih zaista ima. I ostajemo otvoreni da u konstruktivnom dijalogu i danas možda dođemo do nekih rješenja.

Tea Gorjanc-Prelević:

Hvala gospodinu Lajoviću. Želim da napomenem da ćemo na kraju imati prilike da u posebnoj sesiji razgovaramo i dalje o Crnoj Gori i podsetimo se da je u Crnoj Gori 2007. godine doneta presuda sa novčanom kaznom u maksimalnom iznosu od 14 hiljada eura protiv novinara koja nije ušla u statistiku koju je iznio gospodin Lajović i uopšte da ćemo imati prilike da detaljnije razgovaramo o tim standardima kojih izričito u našem zakonu nema kao što ih nije bilo ni u zakonima u regionu.

ANA VUKČEVIĆ, zamjenica v.d. šefice kancelarije Savjeta Evrope u Crnoj Gori

Ispred kancelarije Savjeta Evrope u Podgorici, ja bih se zahvalila organizatorima na ideji i izuzetnoj organizaciji. Vjerujem da će informacije i iskustva koje ekspert Savjeta Evrope, gospodin Peter Norlander, ima da podijeli sa kolegama, pravnicima i novinarima biti jako korisni. Takođe vjerujem da će današnja diskusija biti dinamična i zanimljiva i nadam se konstruktivna. Hvala vam svima i želim uspješan rad.

Tea Gorjanc-Prelević:

Ana je bila ljubazna da donese dovoljno primeraka dragocene publikacije, "Sloboda izražavanja - vodič za primenu člana 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima", koju je kancelarija Savjeta Evrope u Podgorici prevela na inicijativu Akcije za ljudska prava pre dve godine. Nastojali smo da je učinimo dostupnom što većem broju sudija, advokata, ljudi koji se aktivno zalažu za ostvarenje slobode izražavanja i prava na zaštitu časti i ugleda pred sudovima u Crnoj Gori. Oni koji je nemaju u štampanoj formi, mogu da je nađu i na internet stranici Akcije¹.

---

1. http://www.hraccion.org/?page_id=230.

CLIVE RUMBOLD, zamjenik ambasadora Evropske Unije u Crnoj Gori

Hvala vam, prije svega, na mogućnosti da govorim na današnjem okruglom stolu. Ovdje smo da razgovaramo o veoma važnoj temi.

Mediji su od vitalnog značaja za razvoj demokratskog društva i stoga imaju ključnu ulogu u procesu evropskih integracija ove zemlje. EU želi da pomogne državama Zapadnog Balkana, uključujući i Crnu Goru, da razviju nezavisne, profesionalne i etične medije. Ovo predstavlja osnovni princip slobode u okviru Evropske Unije. Sloboda izražavanja je ključni dio političkih kriterijuma koje Evropska komisija procjenjuje pri formiranju mišljenja o članstvu Crne Gore u EU. Standard Evropske Unije po pitanju slobode medija predstavlja član 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima. EU aktivno djeluje, zajedno s međunarodnim partnerima, u pomaganju Crnoj Gori i drugim zemljama regiona da razviju okruženje za medije u skladu sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima.

Pratili smo nedavne sudske slučajeve u kojima su medijima izrečene novčane kazne. Želio bih da istaknem značaj obezbjeđenja da zakonske sankcije za klevetu budu proporcionalne i da se odnose samo na naknade šteta koje se mogu dokazati. Ovaj standard je dio zaključaka OEBS-ove konferencije u Parizu 2003. godine, s akcentom na sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava. Pravni okvir je važan, ali zdravi mediji nisu samo pitanje zakona, važna je i efikasna samoregulacija. Medijska samoregulatorna tijela igraju suštinsku ulogu u dostizanju visokih profesionalnih i etičkih standarda među medijima.

U Crnoj Gori mediji treba da zajedno rade na poboljšanju kapaciteta svojih samoregulatornih tijela. Smatramo da bi broj slučajeva klevete pred sudovima bio znatno umanjen ukoliko bi crnogorska samoregulatorna tijela povećala svoje kapacitete radi procjene da li su novinari postupili u skladu sa profesionalnim i etičkim standardima. Imajući to u vidu, pozdravljam korake koje je najavio g. Rastoder i želim mu uspjeh u njihovom ostvarivanju. Novinari u Crnoj Gori i u drugim zemljama regiona treba da u potpunosti razviju svoje profesionalne vještine kako bi ispunili svoju vitalno važnu ulogu. Vlada ima centralnu ulogu i treba da nastavi da radi na stvaranju odgovarajućeg okruženja za razvoj slobodnih medija. Učesnici konferencije OEBS-a u Parizu 2003. godine složili su se da korišćenje zakona o kleveti i uvredi radi zaštite vlasti ili ućutkivanja medija predstavlja jasno kršenje prava na slobodu izražavanja i informisanja, te da to treba

osuditi. Konferencija je okončana uz vrlo jasne preporuke vladama, zakonodavcima i pravosudnim organima po pitanju dekriminalizacije zakona o kleveti i uvredi. Ove preporuke takođe predstavljaju i naše preporuke za sve kandidate i potencijalne zemlje kandidate koje prolaze kroz proces evropskih integracija.

Uporedo sa razvojem demokratije, vlasti sve više treba da prihvataju ulogu ponekad kritičnih medija. Važan dio ovoga procesa je poboljšanje zakona tamo gdje je to potrebno, kako bi se zaštitila sloboda izražavanja. Gospodin Lajović je pojasnio nešto od onoga što je uradila Vlada u tom pogledu i mi pozdravljamo posvećenost koju je izrazio u cilju daljeg napretka po ovom pitanju. Crna Gora je zaista ostvarila napredak u dekriminalizaciji klevete s velikim brojem amandmana na krivični zakon, ali mi želimo da ohrabrimo Crnu Goru da proširi ove reforme i na oblast građanskih zakona o kleveti. Ostatak balkanskih zemalja, uključujući i Crnu Goru, ima šansu da u procesu tranzicije stvori okruženje u kojem mediji mogu da obavljaju svoju jedinstvenu i značajnu ulogu bez pritisaka i ograničenja. Ovo je od suštinskog značaja za procvat demokratije.

Tea Gorjanc-Prelević:

Zahvaljujem gospodinu Ramboldu na korisnom podsjećanju i preporukama.

Pre nego što nastavimo s izlaganjima, molim vas da minutom ćutanja odamo počast gospođi Biljani Kovačević Vučo, predsednici Komiteta pravnika za ljudska prava (YUCOM) iz Beograda, koja je trebalo danas da bude ovde sa nama. Biljana je učestvovala u osnivanju mnogih NVO za ljudska prava, bila je dugo godina predsednica YUCOM-a, i zaista pravi ledolamac, kako glasi ime nagrade koju je za zalaganje u ostvarivanju ljudskih prava u Srbiji dobila 2008. godine. Bila je požrtvovana i neustrašiva braniteljka ljudskih prava koja će mnogima, kao i meni, ostati trajni uzor.

Želela bih sada da najavim našeg gosta iz Londona, gospodina Petera Norlandera, direktora *Media Defence Law Initiative*, organizacije koju čine advokati koji pružaju stručnu podršku u zastupanju medija pred sudovima širom Evrope. Gospodin Norlander je specijalista u oblasti medijskog prava i ljudskih prava i dugo je radio za *Article XIX* iz Londona, organizacije koja se bavi unapređenjem slobode izražavanja širom sveta i koja je često davala

svoj sud i o stanju slobode izražavanja u Crnoj Gori. Gospodin Norlander je bio uvodničar Regionalne konferencije o kleveti i slobodi izražavanja u Jugoistočnoj Evropi, održanoj u Strazburu 2002. godine. I sada, posle osam godina, zamolili smo gospodina Norlandera da ponovo razmišlja o našem regionu.

IZLAGANJA

Najbolja praksa obezbjeđenja primjene standarda iz prakse Evropskog suda za ljudska prava u domaćem pravnom poretku

PETER NOORLANDER, direktor Media Defence Law Initiative

Dame i gospodo,

advokat sam specijalizovan za pravo medija. U mom radu u organizaciji Inicijativa za pravnu odbranu medija (*Media Defence Law Initiative*) pružam savjete u predmetima koji se javljaju širom svijeta u vezi pitanja klevete, povrede privatnosti i nepoštovanja suda. Savjetujemo advokate o pitanjima uporednog ustavnog prava i međunarodnog prava ljudskih prava. Slučajevi u kojima pomažemo javljaju se u različitim zemljama, a naše stručno znanje ne odnosi se na domaće pravne sisteme: to prepuštamo lokalnim pravnicima. Ipak, kako se bavimo slučajevima iz cijelog svijeta, razvili smo posebnu stručnost iz uporednog prava, pored poznavanja međunarodnog prava ljudskih prava.

U tom svojstvu sam ja danas sa vama: nisam ekspert za zakone Srbije, Crne Gore, Hrvatske ili bilo koje druge zemlje u regionu. Moja stručnost vezana je za ono što mi nazivamo 'pravo Konvencije' - pravo Evropske konvencije o ljudskim pravima i praksa Evropskog suda za ljudska prava - kao i za ono što nazivamo 'meko pravo', razvijeno od strane drugih tijela Savjeta Evrope, kao što je Komitet ministara. Pored toga, prilično dobro sam upoznat s praksom u velikom broju evropskih zemalja (školovao sam se u Holandiji, a živim i radim u Velikoj Britaniji) i želio bih da i to podijelim sa vama.

Rečeno mi je da posebno obratim pažnju na drugi dio - najbolju praksu primjene standarda Savjeta Evrope po pitanju slobode govora u drugim evropskim zemljama. Ja ću to učiniti, iako ću dati i kratak pregled standarda koje su Evropski sud za ljudska prava (u nastavku "Evropski sud") i drugi razvili na osnovu člana 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima, koji garantuje pravo na slobodu izražavanja.

Ali prije nego što pređem na to, želio bih da posvetim malo vremena pristupu razmatranja i primjene slučajeva prema precedentnom pravu, i kako je to - u velikoj mjeri kao rezultat ratifikacije Konvencije - inkorporirano u mnogim evropskim sistemima građanskog prava.

Anglosaksonsko (precedentno pravo) u poređenju sa kontinentalnim pravom

Kada govorim na skupovima kao što je ovaj i počnem dublje da zalazim u sudsku praksu vezanu za član 10 i način na koji su sudovi država širom Evrope primijenili odluke vezane za član 10 u svojim domaćim pravnim sistemima, ljudi prigovaraju da u njihovoj zemlji važi kontinentalni pravni sistem pisanog prava i da tu nisu bitni pojedinačni slučajevi, već zakoni. Kod ovih prigovora često se naglašava da to što je Evropski sud razvio praksu precedentnog prava stvara ozbiljne probleme u pogledu primjene tako stvorenih standarda u zemljama kontinentalnog pravnog sistema.

Međutim, ono što ljudi ne shvataju je da su mnogi kontinentalni pravni sistemi već usvojili elemente precedentnog prava, a da se i sâm precedentno pravo u velikoj mjeri razvilo i da je dopunjeno standardima koji se zasnivaju na zakonima. Ova dva sistema su naučila i usvojila elemente jedan od drugog. Tako, na primjer, u Holandiji, koja predstavlja sistem kontinentalnog prava, kao važeće pravo o zaštiti novinarskih izvora odavno se primjenjuje jedna presuda Vrhovnog suda, koja se u velikoj mjeri oslanja na presudu Evropskog suda u slučaju *Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*. Ovo je direktan pristup zasnovan na precedentnom pravu u veoma tradicionalnoj zemlji kontinentalnog prava. Slično tome, u Belgiji, mnogo važećih standarda koji se tiču takozvane "zaštite javnog interesa" u slučajevima klevete uvedeno je od strane sudija, na osnovu raznih slučajeva, što je, opet, izražen pristup precedentnog prava u tradicionalnoj zemlji kontinentalnog prava. Isto primjećujemo i u drugim zemljama, uključujući Rusiju i Poljsku.

Nasuprot tome, u Engleskoj i Velsu, glavnoj jurisdikciji precedentnog prava u Evropi, precedentno pravo o kleveti je u znatnoj mjeri dopunjeno zakonom. Naime, veoma važan Predlog zakona je nedavno predstavljen u Domu lordova od strane člana jedne od vladajućih partija. Ovaj Predlog zakona, pod nazivom "Predlog zakona o kleveti", predlaže da se važeće pravo o kleveti u potpunosti preispita i priličan broj standarda precedentnog prava zamijeni zakonskim standardima. Dakle, ono čemu smo svjedoci je uvođenje detaljnog zakonodavstva, koje se obično posmatra kao tipično za zemlje građanskog prava, u cilju zamjene prava oformljenog po važećim precedentima. Sudije će, naravno, i dalje imati važnu ulogu u tumačenju zakona - kao što je to slučaj i u primjerima Holandije, Belgije, Poljske i Rusije, koje sam prethodno pomenuo.

Ovim želim da istaknem da zemlje kontinentalnog prava i precedentnog prava imaju mnogo zajedničkog i da su ta dva sistema preuzela elemente jedan od drugog. U stvari, ja bih rekao da Konvencija po samoj svojoj prirodi tjera države koje je ratifikuju na kompleksniji odnos zakonodavstva i tumačenja prava od strane sudija. Ovo je svakako bio slučaj u onim zemljama gdje Konvencija ima ono što se zove "direktan uticaj" na domaći pravni sistem - što znači da se na nju može neposredno pozivati pred domaćim sudovima. Sudije, čak i osnovnog nivoa, obavezni su da primjenjuju pravo Konvencije, što ih primorava i da razmotre i primjene praksu Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu, koja je u stalnom razvoju. Ovo obuhvata i slučajeve slobode izražavanja, kao i slučajeve u vezi drugih prava i sloboda zaštićenih Konvencijom.

Prešao bih sada na temu naše diskusije.

Standardi Savjeta Evrope u vezi slobode izražavanja i klevete

Sada ću dati kratak pregled glavnih standarda Savjeta Evrope vezanih za slobodu govora i klevetu. Današnja publika je već dobro informisana o glavnim tačkama sudske prakse u Strazburu, tako da neću ponavljati osnovne standarde. Umjesto toga odmah prelazim na glavne standarde od značaja za klevetu, a imajući u vidu vremensko ograničenje, sažeću ih u četiri osnovna standarda:

1. obezbjediti dosta prostora za javnu raspravu o pitanjima od javnog interesa;
2. praviti ključnu razliku između izjava o činjenicama i iznošenja mišljenja;
3. novinarima obezbijediti pravo na odbranu "odgovornog novinarstva",
4. sankcije uvijek moraju biti srazmjerne.

1. Potreba za živom raspravom o pitanjima od javnog interesa

Sloboda izražavanja predstavlja ključno ljudsko pravo, posebno zbog svoje osnovne uloge u podržavanju demokratije. Počev od svoje prve presude u vezi sa slobodom izražavanja pa nadalje, Evropski sud je u više navrata izjavio:

”Sloboda izražavanja predstavlja jedan od suštinskih temelja (demokratskog) društva, jedan od osnovnih uslova za njegov napredak i razvoj svakog čovjeka.”²

Sud je takođe jasno rekao da pravo na slobodu izražavanja štiti uvredljiv govor, i na sličan način naglasio da "novinarska sloboda ... pokriva i moguće pribjegavanje stepenu pretjerivanja i čak provokacije."³ To znači da, na primjer, mediji mogu da koriste hiperbolu, satiru ili slikovit govor kako bi prenijeli određenu poruku.⁴ Izbor oblika izražavanja zavisi od medija. Na primjer, Evropski sud neće kritikovati novine koje kritiku izražavaju kroz satiričnu karikaturu i, apelovao je da to ne bi trebalo da čine ni domaći sudovi.⁵ Kontekst u kojem su izjave date takođe je relevantan. Na primjer, u drugom slučaju *Oberschlick*, Evropski sud je smatrao da je nazivanje političara idiotom legitiman odgovor na ranije provokativne izjave istog tog političara,⁶ dok je u slučaju *Lingens* naglasio da okolnosti u kojima su sporne izjave date "ne smiju biti zanemarene."⁷

Evropski sud pridaje poseban značaj političkoj raspravi i raspravi o drugim pitanjima od javnog interesa. Izjave date tokom vođenja takvih rasprava mogu se ograničiti samo ako je to apsolutno neophodno. Sud je odbacio razlikovanje između političke rasprave i rasprave o drugim pitanjima od javnog interesa, navodeći da "nema garancija" za takvo razlikovanje.⁸ Pojasnio je da se pojačana zaštita primenjuje čak i kada osoba koja je napadnuta nije "javna ličnost", dovoljno je da je izjava data u vezi pitanja od javnog interesa.⁹ Protok informacija o ovakvim stvarima je toliko važan, da, u slučaju koji se ticao novinskih članaka s optužbama protiv lovaca na foke, što je jedno vrijeme bio predmet intenzivne javne rasprave u Norveškoj, ponašanje novinara je smatrano razumnim i odgovornim, iako prije objavljivanja nisu zatražili komentare lovaca na foke o tim optužbama.¹⁰

---

2. *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 7.12.1976, predstavka br. 5493/72, stav 49.

3. *Dichand i drugi protiv Austrije*, 26.02.2002, predstavka br. 29271/95, stav 39.

4. Vidi *Karatas protiv Turske*, 08.07.1999, predstavka br. 23168/94, stavovi 50-54.

5. Vidi, na primjer, *Bladet Tromsø i Stensaas protiv Norveške*, 20.05.1999, predstavka br. 21980/93, stav 63 i *Bergens Tidende i drugi protiv Norveške*, 02.05.2000, predstavka br. 26131/95, stav 57.

6. *Oberschlick protiv Austrije* (No. 2), 01.07.1997, predstavka br. 20834/92, stav 34.

7. *Lingens protiv Austrije*, stav 43.

8. *Thorgeir Thorgeirson protiv Islanda*, 25.06.1992, predstavka br. 13778/88, stav 64.

9. Vidi, na primjer, *Bladet Tromsø i Stensaas protiv Norveške*, fusnota 4.

10. *Ibid.*

Garancija slobode izražavanja se posebno snažno primjenjuje na medije. U skoro svakom slučaju koji se ticao medija, Evropski sud je naglašavao "suštinsku ulogu [štampe] u demokratskom društvu... čija je dužnosti da prenosi - u skladu sa svojim obavezama i odgovornostima - informacije i ideje po svim pitanjima od javnog interesa. Ne samo da štampa ima zadatak da prenosi takve informacije i ideje, već i javnost ima pravo da ih prima. U suprotnom, štampa ne bila u stanju da igra svoju vitalnu ulogu čuvara javnosti".¹¹

U kontekstu slučajeva klevete, Evropski sud je naglasio da dužnost medija prevazilazi puko izvještavanje o činjenicama, te da je njihova dužnost da tumače činjenice i događaje u cilju informisanja javnosti i doprinose raspravi o pitanjima od javnog značaja.¹²

Iako pravo na slobodu izražavanja nije apsolutno, bilo kakva ograničenja moraju biti apsolutno i suštinski "neophodna", što znači da nema alternativne mogućnosti u vidu nekog blažeg odgovora.

Dio ovog standarda, omogućavanja žive rasprave o pitanjima od javnog interesa, je i to da javni službenici i političari treba da tolerišu daleko veći stepen kritike svog rada nego bilo ko drugi, jer su zbog toga i izabrani.

Suština prvog standarda je u tome da sudovi ne bi trebalo da ograničavaju javnu raspravu.

2. Činjenice naspram mišljenja

Drugi standard glasi: sudije ne treba da miješaju izjave mišljenja (vrijednosne sudove) sa izjavama o činjenicama. Jedno od pitanja koje se najčešće ponavlja u Strazburu prilikom primjene standarda o kleveti je razlikovanje između navoda činjenica i navoda mišljenja. Razlika je veoma važna: činjenica se može dokazati, mišljenje ne može. Evropski sud pruža visok stepen zaštite navodima mišljenja, naročito o pitanjima koja su od javnog interesa, ali razlikovanje između izjava o činjenicama i mišljenja već dugo zbunjuje domaće sudove širom Evrope. Postoji dugačak spisak slučajeva Evropskog suda u kojima su domaći sudovi pogrešno tretirali navodno klevetničke publikacije kao izjave o činjenicama. Jedan od najpoznatijih takvih slučajeva je *Feldek protiv Slovačke*, u kojem se Evropski sud nije

11. Vidi, na primjer, *Dichand i drugi protiv Austrije*, fusnota 2, stav 40.

12. *The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 26.04.1979, predstavka br. 6538/74, stav 65.

složio da se upotreba izraza "fašistička prošlost" od strane podnosioca predstavnice shvata isključivo kao navođenje činjenice da je osoba bila član fašističke organizacije. Sud je objasnio da je to širok pojam koji može da obuhvati različite pojmove u svojstvu njegovog sadržaja i značenja, te da je članstvo u fašističkoj organizaciji samo jedan od njih; po raznim drugim osnovama može se s pravom donijeti vrijednosni sud da ta osoba jeste imala 'fašističku prošlost'.

Odluka u slučaju *Feldek* služi da objasni da nije potrebno da vrijednosni sud bude praćen činjenicama na kojima se zasniva presuda, držeći da: "Nužnost veze između vrijednosnog suda i činjenica koje ga podržavaju može da varira od slučaja do slučaja, u skladu sa specifičnim okolnostima". Na primjer, tamo gdje su određene činjenice bile opšte poznate u javnosti nije bilo potrebe da se novinar, koji zasniva mišljenje na tim činjenicama, na njih i eksplicitno poziva. Osim toga, vrijednosni sudovi mogu da budu zasnovani na glasinama ili pričama koje kruže u javnosti, oni ne moraju biti podržani čvrstim, naučnim činjenicama.¹³

Glavna problematična posledica pogrešnog klasifikovanja izjave kao činjenice, a ne mišljenja, je da se od optuženih u slučajevima klevete tada zahtijeva da dokazuju istinitost svojih navoda. U slučaju *Unabhängige Initiative Informationsvielfalt protiv Austrije*, Evropski sud je snažno izrazio zabrinutost povodom toga:

"Stepen preciznosti koji je potreban da bi se utvrdila osnovanost krivične optužbe od strane suda teško da se može uporediti sa stepenom preciznosti kojeg bi trebalo da se pridržava novinar kada izražava mišljenje o pitanju od javnog interesa, posebno kada izražava svoje mišljenje u obliku vrednosnog suda."¹⁴

3. Odbrana odgovornog novinarstva

Treći standard glasi: novinari koji se terete za klevetu moraju imati pravo na odbranu "odgovornog novinarstva". Pod određenim okolnostima, čak i pogrešne, klevetničke izjave o činjenicama treba zaštititi od odgovornosti. Pravilo stroge odgovornosti za sve netačne izjave je posebno nepravedno za medije, koji imaju obavezu da zadovolje pravo javnosti da zna gdje su sve uključena pitanja od javnog interesa i često ne mogu sačekati da budu sigurni da je svaka navedena činjenica tačna prije nego objave ili emituju

13. Vidi npr. *Thorgeir Thorgeirson protiv Islanda*, 25.06.1992, predstavka br. 13778/88

14. Predstavka br. 28525/95, presuda od 26.2.2002, stav 46.

priču. Čak i najbolji novinari prave nenamjerne greške, tako da, ako bi se kažnjavalo za svaku netačnu tvrdnju, to bi značajno ugrozilo javni interes za dobijanjem pravovremenih informacija.

Odgovarajuća ravnoteža između prava na slobodu izražavanja i prava na zaštitu ugleda treba da zaštiti one koji su razumno postupili pri objavljivanju izjava o pitanjima od javnog interesa, istovremeno omogućavajući tužiocima da tuže one koji to nisu učinili, što bi se moglo nazvati i odbranom "razumnog objavljivanja". Mediji koji postupaju u skladu s priznatim profesionalnim standardima bi i inače trebalo da zadovolje test razumnosti. Ovo je potvrdio Evropski sud u slučaju *Tromsø and Stensaas protiv Norveške*, izjavivši da štampi treba da bude dozvoljeno da objavljuje priče od javnog interesa pod uslovom "da djeluju s dobrim namjerama kako bi se dobile tačne i pouzdane informacije u skladu s etikom novinarstva"¹⁵. To je ključno za test "odgovornog novinarstva": samo novinarima koji objavljuju s dobrom namjerom i u skladu s profesionalnom etikom treba dozvoliti da se na to i oslone.

4. Sankcije moraju biti srazmjerne

Poslednji standard odnosi se na mjere koje se mogu nametnuti kada se utvrdi da je novinar odgovoran za klevetničke navode: bilo koja izrečena mjera treba da bude strogo proporcionalna. Pretjerano oštra sankcija ili previsoka naknada štete, čak i za izjave za koje se utvrdi da su klevetničke, predstavljaće kršenje garancije slobode izražavanja. Dvije mjere su naročito relevantne u bilo kojoj diskusiji o ovom pitanju: (1) kazna zatvora i (2) izricanje teških novčanih kazni ili visokih odšteta.

Što se tiče prve mjere, ni jedan sud za ljudska prava nikada nije potvrdio zatvorsku kaznu kao odgovarajuću kaznenu mjeru u slučaju klevete. Evropski sud nikada nije podržao stvarnu kaznu zatvora i druga međunarodna tijela su često naglašavala nezakonitost zakonâ o kleveti koji predviđaju kaznu zatvora kao kaznenu mjeru.

Šire posmatrano, međunarodni sudovi za ljudska prava izrazili su zabrinutost zbog krivičnih kaznenih mjera uopšte. Na primjer, u slučaju *Dąbrowski protiv Poljske*¹⁶ Evropski sud je istakao da izricanje čak i veoma blage

15. *Bladet Tromsø i Stensaas protiv Norveške*, fusnota 20, stav 65.

16. Presuda od 19.12.2006, predstavka br. 18235/02.

krivične kazne znači da podnosilac ima kriminalni dosije. U većini zemalja ovo ima značajne posledice, uključujući i posledice na zapošljavanje. Sud je na sličan način izrazio zabrinutost zbog uslovne kazne ili postupaka, koje je uporedio s "nekom vrstom cenzure koja bi najverovatnije obeshrabrila [novinare] da ubuduće ponovo daju kritike te vrste. Takvo uvjerenje će vjerovatno da odvraća novinare od doprinosa javnoj diskusiji o pitanjima koja utiču na život zajednice. Po istoj logici, moguće je ometati novinare u obavljanju njihovog zadatka prenošenja informacija i čuvara javnosti"¹⁷. Evropski sud je takođe ozbiljno kritikovao kaznenu mjeru zabrane novinarima da se ubuduće zaposle u medijima.¹⁸

Kasnije ću se posebno vratiti na klevetu.

Građanske odštete takođe mogu predstavljati razlog za zabrinutost kada je u pitanju sloboda izražavanja. U slučaju *Tolstoy Miloslavski protiv Ujedinjenog Kraljevstva* Evropski sud je jasno naveo da je odšteta za klevetu od više od milion funti krajnje neproporcionalna i da krši pravo na slobodu izražavanja.¹⁹ Ali čak i relativno mala suma može povećati zabrinutost u vezi sa slobodom izražavanja, ako bi ozbiljno uticala na okrivljenog. Na primjer, u slučaju *Steel i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva*²⁰ Evropski sud je istakao da iako su odštete u tom slučaju bile relativno niske (u pitanju su bile desetine, a ne stotine hiljada funti) one su ipak bile "veoma ozbiljne u poređenju sa skromnim prihodima i sredstvima dva podnosioca predstave" i stoga su dovele do povrede prava na slobodu izražavanja.²¹

Najbolja praksa u primjeni standarda Savjeta Evrope u vezi sa slobodom govora i klevetom

Širom Evrope postoje primjeri dobre primjene standarda koje sam naglasio. Neki su primjeri pojedinačnih slučajeva, dok su drugi primjeri dobrih zakona. Ja ću navesti one koji su zanimljiviji, ili možda važniji. Neću, u

17. *Ibid*, stav 37.

18. *Lyashko protiv Ukrajine*, presuda od 10.08.2006, predstavka br. 21040/02.

19. *Tolstoy Miloslavsky protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 23.06.1995, predstavka br. 18139/91.

20. Presuda od 15.02.2005, predstavka br. 68416/01.

21. *Ibid*, stav 96. Ovaj slučaj se odnosio na dva učesnika kampanje koji su dijelili letke ispred *McDonaldsa-a* i protestovali zbog prakse i kvaliteta hrane u toj kompaniji.

ovom trenutku, govoriti o primjerima iz regiona - ta je diskusija ostavljena za kasnije.

Prvo, želio bih da skrenem vašu pažnju na gruzijski Zakon o slobodi izražavanja od prije nekoliko godina. Preobiman je da bi se ovom prilikom detaljno razmatrao, ali pruža izuzetno dobar primjer primjene standarda slobode govora i utvrđuje osnovne principe navedene od strane Evropskog suda u svakom ozbiljnijem slučaju. Postoje problemi u primjeni ovog zakona - realnost na terenu nije tako dobra kao teorija na papiru - ali to je uglavnom zbog znatne promjene prakse koja se zahtijeva od gruzijskog pravosuđa i drugih, a ne zbog prirode samih standarda.

Drugo, skrenuo bih vašu pažnju na Zakon o kleveti Bosne i Hercegovine. Ovo će kasnije biti detaljnije objašnjeno od strane drugih govornika, i ja ne želim da sugerišem da je ovaj zakon savršen, ali želim da vam skrenem pažnju i pozovem vas da pročitate i pažljivo razmislite o njegovim odredbama.

Postoji mnogo manjih primjera dobre primjene standarda u zemljama u kojima je zakonodavstvom utvrđen širok okvir unutar kojeg se od sudija traži da tumače standarde, u skladu sa svojim ustavnim obavezama i obavezama koje proističu iz međunarodnog prava ljudskih prava.

U Belgiji je, na primer, sudstvo uspostavilo dobre standarde u mnogim oblastima:

- sudovi su priznali da se novinari ne mogu obavezati da objavljuju uz naučnu preciznost ili apsolutnu pouzdanost, već se moraju tolerisati manje greške;²²
- novinari ne moraju uvijek da objavljuju s objektivne tačke gledišta;²³
- satirični članci ili karikature mogu imati veoma oštar ton;²⁴
- odbrana u slučajevima klevete kada se radi o "opravdanom komentaru" je veoma dobro ustanovljena u sudskoj praksi.²⁵

---

22. Prvostepeni sud u Briselu, 21.09.1999, A&M 2000, 334; Prvostepeni sud u Antverpenu, 22.09.1997, A&M 1994, 407.

23. Prvostepeni sud u Briselu, 26.10.2001, A&M 2002, 88.

24. Prvostepeni sud u Briselu, 04.05.1999, A&M 2000, 96.

25. Vidi član 19 Ustava Belgije i sprovođenje odluka.

Treba napomenuti da je Evropska konvencija neposredno primjenjiva u Belgiji, što znači da se na nju moguće pozivati pred domaćim sudovima.²⁶ Ovo je nesumnjivo uticalo na stav pravosuđa u slučajevima koji se tiču medija i dovelo do pristupa koji se više oslanja na precedentno pravo.

Njemačka je još jedna zemlja u kojoj možemo vidjeti dobre primjere primjene navedenih standarda. Na primjer, postoji jasna odbrana "javnog interesa" koja je na raspolaganju novinarima, dok god postupaju odgovorno i dok se predmet priče tiče pitanja od javnog interesa - izražavanje mišljenja je strogo zaštićeno. Njemački zakon pretpostavlja da je izražavanje mišljenja zaštićeno, a tužilac može da prevaziđe tu pretpostavku samo u određenim okolnostima. Postoji mnoštvo slučajeva u njemačkoj sudskoj praksi u vezi razlikovanja između navoda činjenica i navoda mišljenja, i jedan predmet je tim povodom doveden do Ustavnog suda početkom ove decenije (2000). Međutim, njemački sudovi su upozorili protiv upotrebe nepotrebno uvredljivog ili pretjerano zajedljivog jezika.

Čak i Italija, država koja se baš ne vezuje za veliku slobodu medija, ima neke dobre primjere primjene evropskih standarda. Na primjer, postoji konsolidovani niz sudskih odluka, po kojima i klevetnička publikacija može biti zaštićena imajući u vidu tri faktora:

- društvenu korisnost informacije;
- pretpostavljenu istinitost članka;
- ton kojim je članak napisan (što je ton trezveniji i neutralniji, to bolje).²⁷

Slični primjeri mogu se naći i u drugim zemljama. Holandski zakon je, na primjer, implementirao standard "javne ličnosti", koji je vrlo precizno dat u presudi Lingens Evropskog suda (opet, Holandija predstavlja zemlju u kojoj se Konvencija neposredno primjenjuje i svakodnevno ističe pred sudovima),²⁸ a sudovi su utvrdili široko izuzeće od ograničenja za izjave mišljenja, posebno kada su u pitanju novinski kolumnisti i karikaturisti.²⁹

---

26. Vrhovni sud, 06.03.1986, *Arr. Cass.* 1985-86; Vrhovni sud, 10.05.1985, *Arr. Cass.* 1984-85, 1230.

27. Kasacioni sud, Krivično odjeljenje, 15.10.1987, in *Riv. Pen.* 1989, 428; Kasacioni sud, Krivično odjeljenje, 27.04.1992, in *Giur. It.*, 1993, II, 688; Kasacioni sud, 25.07.2000, n. 9746, in *Danno e resp.*, 2001, 146, uz napomenu od strane Maccabonija.

28. Vrhovni sud, 18.01.2008, no. C06/161 HR (*Van Gasteren protiv Hemelrijk*).

29. *Ibid.*

Švajcarski zakon predviđa veoma jaku odbranu "dobre namjere": na primjer, naslov koji je glasio "Desničarski ekstremista radi za zaštitu države" dobio je zaštitu, jer je optuženi novinar mogao da pokaže da je iskreno vjerovao u istinitost te izjave.³⁰

Konačno, postoje i najnovija dešavanja u Velikoj Britaniji koja bi trebalo da budu od interesa za ovaj skup. Prvo, bivša Vlada Laburističke stranke napravila je ogroman korak naprijed u pogledu slobode izražavanja formalno ukidajući sve oblike kriminalne klevete, uključujući ne samo zastarjele pojmove buntovne i opscene uvrede, koji se već dugo ne koriste, već i glavno krivično djelo klevete.³¹ Vlada je ukinula klevetu iz dva razloga. Prvo, primijenila je standarde Savjeta Evrope i uvidjela da je osoba koja se osjeća oštećeno zbog nečega što je objavljeno u novinama ili na internetu može da koristi građanskopravnu zaštitu od klevete (o tome opširnije kasnije). Drugim riječima, nije bilo nikakve potrebe za daljim postojanjem krivičnog djela klevete - kao što je to, uzgred, slučaj u skoro svim ostalim evropskim zemljama.

Drugo, kao što sam pomenuo ranije, Predlog zakona o kleveti je nedavno predstavljen u Domu lordova.³² Sadrži brojne primjere o tome kako na najbolji način primijeniti evropske standarde. Odjeljak 1. predlaže odbranu "odgovornog novinarstva". Odbrana je formulisana na sledeći način:

- (1) Svako lice tuženo za klevetu može da se odbrani ako pokaže:
  - (a) da su riječi ili pitanja koja su predmet tužbe objavljena u svrhu ili u vezi sa diskusijom o pitanju od javnog interesa; i
  - (b) da je postupao/la odgovorno pri objavljivanju publikacije.
- (2) Stav (1) se primjenjuje bez obzira da li publikacija sadrži izjave o činjenicama ili zaključke ili mišljenja.
- (3) Sud, prilikom odlučivanja u smislu stava (1)(b) da li je tuženo lice postupilo odgovorno, mora uzeti u obzir sve okolnosti slučaja.
- (4) Te okolnosti mogu podrazumijevati, između ostalog:
  - (a) prirodu publikacije i njen kontekst;
  - (b) prirodu i ozbiljnost svega navedenog o licu koje je podnijelo tužbu;
  - (c) kojim je informacijama tuženo lice raspolagalo prije objavljivanja;
  - (d) koje korake (ako ih ima) je preduzelo tuženo lice da provjeri ono što je objavljeno;

---

30. Vrhovni sud kantona Ciriha, slučaj DF30002/U, 01.03.2004 (imajući u vidu čl. 173 i 174 PC).

31. *Coroners and Criminal Justice Act 2009*, Odjeljak 73.

32. Vidi www.parliament.uk za cjelokupan tekst.

- (e) ukoliko je to prikladno, da li je tuženo lice dalo priliku podnosiocu/siteljki tužbe da se izjasni prije objavljivanja publikacije;
- (f) da li su postojali faktori koji podržavaju hitno objavljivanje;
- (g) nivo saglasnosti tuženog lica s bilo kojim relevantnim kodeksom ponašanja ili drugim relevantnim smjernicama.

Pored toga, postoji i predlog odbrane da je publikacija bila "suštinski istinita":

- (5). 1) Tuženi/a može da se pozove na odbranu istinitosti kod tužbe za klevetu ako su riječi ili pitanja koja su predmet tužbe suštinski istinita.
- 2) U tu svrhu, tuženi/a može da pokaže da je:
  - (a) značenje (ili značenja) navedeno od strane tužioca suštinski istinito; ili
  - (b) riječi ili pitanja koja su predmet tužbe imaju manje ozbiljno značenje (ili značenja) i da je svako takvo značenje suštinski istinito.

Riječ "suštinski" je važna: to znači da čak iako postoje manje greške, ako je suština teksta istinita, onda novinar može uspješno da se odbrani.

Konačno, Predlog zakona takođe predlaže da se ograniči mogućnost kompanija (privrednih društava) da tuže za klevetu. Oni će sada morati da pokažu da su pretrpjeli štetu kao rezultat uvredljive publikacije:

Tužba za klevetu koju podnosi privredno društvo

- (11) Privredno društvo koje želi da podnese tužbu za klevetu mora da pokaže da je objavljivanje riječi ili pitanja na koje se žali izazvalo, ili će vjerovatno izazvati, značajan finansijski gubitak za korporativno tijelo.

Ovo će ograničiti mogućnost *McDonaldsa* da tuži za klevetu, kao što su uradili u parničnom postupku koji je rezultirao slučajem *Steel i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva* na Evropskom sudu za ljudska prava.

Sve gore navedeno, vjerujem, predstavlja vrlo moćne primjere primjene standarda Savjeta Evrope.

Dekriminalizacija klevete

Konačno, zamoljen sam da završim izlaganje osvrtom na pitanje dekriminalizacije klevete.

Uopšteno govoreći, postoje dvije grupe argumenata za dekriminalizaciju: (1) argumenti sa moralne i društvene / filozofske tačke gledišta, i (2) pravni argumenti.

Ove dvije grupe su povezane.

Moralni i društveni / filozofski argument glasi ovako. Uopšteno govoreći, krivični zakon postoji da bi se kaznila posebno gnusna djela koja štete društvu u cjelini: ubistvo, krađa, prevara i slično. Reći nešto loše o nekom drugom - suština klevete - jednostavno ne pripada toj kategoriji. Novinari nisu kriminalci. Zakoni o kleveti datiraju iz doba u kojem su gospoda izlazila na dvoboj zbog pitanja časti i dostojanstva. To su srednjovjekovne prakse koje smo mi, u XXI vijeku, prerasli. Nema potrebe da zakon ostane zaglavljnjen u vremenu kada je kazna zatvorom zbog povrede reputacije smatrana napretkom u odnosu na rešavanje problema časti i dostojanstva šetnjom od deset koraka i pucanjem iz pištolja. Ovo ne znači da nije bitno zaštititi pojmove časti, dostojanstva i ugleda; jeste bitno. Ali apsolutno nije potrebno štiti ih kroz krivični zakon.

Pravni argument je podjednako jak. Sastoji se od tri niza. Prvi - Evropski sud često je isticao da bi države trebalo da koriste mjere krivičnog zakona radi ograničenja prava govora samo kao poslednju mjeru. Na primjer, u svojoj nedavnoj odluci u slučaju *Gavrilovici protiv Moldavije*, Sud je izjavio:

“Sud podsjeća da se sprovođenje krivičnih kaznenih mjera protiv nekoga ko ostvaruje pravo na slobodu izražavanja može smatrati kompatibilnim sa članom 10 "... samo u izuzetnim okolnostima, naročito kada su druga osnovna prava ozbiljno narušena.”³³

Slično tome, u slučaju *Bodrožić i Vujić protiv Srbije*, Sud je utvrdio:

“Pribjegavanje krivičnom gonjenju protiv novinara za navodne uvrede koje pokreću pitanja javne rasprave, kao u ovom slučaju, treba smatrati odgovarajućim samo u vrlo izuzetnim okolnostima koje uključuju najozbiljniji napad na prava pojedinca.”³⁴

U slučaju *Cumpănă i Mazăre protiv Rumunije*, Veliko vijeće je objasnilo da bi izuzetne okolnosti koje bi mogle opravdati izricanje kazne zatvora

---

33. Presuda od 15.12.2009, predstavka br. 25464/05, stav 60.

34. Presuda od 23.06.2009, predstavka br. 38435/05, stav 39.

mogle uključiti "slučajevе govora mržnje ili podsticanja na nasilje".³⁵ To je ključna razlika. Čitalac mora da shvati da Evropski sud ovdje tretira izazivanje mržnje kao podvrstu klevete i uvrede. To je zaista način na koji se izazivanje mržnje tretira u krivičnim zakonima mnogih država članica, ali se ne posmatra tako po međunarodnom pravu ljudskih prava. Zaštita od izazivanja mržnje nije dio prava na zaštitu od nezakonitih napada na nečiji ugled. Kada Evropski sud pominje "ekstremne slučajeve", to ne znači posebno ozbiljne uvrede i klevete, već podrazumijeva potpuno različitu vrstu krivičnog djela - izazivanje ili podsticanje mržnje.

Drugi niz argumenata odnosi se na sankcije. Kaznene mjere koje mogu biti nametnute u slučajevima klevete često su veoma ozbiljne - u nekim slučajevima čak i kazna zatvora. Takve kaznene mjere, neizbježno, imaju prilično zastrašujući uticaj na ostvarivanje prava na slobodu izražavanja, što, zauzvrat, može dovesti do povrede prava na slobodu izražavanja. Na primjer, u slučaju *Długołęcki protiv Poljske*,³⁶ gdje je novinar bio uslovno osuđen, Evropski sud je primjetio:

"kada je saopštenje, bilo da je kvalifikovano kao kleveta ili uvreda od strane domaćih organa, dato u kontekstu javne rasprave, pokretanje krivičnog postupka protiv davaoca izjave podrazumijeva rizik da zatvorska kazna može biti nametnuta".³⁷

Treći argument - Evropski sud se često pozivao na dostupnost građanskopravnih lijekova, u slučajevima u kojima je utvrdio da izricanje krivičnih kaznenih mjera zbog govora krši član 10 Konvencije. Na primjer, u slučaju *Mahmudov i Agazade protiv Azerbejdžana*, Sud je uzeo u obzir da je izrečena kaznena mjera "nesumnjivo veoma stroga, pogotovo imajući u vidu da su alternativne blaže opcije postojale u domaćem pravu" (par. 50). U slučaju *Liashko protiv Ukrajine*, Sud je utvrdio:

"Dominantan položaj koji zauzima Vlada čini neophodnim da ona pokaže suzdržanost u pribjegavanju krivičnim postupcima, naročito tamo gdje su druga sredstva na raspolaganju za odgovor na neopravdane napade i kritike suparnika ili medija."³⁸

U velikom broju drugih nedavnih slučajeva Evropski sud je utvrdio da

---

35. Presuda od 17.12.2004, predstavka br. 33348/96, stav 115; vidi i *Mahmudov i Agazade protiv Azerbejdžana* predstavka br. 35877/04, stav 50.

36. Predstavka br. 23806/03, presuda od 24.02.2009, stav 47.

37. Vidi, mutatis mutandis, *Mahmudov i Agazade protiv Azerbejdžana*.

38. Predstavka br. 21040/02, presuda od 10.08.2006.

građanskopravni ljekovi kod klevete imaju prednost nad krivičnopravnim sankcijama.³⁹

U slučaju *Raichinov protiv Bugarske*, Sud je izjavio:

"procjena proporcionalnosti uplitanja u prava zaštićena na taj način u velikom broju slučajeva zavisiće od toga da li su organi mogli da koriste druga sredstva osim krivične kazne, kao što su građanskopravni i disciplinski ljekovi".⁴⁰

U ogromnoj većini slučajeva klevete postoji dostupan građanskopravni lijek. Ako takav ne postoji, potrebno je postaviti pitanje zašto ne postoji. To samo po sebi dovodi do neizbježnog zaključka da krivični zakoni o kleveti, ako se koriste kada na raspolaganju postoje odgovarajuće alternativne opcije građanskog prava, krše pravo na slobodu izražavanja.

Iz ovih razloga, moralno-filozofskih, kao i pravnih, došlo je do poplave izjava organa Savjeta Evrope i organa kao što su specijalni izvjestioci za slobodu izražavanja u Ujedinjenim nacijama i drugdje, koji su osudili krivičnu odgovornost za klevetu. Novinarstvo ne bi trebalo da bude kriminalizovano, bez obzira na to koliko je loš standard tog novinarstva.

Na primjer, Parlamentarna skupština Savjeta Evrope u svojoj Rezoluciji 1577 (2007) pozvala je one države članice koje još uvijek predviđaju zatvorske kazne za klevetu, čak iako se one u stvari ne nameću, da ih ukinu bez odlaganja,⁴¹ a Komitet ministara je pozvao države članice da odbace kaznu zatvora u svim osim u najekstremnijim slučajevima govora mržnje.⁴² Broj država Savjeta Evrope na ovo je odgovorio odbacivanjem zatvorske kazne za klevetu ili potpunom dekriminalizacijom njihovih zakona o kleveti - nedavno je to učinila Velika Britanija, kao što sam već naveo. Druge zemlje koje su to učinile su Bosna i Hercegovina, Kipar, Estonija, Gruzija, Irska, Moldavija i Ukrajina.

Pozivam vaše zemlje da slijede ovaj primjer.

* * *

39. Vidi, na primjer, *Fedchanko protiv Rusije*, 11.02.2010, predstavka br. 33333/04; *Krutov protiv Rusije*, presuda od 03.12.2009, predstavka br. 15469/04; *Lombardo i drugi protiv Malte*, 24.04.2007, predstavka br. 7333/06.

40. Presuda od 20.04.2006, predstavka br. 47579/99, stav 39.

41. Rezolucija "Ka dekriminalizaciji klevete (*Towards Decriminalisation of Defamation*)", usvojena 04.10.2007.

42. Deklaracija o slobodi političke debate, 12.02.2004.

DISKUSIJA

Senka Danilović, sudija Višeg suda u Podgorici:

Shvatila sam da g. Norlander zastupa medije pred nacionalnim sudovima u Britaniji pa me interesuje kolike iznose naknade šteta dosuđuju nacionalni sudovi Britanije i kojim parametrima se rukovode prilikom odmjeravanja visine iznosa. Posebno što sam imala priliku da vidim jedno poravnanje zaključeno pred sudom u Londonu po tužbi osobe koja nije javna ličnost i medij je pristao na poravnanje na iznos od 40 hiljada funti, pa me interesuje da li bi da je od strane nacionalnog suda donijeta presuda kojom bi bila odmjerena ova visina naknade štete, eventualno Sud u Strazburu našao da se radi o miješanju koje nije srazmjerno s obzirom da se barem za naše nacionalne prilike radi o jako visokom iznosu štete na koju medij pristaje dobrovoljno.

Peter Norlander:

U praksi, naknade za klevetu ograničene su na iznos od 200.000 funti, a sudovima je rečeno da uzmu u obzir potpuno drugačiju pravnu oblast - Zakon o medicinskim povredama. Dakle sudovi uzimaju u obzir šta bi osoba dobila ukoliko bi izgubila ruku ili nogu, ili vid, jer za sve slučajeve ovakve vrste postoje ograničenja predviđena zakonom, a potom se od njih traži da to uporede sa vrstom učinjene klevete. U praksi se dešava da se velike novinske kuće, npr. *the Times*, *the Guardian*, mnogo više plaše troškova koje plaćaju svojim i drugim advokatima nego iznosa naknada koje plaćaju pojedincima. Daću vam primjer - to je slučaj koji se sada nalazi pred Evropskim Sudom u Strazburu, gdje su dnevne novine objavile fotografiju Naomi Kempbel, koja je poznata manekenka, ona ih je tužila za povredu privatnosti i pobijedila. Dobila je, mislim, svega 5000 funti za povredu privatnosti, ali su novine takođe morale da plate njene advokate. A troškovi advokata iznosili su milion funti, Ne šalim se.

Dakle, stoga će novine biti srećne da plate nagodbu od 40 000 funti, ako to znači da će izbjeći suđenje i ove ogromne pravne troškove. Takođe morate uzeti u obzir da su mnogi mediji u Velikoj Britaniji dio međunarodnih medijskih grupa, nisu siromašni, dobro im ide, čak i usred krize prilično su dobrostojeći. Dakle ne možete upoređivati iznose, morate da posmatrate

iznos u odnosu na tuženog. Dakle imate novine čiji godišnji obrt iznosi više od nekoliko desetina miliona, a mora da plati odštetu od 40 000 funti, da li je to zaista puno? Ali ako mala novinska kuća koja ima svega 4, 5 zaposlenih mora da plati 40 000 funti, to je onda velika razlika.

Mladen Srđić, sudija Vrhovnog suda Federacija BiH:

Pitao bih kolegu Norlandera, oko pitanja materijalne i nematerijalne štete za pravno lice, za kompaniju, pošto je to spomenuo, budući da kod nas postoji velika debata oko toga da li kompanija može da trpi nematerijalnu štetu kao apstraktnu povredu ugleda. Dva su mišljenja, jedno kaže da se ta nematerijalna šteta uvijek na kraju svede na materijalnu, jer ako kažete da je recimo *Coca Cola* otrovna, prodavaće se manje i to će se odraziti na profit kompanije, ali dolazimo do problema kako ustanoviti visinu štete. I imamo dva podjeljena mišljenja u BIH oko toga može li se ustanoviti neka vrsta apstraktno nematerijalne štete u smislu povrede časti i ugleda kompanije koja bi na neki način objektivizirala taj kriterij, da bi se mogla primjera radi ustanoviti neka visina. Gotovo je nemoguće ustanoviti kolika je stvarna materijalna šteta nastala usled klevete učinjene prema nekom pravnom licu.

Peter Norlander:

Ako sam dobro shvatio vaše pitanje, kažete da je jako teško utvrditi kolika je šteta pretrpljena. Ako se vratimo porijeklu riječi “kleveta”, to je ono što se na engleskom jeziku zove ‘the tort’. To znači da ja nešto uradim drugoj osobi i da ona zbog toga pati. Dakle, po zakonu ta osoba može da me tuži jer je propatila, te stoga ja moram nešto da uradim da joj to nadoknadim. Međutim, kompanija ne može da dokaže da je patila, pa zašto da to nadoknađujem. Kažite mi?!

Navešću vam dva načina na koje je to moguće utvrditi. Prvi je ako kompanija ima akcionare i akcije kompanije opadnu usled toga, u tom slučaju su akcionari pretrpjeli štetu. Pa neka oni podignu tužbu i dokažu vezu između onoga što je rečeno i pada akcija. Drugi način je posmatranje brojki godišnje prodaje. Mada nisam siguran kako dokazati vezu između pada prodaje i nečega što je rečeno. Ali osnovno je da zakon treba da nadoknadi za pretrpljenu štetu. Ako ne možete dokazati da ste pretrpjeli štetu, zašto bi vam je novinar nadoknađivao?

Slavoljub Carić, zastupnik Republike Srbije pred Evropskim sudom za zaštitu ljudskih prava u Strazburu:

Gospodine Norlander, pomenuli ste presudu *Bodrožić i Vujin protiv Srbije*, a ne znam da li ste upoznati sa presudom u slučaju *Filipović protiv Srbije*? Ako jeste i ako ste videli nedavnu presudu u slučaju *Fleury protiv Francuske*, da li možete napraviti neku komparaciju? Ja ću to svakako pomenuti u mom izlaganju. Tiče se okolnosti slučaja *Lepojić* koji je presuđen sa pet prema dva glasa da je bilo povrede Konvencije i slučaja *Filipović* da je isto u pitanju povreda Konvencije u vezi s osudom političara za klevetu gradonačelnika od strane domaćih sudova. Okolnosti u slučaju *Fleury* su iste, isto su u pitanju političar i gradonačelnik, ali je Sud bio jednoglasnog stava da nema povrede. U pogledu konzistentnosti prakse da li možete da napravite komparaciju?

Peter Norlander:

Nisam upoznat sa slučajem *Fleury protiv Francuske*, ali mislim da ste se dotakli prilično kompleksnog pitanja. Radi se o tome da različita odjeljenja Suda ponekad donose različite presude, čak i u istom odjeljenju nemate uvijek iste presude. Navešću Vam dva slučaja koji se trenutno nalaze pred Velikim vijećem. Vi želite da se razjasni nekonzistentnost između presuda, je li tako? Neću da komentarišem šta je uzrok te nekonzistentnosti. I ja i Vi imamo neke ideje o tome, u to neću zalaziti. Mislim da su ovdje prije svega potrebne smjernice Velikog vijeća, a postoje dva slučaja - *Makarenko protiv Rusije* i *Von Hannover protiv Njemačke*, koji su sada pred Velikim vijećem. Nadam se da će se na ovim primjerima bolje razjasniti odnos između člana 8 (pravo na privatnost) i člana 10 (sloboda izražavanja), a u slučaju *Makarenko*, da li su krivične sankcije protiv medija proporcionalne. Čini mi se da se znatan broj sudija Evropskog suda vraća standardu utvrđenom u predmetu *Pfeifer protiv Austrije*, gdje je prednost data članu 8 u odnosu na član 10 Konvencije.

Matija Vasiljević, saradnik u medijskom odjeljenju Misije OEBS:

Volio bih da razjasnim jednu dilemu. Kleveta je dakle dekriminalizovana u Estoniji, Moldaviji, na Kipru, BiH, međutim od zapadno evropskih država na to se samo odlučuju u Velikoj Britaniji i u Irskoj, po vašem mišljenju zašto? Hvala vam.

Peter Noorlander:

Mislim da su u Velikoj Britaniji to učinili jer ionako nisu upotrebljavali to krivično djelo. Međutim, kad pogledate Francusku, koja je vodeća zapadnoevropska zemlja koja još uvijek ima krivično djelo klevete, to je teže pitanje. Mislim da postoje dva razloga zbog kojih to Evropski sud nije kritikovao. Prvi je taj što se zbog klevete u Francuskoj ne ide u zatvor, to je jedno blaže krivično djelo. Drugi razlog je taj što takav sistem u Francuskoj zapravo podržavaju sami novinari - njima je draže da prođu brzo krivično suđenje, nego da se izlažu onome što pretpostavljaju da bi bio mnogo duži građanskopravni postupak, koji bi mogao da dovede do visokih naknada štete. Tako da je to pitanje kulturnih razlika među samim novinarima. Treba da znate i da je predsjednik Sarkozy najavio prošle godine osnivanje posebne komisije da razmotri dekriminalizaciju klevete. Dakle, i u Francuskoj se o tome razmišlja.

Ako pogledate slučajeve u vezi Francuske pred Evropskim sudom, vidjećete različit pristup Suda u slučajevima koji se tiču Francuske, u odnosu na one koji se, na primjer, tiču Rusije. Izgleda da Sud veoma poštuje to što se čini u Francuskoj. Lično mislim da primjenjuju različite standarde u slučajevima protiv Francuske nego u drugim slučajevima. Mislim da bi trebalo da su podjednako strogi prema Francuskoj kao i prema drugima, ali nisu.

Iskustvo Bosne i Hercegovine

MLADEN SRDIĆ, sudija Vrhovnog suda Federacije BiH

Kao što ste sada čuli, BiH je najnaprednija zemlja u regionu, mi smo tu sa Moldavijom i Gruzijom, spadamo u zemlje gdje je izvršena dekriminalizacija klevete i uvrede. Ne zato što smo mi jako pametni i napredni, nego zato što imamo veliku pomoć naših prijatelja iz međunarodne zajednice koji provode reforme u BiH, a poslije prelaze na vaše zemlje u regiji. Mi smo prošli taj prvi eksperimentalni pogon na kojem se isprobavaju i tako smo dobili dekriminalizaciju klevete, čime smo jako zadovoljni.

Zakon o zaštiti od klevete (a imamo ih dva, gotovo identična, jedan u Federaciji, a drugi u Republici Srpskoj) je donijet 2002. godine, a počeo se faktički primjenjivati 2004. godine. Napisan je od strane jedne radne grupe koja je bila sastavljena od domaćih i stranih pravnikâ, gdje se težilo da se uklope najvažniji evropski standardi zaštite informiranja i slobode izražavanja i to je učinjeno na način da su čak konkretno i obrazloženja nekih presuda Evropskog suda ubačena u tekst zakona.

Dakle, po meni, dekriminalizacija klevete sama po sebi neće riješiti sve probleme. Mi težimo tome, težimo da se prebacimo iz krivične odgovornosti u građansku, koja u stvari predstavlja obavezu naknade štete. Naš zakon kaže da je odgovornost za klevetu odgovornost za štetu nastalu iznošenjem netačnih činjenica, identifikacijom jednog lica trećim licima. To je otprilike definicija.

Ipak je jako dobro što je ovaj zakon donešen. On je prebacio svu odgovornost za klevetu na građansku oblast, ali problem je u tome što on nije dovoljno dobar. Kao prvo on je kratak, ima svega 15 članova, koji su dosta općenito postavljeni i sadrže u sebi neke dobre stvari koje ću ja sada nabrojati, a onda ćemo preći na neke mane, a koleginja Ljiljana Zurovac će me ispraviti ako sam ja nešto propustio i reći otprilike kako to izgleda sa strane novinara.

Prva dobra stvar u zakonu je to što on naglašava da naknada štete koja se dosuđuje nema nikakav penalni karakter. Radi se isključivo o naknadi štete. Tu se zakon veže za Zakon o obligacionim odnosima i Zakon o obveznim odnosima kako kažu u Hrvatskoj, za ono pravo koje poznajemo,

za nekadašnji član 200 Zakona o obligacionim odnosima, koji imamo u svim zemljama i koji to vezuje za duševne bolove. Znači povrijeđeni čast i ugled usled nekog iznošenja, mora proizvesti duševne bolove, pošto se supsidijarno primjenjuje Zakon o obligacionim odnosima. Ovaj zakon upućuje na to. Tu dolazimo do pomenutog problema sa pravnim licima, da li postoji duševna bol, jer pravno lice ne može da osjeća duševne bolove. U praksi koju smo imali prije u zemljama bivše SFRJ se nikad nisu dosuđivali duševni bolovi za pravno lice. Međutim mi već imamo nekih slučajeva koji su vrlo zanimljivi,, pa možemo sa kolegama kasnije to da raspravimo.

Ono što je takođe dobra stvar, tiče se visine obeštećenja. Kod nas je jasno postavljeno ograničenje u zakonu da to obeštećenje ne smije da dovede u teže materijalne teškoće taj medij i onoga koji je vršio ugrožavanje. Znači zakon to izričito propisuje. Zakon izričito propisuje i da se ne može odgovarati za mišljenje, odnosno za vrijednosni sud. Zakon takođe izričito propisuje zaštitu novinarskih izvora, za koju znamo da nije sama po sebi apsolutno zaštićena članom 10 Evropske konvencije, itd. Mada jurisprudencija Evropskog suda ide ka tome da je zaštita novinarskog izvora apsolutna, a znamo da imamo slučajeva čak i u SAD da su novinari bili krivično osuđeni zato što nisu htjeli da odaju od koga su dobili informaciju, da odaju svoj izvor. Naš zakon izričito daje slobodu novinarima da ne odaju svoj izvor informacija. Znači to su neke dobre stvari.

Loša stvar u zakonu je što je on prilično nedorečen. Osnovni aspekt zakona je da on, po mom mišljenju, omogućava jednu vrstu slobode izražavanja i slobode medija za koju mislim da je najveća u ovom regionu. Međutim, njime su jednako nezadovoljni i pravници i novinari. Kao prvo, novinari nužno ne smatraju da to što nema kriminalne odgovornosti za klevetu mora biti neka dobra stvar. Oni smatraju da, u principu, ako me osudite na veliku naknadu štete, meni je bilo ljepše prije jer sam dobijao neku sudsku opomenu ili uslovnu osudu, bez obzira da li to ide u neki registar ili ne. Novinari kažu da je prije bilo ljepše, imao sam sudsku opomenu, a sad moram da platim.

Drugo pitanje je pitanje uvrede. Ovaj zakon definiše klevetu, uvredu ostavlja po strani, a sudska praksa u BIH ide na to da mi uvredu sudimo po starom zakonu o obligacionim odnosima i pravimo neku razliku između klevete i uvrede, mada ne po ovom zakonu, a pošto sud sam uvijek može da odredi pravnu kvalifikaciju tužbenog zahtjeva onda prebacimo to, čak i ako stranka to ne ističe, prebacimo sa klevete na uvredu. Ono što je bila praksa

u početku, to su izuzetno visoki novčani iznosi koji su traženi u tužbenim zahtjevima, međutim sudovi su počeli da uspostavljaju praksu, pa smo to sveli na iznose za koje smatramo da su primjereni našem društvu, koje je jako siromašno kao i vaše, tako da smatram da se odštete kreću negdje otprilike prosječno ne više od 1000, 1500, 2000 eura po pojedinom slučaju. I imamo nekoliko slučajeva, koji su dosuđeni u samom početku, dva, tri puta po šest ili sedam hiljada eura, a posle toga se to svelo na niže iznose. Dobro, ima nekih izuzetaka, ali u principu su to niži iznosi.

Ono što je specifično za BiH, a za što nisam čuo nigdje u svijetu, kod nas ima mnogo slučajeva gdje mediji tuže medije. Kod nas, kao i svuda u svijetu, postoje ti medijski tajkuni koji drže pojedine medije u BiH, i oni se prepucavaju, imaju političke ambicije, imaju svoje interese, da kažem poslovne interese i svoje poslovne imperije i prepucavaju se preko medija i onda tuže jedni druge. Tako dolazimo u jednu paradoksalnu situaciju da novinar tuži novinara. Mislim da se tako nešto rijetko događa u drugim zemljama.

Što se tiče nekih pravnih pitanja koje ovaj zakon pokreće, došlo je do toga se ta sudska praksa razvija jako sporo. Zato što se zakon nije primjenjivao odmah kada je donesen, jer je godinu- dvije nakon što je donesen, donesen i novi Zakon o parničnom postupku i tek onda kada je donesen taj novi zakon kojim se postupak ubrzao, sudije su počele da rješavaju predmete vezane za klevetu. Tako da sudska praksa, mada je prošlo šest godina od donošenja zakona još uvijek nije dovoljno razvijena.

Ono što je isto problem, a kolega je jako lijepo spomenuo, pitanje precedentnog prava, da je problem naš i naših sudija taj što smo svi učeni i cijeli svoj život proveli kao sudije sudeći po kontinentalnom, zakonskom pravu, i veoma teško i sporo počinjemo da primjenjujemo sudska prava, precedente, što je naša obaveza u BiH još od 1995. godine, od donošenja našeg Ustava, da direktno primjenjujemo Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, koja se ne može nikako drugačije primijeniti nego putem konkretnih slučajeva. Još uvijek je veoma teško u glavama sudija da se prebace s tog kontinentalnog prava koje je duboko ukorijenjeno u nama samima i što smo učili cijeli život i da pređemo sad na sistem precedentnog prava i da koristimo slučajeve. Veoma je teško.

Na svu sreću, mi imamo Ustavni sud koji sudi po apelacijama, nekoj vrsti ustavne tužbe. Ustavni sud koji donosi odluke može da donosi odluke u pojedinačnim slučajevima kada smatra da je povrijeđeno neko pravo, tako

da imamo već jurisprudenciju što se tiče povrede člana 10 Evropske konvencije isto tako i našeg Ustava (jednog od naših Ustava) Tako da imamo i slučajeve pred našim Ustavnim sudom, koji su veoma slični po formi presude presudama suda u Strazburu i nama olakšavaju rad.

Dobro iskustvo Bosne i Hercegovine u ovoj oblasti je zanimljiv primjer za zemlje u regionu. Svi prolazimo iste muke kada je sloboda medija i ugroženost slobode govora u pitanju. Često se susrećemo na našim regionalnim konferencijama Vijeća za štampu i Udruženja novinara u regionu, razgovarajući u posljednje dvije godine o nevjerovatnom srozavanju slobode medija, slobode govora i pritisaka koji dolaze iz političkih i vladinih krugova, od političara i javnih ličnosti; pritisci koji nisu ni malo naivni i koji ugrožavaju, prije svega, razvoj demokratije na zapadnom Balkanu, a dobrim dijelom i u jugoistočnoj Evropi, jer se ista stvar dešava i u Bugarskoj, Moldaviji, Rumuniji i u drugim zemljama. To ističem sa željom da istaknem važnost ovoga skupa u Podgorici i zahvalim organizatorima što su me pozvali da doprinesem ovoj korisnoj diskusiji.

U godinama dekriminalizacije klevete u BiH, pokazalo se da je za dobru primjenu Zakona o zaštiti od klevete neophodna suradnja sudova i samoregulacijskog tijela za medije, Vijeća za štampu, koje u BiH postoji od 2000. godine. Suradnja je potrebna također i sa tužiteljima i advokatima, ali naročito sa sudijama. Oni moraju razumjeti kakav je predmet ispred njih, prije rasprave i donošenja presude, da to nije običan zahtjev za odštetu, već predmet kojeg treba sagledati iz više uglova, s dubokim razumijevanjem principa slobode medija i slobode govora u demokratskom društvu. Mladen je rekao da u početku, kada su ovi zakoni 2001. i 2002. godine u različitim entitetima BiH usvojeni, nekoliko godina nije otvoren niti jedan slučaj.

Razlog tomu je bio taj što sudije nisu znali kako da se nose sa tužbom po kleveti na građanskoj parnici. To je ranije po krivičnom zakonu bilo lako rješivo, jesi, nisi napravio klevetu u izvještavanju...zatvorska kazna, itd. Uglavnom su uvijek izricane zatvorske kazne, ali, uvjetne, nije bilo realiziranih pritvaranja novinara, to se mora naglasiti.

Radi se o tome da sudije primjenom dekriminalizirane klevete novog zakona moraju apsolutno dobro poznavati detaljno tumačenje člana 10 Evropske povelje o ljudskim pravima, a ne samo stava 2 ovoga člana, kao što se to vrlo često događa, gdje se pominju moguća ograničenja slobode govora. Također, treba da poznaju osnove profesionalnog standarda novinarskog izvještavanja datih u Kodeksu za štampu i principa slobode medijskog djelovanja, da bi u konačnici mogli donijeti ispravnu odluku.

Vijeće za štampu u Bosni i Hercegovini, prvo je samoregulacijsko tijelo za štampane medije osnovano u jugoistočnoj Evropi. Osnovano je, naravno, kao i sve drugo u BiH nakon '95. godine, iz inicijative međunarodne zajednice. To je bio, reći ću, eksperiment - da se vidi kako u postkomunističkoj zemlji može da djeluje medijska samoregulacija. Ispostavilo se da, kao i u svemu, ti pionirski koraci nisu bili lagani, ali stali smo na noge, sudeći po prihvatanju samoregulacije u medijskoj i građanskoj zajednici.

Samoregulacija medija podrazumijeva da novinari i urednici sami ispravljaju svoju grešku. Kolega je maloprije divno rekao, svi mi pravimo greške u brzini, kratkim terminima, u trčanju za informacijama, ali ono što je zanimljivo i vrlo važno za samoregulaciju je davanje mogućnosti građanima da ulažu žalbe na neprofesionalno, netačno, pogrešno, manipulativno pisanje štampe. Znači, ne samo javnim ličnostima, političarima koji su se u početku uvijek prvi javljali - već i običnim građanima. Svakako, u našim zemljama, gdje demokracija, demokratska svijest, ni građanska svijest nisu razvijene, mi iz Vijeća za štampu, Nacionalnog etičkog savjeta ili kako god se zove samoregulacijsko tijelo u kojoj zemlji, treba jako puno da radimo, da damo građanima informaciju o tom njihovom pravu. Ne udaljavam se od teme. Vratću se na ono što je suština.

Znači, demokratsko je pravo svakog građanina uložiti žalbu na netačno i neistinito medijsko izvještavanje. Ulaganjem žalbe, kada se utvrdi da jeste ili nije prekršen Kodeks za štampu, čovjek dobija moralnu satisfakciju istog časa, odmah sutra ili u narednom broju da je data ispravka objavom reagiranja, ispravkom plasirane informacije, demantom. Mi smo, u Vijeću za štampu u BiH, prošle godine na taj način najmanje 15 sudskih tužbi zaustavili na tom prvom medijacijskom nivou. Imamo pisma, ljudi kažu hvala vam, sve sam bio pripremio za tužbu, ali meni je ovo trebalo, da se objavi novi članak i da se kaže da je to bila napisana laž i da se čuje moje mišljenje. Tako je suradnja medijskog samoregulacijskog tijela i sudova jako važna. Isticanjem te važnosti mi smo prišli vrlo oprezno sudstvu prije par godina, 2006. i 2007. godine, pokušavajući objasniti da trebamo nekako da razmijenimo iskustva, da educiramo jedni druge.

Tu je bilo, nekoliko mjeseci, ono, mic po mic, otvaranja zidova, npr. jedino ja na skupovima sudija i tužilaca 4-5 puta, onda nekoliko novinara, mojih kolega iz Vijeća za štampu... dok konačno nismo, nakon godinu dana, uspjeli da se svi sastanemo u velikom broju, predstavnici medija i pravosuđa, u otvorenoj diskusiji. Nakon toga je uslijedio niz radionica, seminara i

konferencija na kojima su obje strane znatno napredovale. U prvih nekoliko radionica koje smo mi radili sa sudijama, imali smo kao predavače, uz podršku Vijeća Evrope, sudije i advokate sa Suda za ljudska prava u Strazburu. Oni su donosili praktične primjere slučajeva razmatranih po teškim procesima tužbi protiv medija, i na tim primjerima su naše sudije naučile kako se nositi sa sličnim tužbama, kako razumijevati karikaturu, istraživački tekst, vijest i obični članak, ili komentar, kako razlikovati činjenicu i informaciju od mišljenja.

Mladen Srđić je bio moja desna ruka u ulaženju u taj zatvoreni tužilački i sudski krug u BiH. Krajnji rezultat naših trogodišnjih zajedničkih skupova i nalaženja zajedničkog interesa u radu, jeste ta da je program edukacije Vijeća za štampu u BiH o medijskoj samoregulaciji, slobodi informiranja, naročito o razlikovanju činjenice i mišljenja, ušla u redovni godišnji program Centra za edukaciju sudija i tužilaca u BiH.

Prije 15 dana smo završili jednu od niza konferencija gdje je bilo više od 50 sudija i tužilaca iz cijele BiH iz različitih sudova, u kojima smo sa velikim zadovoljstvom sumirali napredak od tih prvih početaka. Ogromna je razlika od prije tri godine kada smo imali komentare “šta će nas novinari da uče...”, do sadašnjih izlaganja o rezultatima napretka u praktičnoj primjeni Zakona o zaštiti od klevete.

Tako se na pravi način uspostavlja balans medijske samoregulacije i zakonske regulacije: medijacijski proces samoregulacijskoj tijela prva je stepenica u rješavanju kršenja novinarskih profesionalnih standarda u odnosu na građane, primjenom novinarskih metoda objave ispravke, čime se dobrim dijelom rasterećuju sudovi od nepotrebnih sporova. Naravno, zakonska regulativa je neophodna kada su teža profesionalna kršenja u pitanju, s naglaskom da ne tužite novinara, već medij koji je objavio klevetu. Ako se utvrdi kleveta, dosuđuje se novčana odšteta. Važno je naglasiti da se u BiH ne izriče novčana odšteta novinaru, ne plaća novinar odštetu oštećenome već medijska kuća. A poslije, kako će se vlasnik medija obračunati sa novinarom to je interna stvar kuće. Ne znam kako je u vašim zemljama, ali u BiH imamo jako puno slučajeva tužbi jedne medijske kuće protiv druge, tj. međusobnih tužbi medijskih tajkuna, što se naravno odražava na rad novinara i nerijetko rezultira neprofesionalnim izvještavanjem. No, vjerujem da je to prolazna faza početnih godina demokratije i privatizacije medija, koja je također nova i u razvoju.

Pažljivo sam slušala šta je gospodin Lajović govorio, i hvala Vam za informacije koje nisam znala o nekim zemljama o kojima ste govorili. Ipak, mislim da se mi nikada ne bismo trebali uspoređivati s takvim primjerima, kao, tamo je milion odšteta, u Poljskoj je toliko, i ne znam ti gdje, u Bjelorusiji i slično. Trebamo se ugledati na Švedsku koja je prije 100 i više godina uvela medijsku samoregulaciju i koja apsolutno poštuje slobodu informiranja, na Britaniju, Njemačku, i na mnoge druge zemlje Evrope.

Vijeće za štampu u BiH je član Alijanse nezavisnih Vijeća za štampu Evrope, i mi često imamo evropske susrete, razmjenjujemo iskustva i ujednačavamo etičke standarde. Komplicirano je svuda, čak i u zemljama u kojima dugo vremena postoji samoregulacija, medijska sloboda i demokracija, nigdje nije lako biti novinar profesionalac, dobar izvještač i biti zaštićen, ali ne možemo usporedbom sa zemljama, koje su kao i mi još uvijek u nekom prelaznom sistemu, reći, oni kažnjavaju novinare i mi bismo isto tako trebali... Svi su izlagači na ovom našem susretu danas, kao i oni koji dolaze iz evropskih demokratskih razvijenih zemalja, naglašavali da demokratije bez slobode medija ne može biti, tako da moramo ići u tom pravcu, nemamo drugu alternativu.

* * *

DISKUSIJA

Tea Gorjanc-Prelević:

Mi u Crnoj Gori po Zakonu o medijima imamo pravo na tužbu za objavu ispravke i odgovora. Po mom saznanju, ovo pravo se apsolutno nedovoljno koristi, a gospođa Zurovac je upravo pominjala taj značaj zaustavljanja sporova objavljivanjem odgovora, pa bih zamolila sudiju Srđića da nam prokomentariše postoji li takva tužba u Bosni, je li podnošenje takvog zahteva pretpostavka za tuženje kao što je u Hrvatskoj?

Mladen Srđić:

Naš Zakon o zaštiti od klevete je štur i neprecizan i zbog toga nije dovoljno dobar. I sad postoji jedna radna grupa koja treba da ga popravi i jedna od stvari koja je nejasna je taj član koji govori ovako: oštećeni je dužan

da poduzme sve potrebne mjere da ublaži štetu uzrokovanu izražavanjem neistinite činjenice, naročito da štetniku podnese zahtjev za ispravku tog izražavanja, što znači da je dužan da je podnese. Postoje neke odluke koje kažu, ako nije podnio zahtjev za ispravku, ne može da podnese tužbu. To bi bilo kao neka procesna pretpostavka da bi se tužba možda odbacila, ili da bi se čak odbijala itd.

Većina sudija je za to, barem ja to mislim, da ova obaveza ne treba da bude apsolutna, a za sada ne postoji nikakva odluka u drugom smjeru, Ustavnog suda ili Vrhovnog suda Federacije ili Republike Srpske. Znači čovjek može da podnese tu ispravku i sud će to cijeliti prilikom određivanja obeštećenja, da li je on preduzeo sve da smanji tu štetu, pa ako nije preduzeo, dosudiće mu manju odštetu ako se utvrdi postojanje osnova, a ako je preduzeo sve, a nije taj mediji postupio po ispravci, dosudiće mu veću odštetu, a ako je medij objavio, onda će opet dosuditi manju odštetu. Znači ovdje postoji neka korelacija medija i te visine odštete, da li će oni postupiti bona fide i da li će zaista objaviti tu ispravku i već dolazimo do toga što je Ljiljana govorila da su strane često zadovoljne i samom objavom demanta i eventualno naknadom neke simbolične naknade od 1 eura, ako se utvrdi osnov. On kaže: Ja tražim 1 euro i tražim da se objavi ispravka. Te stranke ne teže za bogaćenjem, jer je primjećeno da osim duševnih bolova, koje ljudi sigurno osjećaju, postoje jednostavno ljudi, pogotovo medijski magnati, koji žele da zarade na tome.

Ovdje postoji još jedan problem, kako ćemo ustanoviti te duševne boli. Hoćemo li vještačiti po vještaku neuropsihijatru, što je po meni apsurdno, a što se kod nas i sad radi u BiH. Da li smo previše to vezali za duševne bolove po članu 200 Zakona o obligacionim odnosima, duševni bolovi nastali povredom časti i ugleda, ono što svi znamo još od fakulteta, ili postoji mogućnost da se objektivizira taj kriterij, da se ponudi, ono što je koleginića govorila, da se ponudi neka vrsta odštete koja bi bila, npr. ratni zločinac koji je poslije osuđen kao ratni zločinac, kaže da pati zbog nekog članka koji govori da ga optužuju za nešto sasvim banalno, notorno je da on ne osjeća duševne bolove kao neko drugo lice. U našem zakonu su takođe ugrađeni standardi po kojima su najviše zaštićena obična lica, dok su političari najmanje zaštićeni. Ja sam primijetio da se u nekim presudama, koliko sam shvatio, u Crnoj Gori u obrazloženjima presude kaže da neko zato što je političar, itd zaslužuje veću odštetu. To je apsurd. Kod nas u zakonu je upravo obrnuto. Dakle, najveći problem je utvrđivanja visine odštete. Više je to pravno pitanje, nego pitanje slobode medija.

Ljiljana Zurovac:

Vijeće za štapu u BiH redovno radi i tzv. info-sastanke. Nedavno smo imali takvu sesiju sa političarima, to je serija info-sastanaka pred izbore koji nam predstoje u oktobru mjesecu 2010. Na tim sastancima im dajemo informaciju o tome kada imaju pravo da se žale na pisanje štampe, kako napisati reagiranje, demant, a poseban je akcenat na Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima - koliko moraju razumjeti sebe u ulozi javne ličnosti, sebe kao osobe koja ima odgovornost prema medijima i prema građanima, da da informaciju.

Mladen Srđić:

To je ta odredba, samo ću je pročitati. Prilikom uzimanja u obzir visine obeštećenja sud će uzeti u obzir činjenicu da li bi iznos dodijeljene štete mogao dovesti do velikih materijalnih poteškoća ili stečaja štetnika. U situaciji u kojoj su medijske kuće veoma siromašne, o čemu je već bilo govora, odšteta od pet, šest hiljada eura već može ozbiljno da naruši neke slabije medijske kuće i nanese ozbiljnu štetu.

Tea Gorjanc-Prelević:

Prije pauze, zamolila bih naše goste da kratko kažu smatraju li da i Zakon ovakav kakav je predstavlja napredak u obezbeđenju standarda Suda u Strazburu? Biste li ga vi preporučili drugima, dakle sa aspekta sudije i novinara?

Ljiljana Zurovac:

Mi smo sa sudijama i advokatima napravili komisiju, novinari i predstavnici Vijeća za štampu, i već 4-5 puta smo radili dobru analizu zakona, šta bi trebalo unaprijediti, šta bi trebalo očistiti, kako bi trebalo izjednačiti neke male nijanse u razlikama ova dva entitetska zakona o zaštiti od klevete u BiH. Oni su zapravo gotovo isti, ali, u nekim malim detaljima se razlikuju, više je pitanje preciznosti formulacija, no, vi najbolje znate u praksi koliko formulacija riječi, i zarez, znači za donošenje presude. Mi smo već napravili preporuke kako bi to trebalo izgledati da bude savršeno, samo treba da se pusti u parlamentarnu proceduru, malo je to komplicirano kod nas, jer prijedlozi treba da odu u dva entitetska ministarstva pravde, pa onda dalje. U

biti, Zakon je dobar, on garantira prema evropskoj konvenciji mnogo toga o slobodi izražavanja, napravljen je da štiti i novinare i građane, ali mora biti još precizniji da bi se bolje tumačio.

Mladen Srdić:

Potpuno se slažem sa Ljiljanom. Primijećen je značajan napredak, samo što ja kao pravnik vidim mnoge nedostatke koji se ispravljaju kroz praksu. Neke je možda teško ispraviti, postoji različita praksa, ali mislim da polako sazrijeva svijest među sudijama i potrebe primjene međunarodnih standarda, prakse suda u Strazburu, isto tako obraćanje pažnje na praksu okolnih zemalja, posebno Republike Hrvatske i njihove odluke, tako da se može zaključiti da praksa nadoknađuje nedostatke ovog zakona. U svakom slučaju imamo i mogućnost da primijenimo direktno evropske standarde, čak iako smatramo da su u suprotnosti sa odredbama ovog zakona, ne samo ovog zakona, nego imamo ustavnu obavezu da Evropsku konvenciju pretpostavimo i svim drugim zakonima.

Još nešto bih dodao, kao što je i Ljiljana rekla, imali smo slučajeve da medijski magnati tuže jedni druge.

Tako smo imali jedan slučaj gdje je Fahrudin Radončić tužio redakciju Slobodne Bosne koja predstavlja nezavisni medij, medij koji se bavi istraživačkim novinarstvom. Dakle njih je tužio taj Radončić zajedno sa 40 zaposlenika svog lista Dnevni Avaz. U Slobodnoj Bosni je napisano da je taj list „medijska Al Kaida“ i još niz konstatacija. I bio je veoma značajan slučaj sa medijske tačke gledišta, bio je jako medijski pokriven, odšteta je tražena od 200.000 eura što bi moglo, kada bi se dosudila takva odšteta, da ugasi taj list Slobodna Bosna. On bi mogao da ode u stečaj. Sud je presudio protiv tužitelja, smatrajući da ta formulacija „medijska Al Kaida“, i još neke formulacije, predstavljaju vrijednosni sud, a ne činjenicu. To je bio jedan fin primjer kako je sud zaključio da je metaforično rečeno ”Al kaida“, da to jeste bila malo grublja konstatacija u tekstu, ali je zaključeno da metafora ne spada u vrstu činjenice čija se istinitost može dokazivati.

Onda treba uzeti u obzir ono što su kolege već govorile, kakva je to vrsta članka, da li se radi o komentaru, o istraživačkom novinarstvu, o satiričnom tekstu, sve se to mora cijeliti prilikom odlučivanja o kleveti. To sudije moraju da znaju. Moraju da znaju da je u satiričnom tekstu dozvoljeno daleko više neke defamacije, nego u nekom tekstu koji bi trebao da bude ozbiljan tekst i

govori o nečijoj političkoj djelatnosti. Ovdje imamo jednu kategoriju, što je u vašem crnogorskom zakonu ubačeno: "ako je postupao sa dužnom pažnjom". Kod nas u zakonu postoji formulacija koja kaže da izražavanje čak iako nije tačno u potpunosti ne može da predstavlja klevetu ako je bilo razumno. I sada dolazimo do toga koji su kriteriji da je ono razumno. Prema našem zakonu sud će uzeti u obzir 4, 5 kriterija, i pri tome cijeneći da li je razumno.

Dolazili smo u situaciju imamo tekstove protiv ratnih zločinaca. Da li je razumno reći za nekog, Radovana Karadžića, na primjer, da je ratni zločinac. Evropski sud vrlo jasno u svojim odlukama govori o presumpciji nevinosti, niko se ne može smatrati krivim prije nego se dokaže krivičnom pravosnažnom presudom. Imamo veliki problem sa tim u BiH jer znamo da su mnogi ratni zločinci ili umrli ili su još na slobodi. Da li se može reći za Ratka Mladića da je ratni zločinac? Ja sam imao slučaj čovjeka koji se zove Dominik Ilijašević koji je bio optužen za najteža krivična djela ratnog zločina, između ostalog on je optužen da je sa svojom jedinicom u jednoj džamiji zapalio 30 ljudi. On je u toj fazi bio optužen za taj zločin, vodio se postupak protiv njega. Ali su novine o njemu pisale kao o ratnom zločincu. On i jedan njegov rođak su podigli tužbu protiv tih novina i rekli: mi nismo ratni zločinci, mi to nismo počinili, i smatramo da zaslužujemo odštetu za duševne bolove. Ispostavilo se da taj rođak zaista nije bio u BIH u to vrijeme i sud mu je dosudio odštetu. Konkretno to je bio moj predmet. U pogledu tog drugog čovjeka, vodio se krivični postupak za djelo ratnog zločina pred sudom u BIH. Ja sam odlučio da prekinem postupak. Rekao sam: U redu, rečeno je da je on ratni zločinac, razumno je da novinar napiše za čovjeka koji je optužen i čija je optužnica stupila na snagu, vodi se krivični postupak za to djelo, možda nije tačno, ali je razumno da on napiše ratni zločinac, pa će se ustanoviti u tom krivičnom postupku. Ako bude oslobođen onda će imati pravo na naknadu štete zbog klevete. On je kasnije bio osuđen pravosnažno za taj ratni zločin, znači nije bila kleveta. E sad, tu se kolege razmimoilaze u mišljenjima. Mnoge kolege smatraju da je presumpcija nevinosti toliko značajna da se ni za koga ne može reći da je zločinac dok se to ne utvrdi pravosnažnom krivičnom presudom. Ja smatram da je razumno ako je Međunarodni sud u Hagu, Tužilaštvo međunarodnog suda u Hagu optužilo nekog čovjeka, npr. Ratka Mladića, protiv koga je pokrenuta optužnica, koji je bjegunac i koji se krije od pravde, znači nije došao na sud i rekao: evo ja ću dokazati da sam nevin. Za njega napisati da je ratni zločinac nije nerazumno. Možda nije u skladu sa presumpcijom nevinosti 100%, ali nije nerazumno.

Druga stvar je problem koji imamo u BiH, a imaćete ga i vi. To je problem što se u kolokvijalnom jeziku pojavljuju neke formulacije koje bi trebalo da budu klevetničke. Ako za nekoga kažete da je kriminalac, mafijaš itd, to je u suštini ipak kleveta, ako čovjek nije osuđen, ako se protiv njega ne vodi neki krivični postupak. Međutim, toliko je to ušlo u naš kolokvijalni jezik da vi nećete naći u BiH ni jednu TV emisiju, ni jedne novine gdje u međusobnim prepucavanjima nećete čuti da ljudi jedni drugima ne govore: to si kriminalac, ovo je kriminalna radnja, mafijaš... Postavlja se pitanje koliko sud mora da prati razvitak tog, kako da kažem, kolokvijalnog načina izražavanja. Da li je formulacija kriminalac klevetnička? Ona to jeste, u suštini, ako čovjek nije osuđen. Naš sud kaže da se mora restriktivno primjenjivati zakon o zaštiti od klevete, moramo restriktivno da tumačimo i smatramo da nije riječ o kleveti. Često se dešava, vjerovatno i kod vas, da se čovjek okleveće formulacijom tipa „ah, to je neki kriminalac“. Da li je to sada za nadoknadu štete?!

Iskustvo Albanije

IDAR BISTRIC, advokat, bivši savjetnik Parlamentarnog stalnog Komiteta za mas-medije i obrazovanje

Prije nego što dalje pojasnim komentare koje imam na ovu temu, želio bih da ukratko predstavim istoriju zakonodavnih inicijativa i procesa dekriminalizacije klevete, i prenosa odredbi iz Krivičnog zakonika u građanski zakon u Albaniji. Ova inicijativa bila je dio međunarodne kampanje koja dekriminalizaciju klevete posmatra iz ugla nacionalnog zakonodavnog okvira. Preliminarni tehnički proces bio je podržan od strane različitih međunarodnih donatora. Srećom, tehnički i stručni procesi protekli su u vrlo dobrom okruženju: obzirom da je u pitanju bila zajednička inicijativa i projekat lokalnih aktera civilnog društva i međunarodnih donatora i stručnjaka. Cilj je bio prenos klevete i uvrede u građanski zakon, kako bi se izbjegao "negativni uticaj" koji krivične odredbe i sankcije mogu imati na slobodu izražavanja, posebno prema novinarima i medijima uopšte.

Pripremljeni nacrti zakona nalaze se na skupštinskim klupama posljednja tri Skupštinska mandata, tako da prvi pokušaj, nakon dobro razrađenog procesa izrade nacarta, datira još od 2004. godine. OEBS je u septembru 2004. angažovao nevladinu organizaciju Article XIX iz Londona da analizira albanske zakone o kleveti. Zaključeno je da albanski krivični i građanski zakoni nisu u skladu sa međunarodnim standardima slobode štampe i da, umjesto toga, promovišu autocenzuru. U Krivičnom zakoniku, članovi 119 (o uvredi) i 120 (o kleveti) predviđaju kazne do dvije godine zatvora, a članovi 239 i 240 Krivičnog zakonika pružaju posebnu zaštitu za javne zvaničnike. Članovi 617 i 625 Građanskog zakonika sadrže nejasne definicije koje ne utvrđuju precizno istinu kao odbranu ili predviđaju standarde odgovornosti. Parlamentarna skupština Savjeta Europe pozvala je Albaniju da "ukine ili značajno razmotri krivični zakon o kleveti i reformu građanskog zakona o kleveti kako bi se spriječila njihova zloupotreba" u aprilu 2004. U tadašnjem izvještaju Evropske komisije ukazano je da albanska vlada "treba u potpunosti da uskladi zakone o kleveti sa evropskim standardima."

U proljeće 2004, koalicija nevladinih organizacija inicirala je zasebne napore u cilju izmjene odredbi o kleveti u krivičnim i građanskim zakonima. Naime, Institut za medije - albanska NVO, Inicijative pravosuđa, sa sjedištem u Njujorku, i program Fondacije Institut za otvoreno društvo

održali su niz okruglih stolova sa novinarima, pravnicima, medijskim stručnjacima i članovima parlamenta radi pripreme procjene postojećih Albanskih zakona o tom pitanju i nacrtu izmjena i dopuna postojećeg zakonodavnog okvira. Nacrt izmjena i dopuna Krivičnog zakona eliminisao je većinu kaznenih mjera za klevetu i uvredu, umanjujući kazne za vrijeđanje sudija, dok je nacrt izmjena i dopuna Građanskog zakonika osigurao da pojedinci mogu tražiti nadoknadu za navodnu klevetu kroz građanske tužbe. U februaru, mješovita grupa od 23 poslanika iz vladajućih i opozicionih stranaka u to vrijeme, potpisala je izmjene i dopune i uvela ih u Skupštinski zakonodavni postupak. Skupštinski Stalni odbor za mas-medije i obrazovanje odobrio je nacrt izmjena i dopuna, koje je Skupština trebalo da razmotri na plenarnoj sjednici. Činilo se u to vrijeme da će ova inicijativa biti vrlo uspješna. Do danas ova dva nacrtu zakona još uvijek nisu usvojena od strane albanske skupštine, iako su nekoliko puta predstavljena na skupštinskim zakonodavnim postupcima, a, da budem iskren, ne postoji ni jedna tehnička prepreka osim stvarne političke volje da se usvoje ovi nacrti.

Mislim da je bilo nekih razloga za neuspjeh usvajanja ovih nacrtu zakona. U mom osvrtu, sada, kada analiziram, bilo je nekih neodređenosti u lobiranju u zakonodavnom procesu u tom smjeru, tako da dosta poslanika i drugih aktera donošenja odluka na nekim mjestima nisu bili načisto u vezi razlika između slučajeva klevete, kršenja privatnosti, zakona o bogohuljenju i sličnih odredbi. Tako da još uvijek u albanskom krivičnom zakoniku možete pronaći odredbe koje se tiču doslovno "uvrede zastave", "državnih simbola", i tako dalje, a postoji i nerazumijevanje kako se takve odredbe mogu koristiti u građanskom pravu u pogledu materijalnih objekata, što je, naravno, stvorilo neku vrstu reakcije u skupštinskoj raspravi različitih političkih predstavnika. Mislim da je to jedan od razloga koji je uslovio taj neuspjeh u zakonodavnom procesu. S druge strane, postojalo je viđenje nekih poslanika da dekriminalizacija klevete i uvrede nije bila u srazmjeri sa stvarnom potrebom zakonodavne reforme. S obzirom na sudsku praksu u Albaniji, krivični postupci u sudovima zbog slučajeva klevete nisu bili aktuelni veći broj godina, recimo više od 15 godina, jer nismo imali slučaj kažnjavanja novinara zatvorom. Bilo je nekih slučajeva u ranim 90-ih godina, što je izazvalo dosta rasprave i reakcija. Ovi slučajevi potvrdili su neku vrstu prakse u sudovima koja je, recimo, rezultirala ravnotežom prava novinara, medija i političara. Postoji nekoliko slučajeva tužne za klevetu koju su pokrenuli političari protiv novinara, doduše u okviru građanskog postupka. Kao pravnik i nezavisni stručnjak, mislim da ova nepotpuna zakonodavna reforma još uvijek stvara neku vrstu neizvjesne pravne situacije

u odnosima između medija i političara, novinara i vlasti i njihovog odnosa sa državnim organima. "Negativan uticaj" i dalje postoji, uprkos tome da nemamo slučajeve kažnjavanja novinara zatvorom ili krivičnih postupaka protiv predstavnika medija. S druge strane, postoje građanski postupci protiv medijskih kuća od strane pojedinaca, uključujući čak i političare, jer, moram priznati i mislim da je ista situacija i u drugim zemljama, postoji puno slučajeva klevete u političkim strankama, u politici i odnos javnih vlasti sa medijima je još uvijek nejasan i ponekad nepravedan. Situacija gdje medijski tajkuni, kako su ih bosanske kolege nazvali, vlasnici medijskih kuća, koriste medije da zaštite druga preduzeća, stvara "podzemne" odnose sa donosiocima odluka, kao što su političari i vlade, što znatno više šteti slobodi izražavanja od "negativnog uticaja" krivičnih odredbi o kleveti.

U svakom slučaju, nacrti koji su uvedeni u Skupštinu od strane ove grupe poslanika nisu prošli skupštinski mandat, tako da je na novom mandatu koji je započeo u 2005. inicijator, Institut za medije i OEBS, podsjetio predsjednika Skupštine i druga tijela da usvoje nacрте i da ih razmotre na novim skupštinskim mandatima. Nacrti su, naravno, bili praćeni raspravom unutar zakonodavnog procesa. Iako je već bilo nekih nevladinih nacрта u zakonodavnom postupku u Skupštini, Vlada je pokušala da ukaže na ove zakonodavne reforme, uvela je slične nacрте, kako bi bili usvojeni u Skupštinskom postupku. Nacrti nikad nisu prošli Skupštinski postupak ili zakonodavni proces, tako da oni još uvijek nisu na snazi. Ono što je čujem izazvalo pažnju naših kolega u Crnoj Gori je politička izjava, neka vrsta nepisanog internog pravila unutar Vlade, ne tužiti novinara ili medije za klevetu, ni u krivičnom ni u parničnom postupku, koja izražava stav Vlade prema medijima, ali ne i zakonodavni napor. Dopustite da objasnim da je to bila izjava premijera, u sklopu njegovog sastanka u kabinetu, za vrijeme prethodnog parlamentarnog mandata. Budući da su na vlasti ista Vlada, premijer i iste političke stranke, još uvijek se poštuje izjava da novinar neće biti optužen za klevetu. To se može smatrati ozbiljnim pristupom od strane Vlade, ali se ne može tretirati kao pravni standard.

Iako položaj moje kolegice nije tako kontroverzan, kao što je to u slučaju bosanskih prijatelja, jer smo za razliku od njih mi na istom brodu, ja sam advokat medijima, a ona stručnjak za medije, htio bih joj svakako sada dati riječ, da ona opiše pristup procesu u Albaniji, a dalje možemo razgovarati o nekim drugim pitanjima u vezi nacрта i napora kojima je zakonodavna reforma u Albaniji težila.

ILDA LONDO, koordinatorica istraživačkog odjeljenja Instituta za medije Albanije

Kao što je već pomenuto, radim kao istraživač medija u Albanskom medijskom institutu, koji je glavna organizacija s fokusom na novinarsku obuku, medijske politike, zakonodavstvo, istraživanje medija i medijske publikacije u Albaniji. Počev od 2004. učestvovali smo, s vremena na vrijeme, kad god smo imali priliku, u ovoj reformi zakona o kleveti i, nažalost, do sada u tome nismo uspjeli. Postoje i krivični i građanski zakoni o kleveti koji su još uvijek na snazi.

Htjela bih da ukažem na probleme sprovođenja ovih zakona tokom godina, i zakona o kleveti i o uvredi, ali uglavnom građanskih, jer je kleveta, krivična, veoma rijetko korišćena, osim možda u ranim devedesetim godinama. U posljednje vreme nije bilo takvih primjena krivičnog zakona. Htjela bih da se fokusiram na tri glavne tačke.

Prije svega, u praksi sudova, uglavnom se pozivam na slučajeve klevete koji su se dogodili u kasnim 90-im, postojali su pojedini slučajevi visokog profila koji su obično uključivali političare, ministre, poslanike. Prvo što bih željela spomenuti je teret dokazivanja koji, prema zakonu, treba da snosi tužilac, ali vrlo često je, u tim slučajevima koji uključuju novinare i političare, bio prebačen na medije i novinare. Bilo je nekoliko takvih slučajeva kršenja zakona gdje je sudska praksa favorizovala ljude na vlasti, političare. Nakon što bi sud našao da je dokazano da su mediji uvrijedili javne funkcionere, izricane su novčane kazne bez obzira na veličinu medija. Osim toga, ne postoji mehanizam koji utvrđuje odnos između pretrpljene štete i naknade koju bi trebalo dati osobi koja je bila oštećena. Dakle, to je bila praksa u pojedinim slučajevima kasnih 90-ih godina. Ja bih rekla da je posljednjih godina smanjen broj slučajeva klevete i uvrede. Dakle, nemamo puno materijala da zaključimo da li je došlo do poboljšanja sudske prakse ili poboljšanja profesionalnosti medija.

Htjela bih da se fokusiram malo više na izmjene i dopune koje su predložene Skupštini. Predložili smo potpunu dekriminalizaciju klevete i uvrede. U nekim slučajevima, koji uključuju uglavnom oštre uvrede na račun javnih zvaničnika zbog njihove dužnosti, predložili smo da se još uvijek može postupati po krivičnom zakonu, ali bi se nametnula novčana kazna, umjesto kazne zatvora, koja, prema sadašnjem zakonu, iznosi do dvije godine u zatvoru. Trenutni zakon predviđa posebnu zaštitu javnih zvaničnika, što

bi, kako smo predložili, trebalo biti obrnuto. Prema sadašnjem zakonu, tužilaštvo bi moglo pokrenuti suđenje za klevetu bez posebnih zahtjeva javnog zvaničnika koji je bio oštećen, što predstavlja posebnu zaštitu javnih zvaničnika, u suprotnosti sa praksom i standardima Evropskog suda za ljudska prava. Ovo se još uvijek nalazi u zakonima, što definitivno nije dobra stvar.

U pokušajima reforme zakona o kleveti imali smo paralelne predloge za izmjene i dopune krivičnih i građanskih zakona, a fokus je na građanskom pravu, jer smo mislili da bi bilo prikladnije da bude tako.

Prije svega, predloženo je da se u građanski zakon uvede rok zastarelosti od jedne godine za podnošenje tužbe zbog klevete i uvrede, što sadašnji zakon ne predviđa. Takođe, najvažnija stvar u ovim izmjenama i dopunama je predlog mogućnosti pokazivanja uzročno-posljedične veze između izjave i štete koja je njome uzrokovana, akcije koja je preduzeta i povrede ugleda do koje je došlo. Naravno, izjave mišljenja i manje činjenične greške ne bi trebalo da se smatraju klevetom i uvredom. Jedan od najvažnijih predloga ovih amandmana bio je da sudovi treba da primijene test javnog interesa na sve slučajeve klevete, što je ovdje već spomenuto, da li slučaj podnosi test javnog interesa i javne rasprave. I najvažniji je, mislim, bio predlog da se utvrdi mehanizam za procjenu srazmjernosti naknade. Prije svega, u amandmanima se navodi da stranke u sukobu treba da traže druge načine, osim naknade štete, kao što su javna ispravka, odgovor, pomirenje strana, a onda, naravno, ako ovo ne uspije, treba uzeti u obzir štetu nanесenu ugledu, a potom i veličinu medija. Postoje mediji koji imaju svega četiri ili pet zaposlenih, i ne možete ih novčano kazniti isto kao medije sa više od 50 zaposlenih. To je nešto što bi sudovi morali imati na umu.

No, kako je već spomenuto, ova reforma je u toku već šest godina, nacrt kruži u prostorijama Skupštine. Predlog zakona je prvo prošao komisiju za medije, a zatim i pravnu komisiju, gdje je i usvojen 2007. godine. Međutim, reforma je od tada zaustavljena, uglavnom zato što je bilo drugih prioriteta, prvo digitalno emitovanje koje je bilo hitno na neki način i onda ukupna revizija audio-vizuelnih medija. Međutim, ovo dugo zanemarivanje ne može se opravdati. Kao znak dobre volje, premijer je 2005. godine izdao naredbu državnoj upravi, savjetujući im da ne tuže novinare, već da se koriste drugim sredstvima, kao što su javno pobijanje i zahtjev za objavljivanje ispravke. Međutim, ovo je vrlo kontroverzna naredba. Prvo, jer bi mogla da povrijedi prava uprave da ostvari svoje pravo da tuži novinare, kada

je zbog njih oštećena. Drugo, novinari također čine greške, pa zašto i oni ne bi mogli biti tuženi kada ne postupaju ispravno?! Osim toga, izmjene i dopune zakona o kleveti su preporučene od strane svih međunarodnih organizacija, ali Skupština ih još uvijek nije usvojila.

Što se tiče prakse unutar samih medija, ne postoji određeno pravilo o tome da li, na primjer, treba tužiti novinara ili medij. To umnogome zavisi od tužioca. Takođe, u samim medijima ne postoji pisana praksa ili kodeks po ovom pitanju. Uobičajena je praksa, međutim, da kada je novinar kao osoba tužen, medij angažuje advokata u sudu da ga/je brani.

Kada je u pitanju statistika, ne mislim da je bilo mnogo slučajeva klevete, što bi nam omogućilo da ispitamo sudsku praksu. Prema statističkim podacima, postoji oko 150 slučajeva godišnje na sudu zbog klevete i uvrede. Međutim, to nisu samo tužbe protiv medija, već za klevetu uopšte. Samo je nekoliko od njih uključivalo medije. Većina je riješena na sudu, imamo stopu osuda od manje ili više 10% iz godine u godinu. Takođe imamo i sada vrlo poznatu instrukciju, jer još uvijek nismo sigurni po pitanju pravnog kvaliteta naredbe premijera, to je više bila instrukcija koja je usmjeravala državnu upravu da ne ide na sud s medijima i novinarima u kaznenim i građanskim parnicama za klevetu, nego da traži javnu ispravku, napiše odgovor, prije nego da ide na sud. Tako, na primjer, ove godine nije bilo slučajeva klevete protiv medija od strane javnih zvaničnika do sada, barem u prvih šest mjeseci.

Htjela bih napomenuti da smo bili uključeni u napore samoregulacije jer je važno, kako dekriminalizujemo klevetu i imamo sve te izmjene i dopune, da također imamo neku vrstu ravnoteže koja će garantovati pravilnu upotrebu slobode izražavanja, a ne njenu zloupotrebu. I nakon sastanaka i konsultacija sa nekoliko grupa novinara, urednika, vlasnika, i eksperata, opšta volja i odgovor iz medija o osnivanju samoregulatornog mehanizma za etičke medije bili su dobri. Međutim, kao što je to bio slučaj sa zakonom o kleveti, još uvijek nisu preduzeti praktični koraci, nema samoregulatornih mehanizama uopšte u medijima, unutar bilo kojeg medija. Dakle, to je nešto što se mora uzeti u obzir u ovoj cjelokupnoj reformi, moramo slijediti korake, nadamo se, koji će biti konkretni, možda u bliskoj budućnosti, ali ćemo vidjeti kako sve to ide...

* * *

DISKUSIJA

Neđeljko Rudović, urednik rubrike Politika dnevnog lista Vijesti:

Hvala na organizaciji ovog skupa. Izuzetno je važan za nas koji se bavimo novinarskim poslom. Već nekoliko godina u Albaniji važi zakon koji zabranjuje nosiocima javnih funkcija da tuže medije i imam jedno pitanje u vezi toga. Prije toga, htio bih da iskoristim priliku, pošto danas na ovom skupu učestvuju i predstavnici crnogorskog pravosuđa i političari, predstavnici Vlade i novinari i predstavnici civilnog sektora, da kažem da uporne zahtjeve iz medijske zajednice da se reformiše zakonska regulativa koja definiše kaznenu politiku prema medijima za klevetu, ne treba tumačiti kao želju medija da budu izuzeti od odgovornosti, iako se to tako nekad želi prikazati. Mislim da je zapravo taj uporni zahtjev neka vrsta krika s obzirom na tešku situaciju u Crnoj Gori, koja je po mnogo čemu specifična. Specifična je po tome što je Crna Gora faktički jedina zemlja u regionu koja ima izuzetno moćnu, neprikosnovenu partiju na vlasti već dvije decenije, dakle teško je računati na taj balans i prirodno je ta partija i vlada sebi prigrabila mnogo više moći nego što bi smjela.

U situaciji kada postoje ozbiljne sumnje da je dobar dio pravosuđa ili određeni dio pravosuđa na razne načine prisiljen da sudi po zakonima politike, a ne po zakonima koji postoje na papiru, uloga medija je čak mnogo važnija nego inače i mediji neminovno dolaze u tu zonu kada mogu da budu izloženi riziku klevete. Htio sam da kažem da sve to treba imati u vidu kada se kreira kaznena politika prema medijima i mislim da je bio sjajan prvi predlog koji se pojavio početkom ove godine koji je govorio o tome da kazne za klevetu treba potpuno izbrisati iz krivičnog zakonika i da treba ograničiti visine naknada šteta u parničnom postupku. Međutim, opet se ispostavilo da nije bilo dovoljno volje u vladajućim krugovima da se ta zamisao izvede do kraja. Eto toliko za sada. Samo sam htio da postavim pitanje koje me jako zanima, kako se dakle ta norma u Albaniji odrazila na ponašanje medija. Da li je i u kojoj mjeri imala pozitivne efekte? Hvala!

Idar Bistri:

Dopustite mi da pojasnim ovu informaciju o "zabrani postupaka o kleveti protiv medija" (krivičnih ili parničnih). U oktobru 2005, albanski premi-

jer koji je još uvijek na čelu nove Vlade, javno je saopštio da je naredio svim njegovim zvaničnicima, što znači svim zvaničnicima koji su pod njegovom nadležnošću u Vijeću ministara, zaposlenima u ministarstvima i odgovarajućim vladinim agencijama, da koriste samo pravo na odgovor u slučaju klevete protiv medija i novinara, a ne sudski postupak radi traženja naknade za klevetničke izjave u medijima u ime i državnih institucija i pojedinaca koji su zaposleni u Vladi. To je to, nema drugih zakonskih propisa usvojenih po tom pitanju. Ako mene pitate za efekat ove izjave, ja iskreno ne znam odgovor, ne znam da li postoji sankcija u slučaju da jedan od zaposlenih, čak i ministar, prekrši ovu "naredbu" premijera, jer su svi pravni ljekovi prisutni i svako ima pravo da ih koristi. Još uvijek imam neku vrstu reakcije kao medijski advokat, da ovo nije vrlo jasna situacija između vlade i medija. Postoji mnogo pravnih problema u slučaju ove nejasne situacije, jer državni zvaničnici kao pojedinci imaju svoja prava kao i bilo koji drugi albanski ili strani državljanin. Dakle, da opet pojasnim, nije da smo usvojili bilo koji novi zakon, a onda zabranili korišćenje ove vrste pravnih ljekova. Zakonodavstvo je još uvijek isto, na žalost, dok postoji vrsta ne sasvim legalnog rešenja da se reguliše slučaj klevete i to samo na deklarativan način između medija i Vlade. Dakle, situacija je ovakva uprkos nešto drugačijoj izjavi albanskog ministra u jednom od vaših medija.

Ilda Londo:

Mogu dodati da je ovo bilo pozitivno na neki način, jer je to znak pozitivnog političkog stava, ali je bilo i kontroverzno, jer zašto javni zvaničnik ne bi tužio novinara kada ovaj nije u pravu. Kada je riječ o efikasnosti, mislim da nije bilo slučajeva tužbi za klevetu od strane državnih službenika, ali takođe u odnosu na ranije stanje, to objašnjava da nije bilo toliko slučajeva klevete, mislim da je ova tendenciju u opadanju. Takođe, postoji slika koja se može uporediti, jer smo u prvim godinama nakon 90-ih imali puno slučajeva klevete, što odražava vrlo tešku borbu između medija i političara toga vremena. I ove vrlo jasno podeljene pozicije tokom godina više nisu toliko podeljene i različite i u sukobu. Situacija je slična, pretpostavljam, u cijelom regionu, jer su se te dvije strane, političari i mediji, zbližile i imaju više međusobnih ekonomskih odnosa i različitih interesa, što čini da pribjegavaju drugim rješenjima i prećicama, prije nego sudskim bitkama i kaznama. Ne mislim da bi kleveta riješila ova pitanja, sporazumi između političara i vlasnika medija predstavljaju brža i lakša rješenja. Dakle, ono

što bih željela pomenuti u vezi ove "instrukcije" premijera, jer mi nemamo posebni termin za to, je da postoji tendencija da se ona koristi kao izgovor za neusvajanje izmjena i dopuna zakona o kleveti, što nije u redu. I to ne bi bilo tako pozitivno u dugoročnom smislu, jer na kraju ne možete uvijek da zavisite od dobre volje premijera, a takođe, ovo nije samo problem vlade protiv medija, to je nešto što utiče na cijelo stanovništvo.

Iskustvo Hrvatske

SANJA KATUŠIĆ-JERGOVIĆ, sutkinja Županijskog suda u Velikoj Gorici, privremeno na ispomoći pri Vrhovnom sudu Republike Hrvatske⁴³

Ljudska prava, koja danas opravdano privlače veliku pozornost javnosti, kao i zakonodavaca svih naprednih zemalja, zapravo su oduvijek bila zanimljiva, iako naravno u manjoj mjeri i rezervirana za uži krug ljudi. Proklamacija tih prava (koja još ni izdaleka nisu sva definirana) na način blizak današnjem započela je Općom deklaracijom o pravima čovjeka⁴⁴, potom se nastavila Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima⁴⁵, da bi konačno bila uobličena Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda⁴⁶.

Modernizacijom, koja je uključivala kako tehnološki napredak, tako i evoluciju kulturnih i civilizacijskih tekovina, te demokratskih načela, pojavilo se već prije ovih dokumenata pitanje zaštite prava slobode izražavanja, koje u posljednjih šezdeset godina zapravo postaje sve aktualnije i važnije. Kolanje informacija, kojem je nekada bilo potrebno izrazito mnogo vremena, u posljednjem je stoljeću toliko ubrzano, da snažno, a povremeno i odlučujuće utječe na sve ostale događaje, pa pravodobno i potpuno informiranje određuje ne samo razvoj i kretanja pojedinog društva, već i svakog pojedinca. Upravo stoga sloboda izražavanja ima posebno važno mjesto među ljudskim pravima.

Prije izlaganja zakonodavnih i praktičnih rješenja u Republici Hrvatskoj, držim bitnim osvrnuti se na činjenicu da apsolutna sloboda izražavanja neumitno u većoj ili manjoj mjeri kolidira s pravom na dostojanstvo, ugled i čast, što respektira Europska konvencija o ljudskim pravima, i Europski sud za ljudska prava, ali i zakonodavstva naprednih zemalja.

---

43. Gospođa Katušić-Jergović je bila predviđena učesnica skupa koja je neposredno prije skupa spriječena da prisustvuje. Objavljujemo njen izuzetno informativan rad koji je dostavila unaprijed.

44. Opća deklaracija o pravima čovjeka usvojena je i proklamirana Rezolucijom Opće skupštine UN br. 217A (III) 10. prosinca 1948.

45. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima usvojen je Rezolucijom Opće skupštine 200A (XXCI) od 16. prosinca 1966, a na snagu je stupio 23. ožujka 1976.

46. Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda usvojena je u Rimu 04. studenog 1950, a na snagu je stupila 03. rujna 1953.

Ustavi gotovo svih država proklamiraju garantirana osnovna ljudska prava, čija se zaštita uobičajeno konkretizira pojedinim zakonima. Poželjno je, naravno, da takvi zakoni budu jasni i precizni, te da razrade i definiraju ograničenja slobode izražavanja. Međutim, istodobno je iluzorno očekivati da zakoni budu takvi da unaprijed nude rješenje za svaku životnu situaciju. Stoga je notorno da sva ustavna jamstva, pa i zakonska rješenja, ma koliko bila sadržajna i sveobuhvatna, uvijek ostaju mrtvo slovo na papiru bez sudaca koji su sposobni kompetentno i neovisno provoditi zakone i efikasno zaštititi sve one čija su prava povrijeđena ili ugrožena.

Ovdje treba reći da bez razumijevanja značaja i funkcije medija i slobode izražavanja s jedne strane, te suštine pojmova ugleda i časti s druge strane, nema zakonodavnih rješenja ali ni odluka sudova koja mogu ispuniti ovu zadaću osjetljivog održavanja balansa između tih međusobno ograničavajućih prava. Razumije se, da bi se uspostavila razumna i prihvatljiva ravnoteža, potrebno je javnost, i to prvenstveno stručnu, detaljno upoznati sa sadržajem Europske konvencije o ljudskim pravima, te judikaturom Europskog suda za ljudska prava u Strasbourgu, kao glavnog nadzornog organa ovlaštenog za tumačenje i primjenu Konvencije. Presude tog suda i njihova obrazloženja sadržavaju pravne premise koje mogu poslužiti kao najautoritativniji pravni izvor i uzor kako zakonodavne prakse, tako i prakse sudova pojedinih država pri tumačenju i primjeni ratificiranih međunarodnih dokumenata koji reguliraju i proklamiraju ljudska prava i slobode i domaćih propisa.

U Republici Hrvatskoj Ustav jamči svakom građaninu štovanje i pravnu zaštitu njegovog osobnog i obiteljskog života, dostojanstva, ugleda i časti⁴⁷, dok istodobno drugim svojim institutom garantira slobodu mišljenja i izražavanja misli, slobodu tiska i drugih sredstava priopćavanja⁴⁸. Time je nesumnjivo Ustav RH implementirao čl. 10. Europske konvencije o ljud-

---

47. Članak 35. Ustava Republike Hrvatske glasi:

Svakom se jamči štovanje i pravna zaštita njegova osobnog i obiteljskog života, dostojanstva, ugleda i časti.

48. Članak 38. Ustava Republike Hrvatske glasi:

- (1) Jamči se sloboda mišljenja i izražavanja misli.
- (2) Sloboda izražavanja misli obuhvaća osobito slobodu tiska i drugih sredstava priopćavanja, slobodu govora i javnog nastupa i slobodno osnivanje svih ustanova javnog priopćavanja.
- (3) Zabranjuje se cenzura. Novinari imaju pravo na slobodu izvještavanja i pristupa informaciji.
- (4) Jamči se pravo na ispravak svakomu komu je javnom viješću povrijeđeno Ustavom i zakonom utvrđeno pravo.

skim pravima, pri čemu je iz dikcije čl. 16. Ustava⁴⁹ razvidno da sloboda izražavanja, kao i svako drugo pravo odnosno sloboda, podliježu zakonskim ograničenjima koja su čak nešto uže i restriktivnije određena nego u Europskoj Konvenciji. No, nema sumnje da pod slobodama i pravima drugih ljudi Ustav misli i na čast i dostojanstvo čiju zaštitu također jamči.

Bez definiranja uloge i značaja medija, odnosno zaštite slobode izražavanja, ali i definiranja i razumijevanja pojmova kao što su ugled, dostojanstvo i čast, nema izgleda da zakonski propisi budu adekvatno protumačeni, a njihova primjena da postigne razumnu i poželjnu ravnotežu o kojoj je već bilo riječi.

Ljudsko dostojanstvo je prirodno čovjekovo svojstvo. Čast možemo definirati kao skup vrijednosti koje posjeduje čovjek kao ljudsko biće i kao član određene društvene zajednice. Ona je zbir svih čovjekovih vrijednosti, a pojavljuje se kao unutarnje osjećanje osobne vrijednosti. Ugled se pak očituje u vanjskom svijetu i podrazumijeva uvažavanje koje pojedincu ukazuje sredina u kojoj on živi. Evidentno je da su ugled i čast međusobno povezani. Pravo na uvažavanje se stječe rođenjem, ali se pod određenim zakonskim pretpostavkama ne gasi smrću.

Sloboda izražavanja, posebno sagledana kroz prizmu tiska, odnosno medija, izuzetno je značajna. Međutim, kod toga treba respektirati da mediji trebaju biti nezaobilazni promicatelji moralnih normi, razmjene ideja, spajanja ljudi, širenja spoznaja i novih saznanja, a njihova dužnost i svrha je da javno otkrivaju i prepoznavaju društvene deformacije, kako bi pomogli njihovom otklanjanju. Oni na takav način senzibiliziraju javnost na nedemokratske poteze vlasti, obavljajući tako ono što Europski sud za ljudska prava zove funkciju javnog psa čuvara (public watchdog).

Kaznenopravni aspekt ograničenja prava na slobodu izražavanja

Od svog osamostaljenja Republika Hrvatska u pogledu opisa inkriminacija kaznenih djela uvrede i klevete (kao najtipičnijih djela), te iznošenja osobnih i obiteljskih prilika nije donijela nikakvih izmjena zakonskog teksta u pogledu njihovih bitnih elemenata, pa su ta kaznena djela definirana jed-

49. Članak 16. Ustava glasi:

- (1) Slobode i prava mogu se ograničiti samo zakonom da bi se zaštitila sloboda i prava drugih ljudi te pravni poredak, javni moral i zdravlje.
- (2) Svako ograničenje slobode ili prava mora biti razmjerno naravi potrebe za ograničenjem u svakom pojedinom slučaju.

nako kao i ranije. Međutim, značajne izmjene su učinjene u odredbama kojima se reguliraju razlozi za isključenje protupravnosti, ali i u odredbama kojima se propisuje ovlaštenu tužitelj za pokretanje tog postupka. Konačno, bitna je izmjena i u pogledu visine zapriječene kazne.

Kao prvo, Odlukom Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-241/2000 od 10. svibnja 2000. je pokrenut postupak za ocjenu ustavnosti, te su ukinute odredbe članka 204. stavka 2. i 3. Kaznenog zakona ("Narodne novine", broj 110/97 i 27/98-ispr.). Naime, dok je principijelno bilo propisano da se postupak za ta djela pokreće na temelju privatne tužbe, ukinutom odredbom st. 2. tog članka je regulirano da, ako su kaznena djela iz članka 199. i 200. ovoga Zakona počinjena prema predsjedniku Republike Hrvatske, predsjedniku Sabora Republike Hrvatske, predsjedniku Vlade Republike Hrvatske, predsjedniku Ustavnog suda Republike Hrvatske, predsjedniku Vrhovnog suda Republike Hrvatske, u svezi s njihovim radom ili položajem, kazneni postupak poduzima državni odvjetnik po službenoj dužnosti, a po prethodno pribavljenoj pisanoj suglasnosti tih osoba. Odredbom st. 3. istog članka određeno je da osobe iz stavka 2. ovoga članka do pravomoćnosti sudske odluke mogu povući suglasnost za kazneni progon. Ovdje je zanimljivo napomenuti da je Ustavni sud već ranije, 10. srpnja 1996. donio rješenje broj: U-I-274/1996, objavljeno u "Narodnim novinama", broj 61/96, kojim nije prihvatio prijedlog za ocjenu ustavnosti članka 77. stavak 2. i 3. tada važećeg Krivičnog zakona Republike Hrvatske ("Narodne novine", broj 55/77, 50/78, 52/87, 43/89, 8/90, 9/91 i 28/96), a u svezi s člankom 4. Zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Hrvatske ("Narodne novine", broj 28/96).

Međutim, ukidajući spomenute odredbe u obrazloženju svoje odluke broj: U-I-241/2000 od 10. svibnja 2000, Ustavni je sud naveo da podnositelji prijedloga osnovano ukazuju na nejednakost građana glede ostvarivanja Ustavom zajamčene pravne zaštite osobnih dobara kao što su ugled i čast. Zanimljivo je da isti sud dodaje da ta Ustavom nedopuštena nejednakost pred zakonom postoji isključivo zbog društvenog položaja navedenih osoba, koje su upravo zbog toga manje izložene obvezama i odgovornostima koje kazneni postupak stavlja pred onoga koji traži utvrđivanje nečije kaznenopravne odgovornosti, a time i izricanje zakonom propisane kazne. U istoj odluci implementirana su osnovna načela i postulati po kojima se prilikom odlučivanja ravna Europski sud za ljudska prava, primjenjujući odredbe Europske konvencije.

Nema sumnje da je izjednačavanje položaja osoba koje se osjećaju uvrijeđene, odnosno misle da su oklevetane u pogledu pokretanja kaznenog postupka iznimno važan korak u provođenju slobode izražavanja, odnosno slobode tiska i medija, kao i da je spomenuta odluka očito značajan napredak u odnosu na nekoliko godina raniju.

Od samog početka (pa i kada su ovi delikti bili normirani u Krivičnom zakonu Republike Hrvatske) Kazneni zakon Republike Hrvatske predviđao je razloge za isključenje protupravnosti. U nastavku se izlaže izvorni tekst te odredbe čl. 203 iz Kaznenog zakona („Narodne novine“ br. 110/97):

Nema kaznenog djela kad se radi o uvredljivom sadržaju iz članka 199. i članka 200. stavka 3., klevetničkom sadržaju iz članka 200. stavka 1. i 2., sadržaju o osobnim ili obiteljskim prilikama iz članka 201. i predbacivanja za kazneno djelo iz članka 202. ovoga Zakona, koji je ostvaren ili učinjen dostupnim drugima u znanstvenom, književnom, umjetničkom djelu ili javnoj informaciji, u obavljanju službene dužnosti, političke ili druge javne ili društvene djelatnosti, ili u novinarskom poslu, ili u obrani nekog prava ili zaštiti opravdanih interesa, ako iz načina izražavanja i drugih okolnosti jasno proizlazi da se ne radi o ponašanju koje je imalo cilj naškoditi nečijoj časti ili ugledu.

Zakonom o izmjenama i dopunama KZ (NN broj: 111/03) su iz gornjeg teksta izbrisane riječi: “klevetničkom sadržaju iz članka 200. stavka 1. i 2.,” i riječi: “i predbacivanja za kazneno djelo iz članka 202. ovoga Zakona”. Ova intervencija nije toliko značajna, ima li se u vidu da je zakonodavac u odredbama koje reguliraju kazneno djelo klevete propisao da se neće kazniti za klevetu ona osoba protiv koje se vodi kazneni postupak zbog klevete ako dokaže istinitost svoje tvrdnje ili opravdani razlog zbog kojeg je povjerovala u istinitost sadržaja kojeg je iznijela ili pronijela.

Zakonom o izmjenama i dopunama KZ (NN broj: 105/04) su iz izvornog teksta članka 203. riječi: “ako iz načina izražavanja i drugih okolnosti jasno proizlazi da se ne radi o ponašanju koje je imalo za cilj naškoditi nečijoj časti i ugledu” zamijenjene riječima: “osim ako iz načina izražavanja i drugih okolnosti jasno proizlazi da se radi o ponašanju koje je imalo cilj samo škoditi nečijoj časti ili ugledu”. Ovom intervencijom zakonodavac, doduše indirektno, nastoji olakšati dokazivanje pretpostavki za isključenje protupravnosti, iako ta stilska izmjena možda neće rezultirati željenim efektom.

Konačno, izmjenama Kaznenog zakona iz 2006. (NN broj: 71/06) zakonodavac je vrlo jasno demonstrirao favoriziranje slobode izražavanja ukidanjem mogućnosti izricanja kazne zatvora za kaznena djela protiv časti i dostojanstva.

Postojeća normativna rješenja su u velikoj mjeri prihvatljiva i prisutna u većini Europskih zemalja. Druga je stvar primjenjuju li ih kazneni sudovi na način koji je imanentan odlukama Europskog suda za ljudska prava.

U praksi nikada nije bilo sporno da se uvreda i kleveta bitno razlikuju u više segmenata. Uvreda, zasigurno pretežito emotivni delikt, karakterizirana je intuitivnim, impulzivnim i obično afektivnim postupanjem počinitelja, dok je klevetu u principu obilježava racionalno, razumno, promišljeno i proračunato postupanje, koje spada u intelektualnu stranu čovjekove djelatnosti. Predmet klevetničke izjave su izgovorene ili napisane tvrdnje čija se istinitost može utvrditi za sve ljude suglasno. Činjenična tvrđenja mogu se odnositi na određene ljudske radnje, konkretne događaje i objektivna stanja, svojstva, osobine i odnose. Da bi se radilo o kleveti, sadržaj tvrdnji mora se moći objektivno i istinito utvrditi za sve ljude suglasno, a ako to nije moguće, može se raditi o uvredi. Subjektivni, emocijama obojeni stavovi o nečijem svojstvu, kvaliteti, odnosno vrijednosni sudovi o nečemu ili nekome realno ne mogu biti podvrgnuti provjeravanju istinitosti. Stoga se u takvim slučajevima i ne može raditi o kaznenom djelu klevete, već samo uvrede. Iznošenje osobnih ili obiteljskih prilika, pak, nije prema odredbama Zakona djelo čija se istinitost ili neistinitost smije dokazivati kako bi se otklonila protupravnost, ali se dopušta dokazivanje pretpostavki iz čl. 203. KZ.

Kazneni zakon, kako je to vidljivo iz izloženog, ne pravi očitu razliku između funkcije, zvanja, položaja i eksponiranosti osobe čije pravo je predmet zaštite ovih inkriminacija. No, sudovi su, u većoj ili manjoj mjeri ipak oduvijek uzimali u obzir te podatke. Nažalost, nije moguće za sada govoriti o nekim potpuno sigurnim kriterijima, budući praksa varira i to čak ponekad u okviru istog suda. Međutim, uočeno je da se u nezanemarivom broju odluka posvećivala pažnja rečenim svojstvima osobe o zaštiti čijeg se prava radilo, kao i da se vrednovalo je li i na koji način ta osoba svojim istupima (bilo da je riječ o izjavama ili djelima), kao i njihovom formom i načinom izražavanja, davala povoda za adekvatan, pa i nešto oštrije odgovor⁵⁰. Takav način rezoniranja prati, zapravo, logiku tijeka i doživljavanja

---

50. Iz odluke Vrhovnog suda Republike Hrvatske broj: Kzz-21/02 od 22. studenog 2006:

„Cjelovitom analizom i razmatranjem članka u potpunosti, a time i sagledavanjem smisla okrivljenikovog intervjua, kao i ocjenom njegove obrane u pravomoćnoj presudi je zaključeno da nije dokazano postupanje okrivljenika u cilju da naškodi časti i ugledu privatnog tužitelja nego je ono u zaštiti opradanih interesa. Nužno je imati na umu da je okrivljenik kao javni, politički djelatnik i gospodarstvenik iznosio svoje viđenje aktualne situacije, osvrnuvši se, osim na privatnog tužitelja Đ.D. i na još neke osobe iz javnog i gospodarskog

tzv. javne polemičke rasprave vođenih mnogo puta u povijesti između vrlo cijenjenih i obrazovanih ljudi, koji nisu krzimali od uporabe snažnih, oštrih, pa čak povremeno i uličnih izraza, pri čemu je pitanje kaznene odgovornosti ili naknade štete zbog takvog načina izražavanja bilo isključeno. Osim navedenog, u provedbi i tumačenju odredbe čl. 203. KZ sudovi su uzimali u obzir uobičajeni način izražavanja medija u kojem je sporni tekst objavljen, odnosno izrečen, respektirajući i je li riječ o tzv. humorističkom, satiričkom ili pak ironičnom kontekstu, po kojem su inače autor ili pak rubrika, odnosno emisija i sl. poznati.

Građanskopravni aspekt ograničenja slobode izražavanja

Dok je Hrvatska bila u sastavu SFRJ, a prije donošenja Zakona o obveznim odnosima, ista je materija bila prosuđivana po pravnim pravilima noveliranog Općeg građanskog zakonika. Nakon osamostaljenja Republike Hrvatske odgovornost za štetu prouzročenu objavljenom informacijom je prosuđivana prema odredbama Zakona o obveznim odnosima (ZOO). Međutim, ova materija postaje predmet regulacije posebnog zakona, i to Zakona o javnom informiranju (ZJI), objavljenog u “Narodnim novinama” br. 22/92, koji je stupio na snagu 25. travnja 1992. Sadržajno gotovo identične odredbe ugrađene su i u Zakon o javnom priopćavanju (ZJP), koji je objavljen u “Narodnim novinama” br. 83/96, koji je na snagu stupio 08. listopada 1996. Navedeni je zakon bio više puta noveliran, pa je izdan i tzv. pročišćeni tekst istog zakona.

U listopadu 2003. donesen je Zakon o medijima (ZM) koji je bio objavljen u “Narodnim novinama” br. 163/03, a stupio je na snagu 24. listopada 2003. Time se zakonodavac nastojao prilagoditi europskim propisima i standardima i u području medijskog zakonodavstva. No, navedeni je zakon ukinut odlukom Ustavnog suda Republike Hrvatske broj U-I-3438/2003 od 28. siječnja 2004, objavljenom u “Narodnim novinama” broj 15/04. Razlog ukidanja bio je formalne prirode, budući zakon nije donesen kvalificiranom većinom glasova svih zastupnika (a koja je neophodna za donošenje tzv. organskih zakona). Kako bi se izbjegao nastanak pravne praznine, Ustavni je sud istom odlukom odgodio prestanak važenja tog zakona do 30. travnja 2004, držeći ga primjerenim rokom za donošenje novog zakona. Doista je

---

miljea. U tom kontekstu treba sagledavati okrivljenikovo poimanje tadašnjih društvenih kretanja i njegovu želju za djelotvornijim radom institucija u županiji i gradu V., a kako je argumentirano obrazloženo u pravomoćnoj presudi.“

Hrvatski Sabor na sjednici 30. travnja 2004. donio novi Zakon o medijima (ZM), no s obzirom na vakaciju i objavljivanje, ovaj je stupio na snagu 18. svibnja 2004, što je rezultiralo time da je u razdoblju od 30. travnja 2004. do 18. svibnja 2004. važio Zakon o javnom priopćavanju. Nema sumnje, pak, da se sudska praksa u pogledu primjene instituta odgovornosti nakladnika za štetu počela intenzivnije razvijati nakon donošenja ZJI, koji je prvi detaljnije regulirao ovu materiju, da bi taj razvoj nastavila za važenja ZJP, koji je bio na snazi dulje vrijeme od prethodnog, pa je praksa i iznjedrila neka shvaćanja.

Zakon o medijima proklamira u čl. 7. zaštitu privatnosti, definirajući je ne samo kao pravo na zaštitu privatnost, već i dostojanstva, ugleda i časti, čime se jasno stavlja do znanja ograničenje slobode izražavanja. Zanimljiva novina, koja slijedi i inkorporira shvaćanja Europskog suda za ljudska prava (ESLJP) izražena u odlukama tog suda koje se bave ovim problemom, je izričito navođenje da osoba koja obavlja javnu službu ili dužnost ima pravo na zaštitu privatnosti, osim u slučajevima koji su u vezi s javnom službom ili dužnosti koju osoba obavlja. Nadalje, vrlo značajna je odredba istog članka koja navodi da “osoba koja svojim izjavama, ponašanjem i drugim djelima u vezi s njezinim osobim ili obiteljskim životom sama privlači pozornost javnosti ne može zahtijevati istu razinu zaštite privatnosti kao drugi građani”. Konačno, ZM je prihvatio i načelo razmjernosti interesa, koje je eksplicitno izrazio u čl. 8: “Nema povrede prava na zaštitu privatnosti ako u pogledu informacije prevladava opravdani javni interes nad zaštitom privatnosti u odnosu na djelatnost novinara ili na informaciju”.

ZM, nadalje, određujući medijska načela i obveze nalaže medijima da poštuju privatnost, dostojanstvo, čast i ugled građana, a osobito djece i obitelji, bez obzira na spol i spolno opredjeljenje.

Odredbe ZM koje se odnose na odgovornost nakladnika ne razlikuju se bitno od onih iz ranijih zakona.

Nematerijalna šteta, koja je u fokusu interesa ovog rada, u pravilu se naknađuje objavljivanjem ispravka informacije (čime zakonodavac slijedi načelo da se šteta prvenstveno pokuša ispraviti na isti način na koji je i nastala), i isprikom nakladnika (što je na tragu tzv. satisfakcije), te isplatom naknade sukladno općim propisima obveznog prava. Time je zakonodavac u pogledu načina određivanja visine nematerijalne štete napustio odredbu koja je sudovima nalagala da “pri odlučivanju o visini naknade nema-

terijalne štete vode računa o stupnju odgovornosti nakladnika, značenju povrijeđenoga dobra i jakosti pretrpljene boli ili straha, cilju koji se naknadom želi postići, nakladi, odnosno broju slušatelja ili gledatelja na području koje svojim programom pokriva radijska ili televizijska postaja koja je objavila informaciju kojom je šteta učinjena, nastojanju nakladnika da drugim sredstvima naknadi učinjenu štetu te drugim okolnostima slučaja ali i o tome da se njome ne pogoduje težnjama koje nisu spojive s njezinom prirodom i društvenom svrhom”. Nema sumnje da se svakako radi o boljem i ispravnijem modelu, iako je razumljivo da će veliki broj kriterija koji su prije bili sastavni dio citirane norme i dalje biti uzimani u obzir kod odlučivanja o visini štete, s obzirom da oni čine sastavni dio elemenata po kojima se prosuđuje visina štete sukladno odredbama ZOO-a, koje to reguliraju. No, sigurno je da neki od parametara (kao što je naklada) više neće nužno biti prisutni u sudskom postupku, što je ne samo ekonomičnije, nego i znatno pravednije. Visina štete, naime, doista se ne može vezati uz nakladu, već uz težinu povrede i njezine razmjere, a na što u određenoj mjeri nepobitno utječe broj slušatelja ili gledatelja, odnosno prepoznavanje oštećenika u užoj ili široj sredini.

Osim toga, da bi oštećenik potraživao u sudskom postupku naknadu nematerijalne štete, on prvo mora zatražiti od nakladnika objavljivanje ispravka sporne informacije odnosno ispriku kada ispravak nije moguć. Zakon o medijima, za razliku od ranijeg, takvo postupanje smatra procesnom pretpostavkom za podnošenje tužbe.

Prema Zakonu o medijima za štetu odgovara nakladnik. Međutim, kada se radi o autoriziranoj informaciji, prvenstveno odgovara izvor takve informacije, odnosno osoba koja ju je autorizirala. No i tada, ako dijelovi takve autorizirane informacije sadržavaju očite uvrede ili klevete, postoji i solidarna odgovornost nakladnika ili glavnog urednika, ukoliko nisu postupali u dobroj vjeri.

ZM ne definira tko može biti oštećenik, a nesporno je da to mogu biti fizičke osobe i pravne osobe (o čijem pravu na novčanu naknadu nematerijalne štete nema jedinstvenog stava u teoriji, a praksa do sada takvo pravo nije priznavala).

ZM daje definiciju informacije, određujući je kao podatak, tekst, fotografiju, crtež, karikaturu, film, usmeno izvješće, vrijednosni sud ili drugi prilog objavljen u mediju. Time što je po prvi put vrijednosni sud izrijekom

uključen u pojam informacije, otklonjene su sve dileme, iako treba napomenuti da je praksa i prije vrijednosne sudove tako tretirala, što je pak potpuno sukladno shvaćanjima i tumačenjima ESLJP.

Što se tiče pojmova časti, ugleda i dostojanstva, njih treba shvaćati na isti način kako je to bilo izloženo u dijelu u kojem su razmatrani kaznenopravni aspekti ove teme.

ZM taksativno nabroja slučajeve kada nakladnik neće odgovarati za štetu. Radi se o razlozima koje zakonodavac percipira kao iznimno važne za ostvarenje načela slobode medija, te im daje prednost u odnosu na zaštitu tome konkurirajućih prava na zaštitu dostojanstva, ugleda, časti, osobnog i obiteljskog života (tj. privatnosti). No, i pod takvom pretpostavkom nakladnik će ipak dogovarati za štetu, ako se informacija kojom je šteta prouzročena odnosi na osobne podatke tajnost kojih je propisana zakonom, na informacije o maloljetnim osobama, te ako su informacije prikupljene na nezakonit način. Zakonodavac time daje prednost zaštiti identiteta djece i maloljetnika, zakonitosti prikupljanja informacija i tajne koja je propisana zakonom.

Pretpostavke koje nakladnika oslobađaju odgovornosti za štetu propisane su čl. 21. st. 4. ZM, a smještene su u šest alineja. To su:

- ako je informacija utemeljena na točnim činjenicama ili na činjenicama za koje je autor imao osnovani razlog povjerovati da su točne i poduzeo je sve potrebne mjere za provjeru njihove točnosti⁵¹, a postojalo je opravdano zanimanje javnosti za objavu te informacije i ako je postupano u dobroj vjeri;
- ako je informacija kojom je šteta učinjena vjerno izvješće s rasprave na sjednici tijela zakonodavne, izvršne ili sudbene vlasti, te tijela jedinica lokalne i područne samouprave ili na javnom skupu ili je prenesena iz akta tijela zakonodavne, izvršne ili sudbene vlasti ili tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, a njezin smisao nije promijenjen uredničkom obradom;

---

51. Razumije se, upravo će ova pretpostavka biti lakmus papir za određivanje stupnja odgovornosti i profesionalnosti autora, a čiji će minimum odrediti sudovi. Ne treba se zavaravati da će to biti moguće učiniti jednoobrazno za sve situacije, jer će sigurno postojati određene okolnosti koje diktiraju mogućnosti takve provjere u pojedinim slučajevima (npr. hitnost, mogućnost kontaktiranja osobe na koju se informacija odnosi i sl.)

- ako je informacija objavljena unutar autoriziranog intervjua^{52 53};
- ako je informacija točna, a iz okolnosti slučaja proizlazi da je novinar u dobroj vjeri zaključio da se oštećenik slaže s njezinim objavljivanjem⁵⁴;
- ako je fotografija oštećenika snimljena na javnom mjestu ili je snimljena uz njegovo znanje i pristanak radi objavljivanja, a oštećenik nije zabranio objavljivanje, odnosno ograničio pravo autora fotografije na iskorištavanje djela;
- ako je informacija proizašla iz vrijednosnih sudova⁵⁵ autora čije je objavljivanje bilo u javnom interesu i ako je ta informacija dana u dobroj vjeri.

Na kraju, bitno je napomenuti da je Zakon o medijima ispustio iz teksta obvezu nakladnika na objavu pravomoćne presude kojom je obvezan na naknadu štete. Međutim, to ne znači da se u konkretnoj parnici ovakav zahtjev ne može postaviti i dosuditi.

U svrhu prikazivanja stanja u pogledu građanskih parnica pokrenutih radi naknade nematerijalne štete na temelju Zakona o medijima zatražila sam od Općinskog suda u Zagrebu (kao najvećeg u Hrvatskoj i stoga najreprezentativnijeg) podatke o broju pokrenutih parnica, i saznala sljedeće:

- 2006. oformljeno je 269 spisa;
- 2007. oformljeno je 138 spisa;
- 2008. oformljeno je 207 spisa, i
- 2009. oformljeno je 223 spisa.

Nažalost, tek se od 2010. kroz upisnike upisuju različite šifre za tužbe podnesene radi ispravka informacije i one podnesene radi naknade štete. Prije to nije bio slučaj, zbog čega nije bilo moguće doznati posve točan podatak o tome koliko je točno kojih vrsta sporova pokretano. Unazad se ova dis-

---

52. Ovdje je potrebno napomenuti da je sudska praksa od ranije prihvaćala da je informacija sadržana u vjerno prenesenom pismu čitatelja koje je i napisano sa svrhom da bude objavljeno, zapravo autorizirana.

53. Iznimka od ovog osnova za oslobođenje od odgovornosti za štetu već je spomenuta, a radi se o tome da pojedini dijelovi informacije ne smiju sadržavati očevidne uvrede ili klevete, i ako nakladnik ne postupa u dobroj vjeri.

54. Odnosi se na situaciju kada za objavu točne informacije nema opravdanog interesa javnosti.

55. Ovakva formulacija u potpunosti odgovara zauzetim shvaćanjima i načelima kojima se rukovodi ESLJP.

tinkcija u upisnicima notirala posebnim šiframa samo za spise koji nisu riješeni. No, omjer iz 2009, iz koje je riješeno najmanje spisa, je oko 16 % predmeta radi ispravka informacije, dok preostalih 84 % otpada na tužbe radi naknade štete. Ovaj podatak potvrđuju suci koji sude u takvim parnicama⁵⁶.

Dodatak i komentar umjesto zaključka

Držim važnim ukazati na to da je nekadašnja diskrepanca koja se pojavljivala između iznosa dosuđivanih naknada štete za povredu časti i ugleda i onih zbog gubitka bliske osobe nestala. Naime, devedesetih godina dosuđeni su i iznosi koji su premašivali 150.000,00 kn⁵⁷ na ime naknade nematerijalne štete zbog povrede časti i ugleda, a istodobno je visina naknade štete za gubitak bliske osobe bila određivana oko svote od 60.000,00 kn⁵⁸, što su, sasvim shvatljivo, mediji podvrgnuli oštroj kritici. Danas se dosuđivane svote za nematerijalnu štetu zbog povrede časti i ugleda kreću u rasponu od 10.000,00 kn do 100.000,00 kn⁵⁹, dok se za gubitak bliske osobe dosuđuje oko 220.000,00 kn⁶⁰. No, ne pokušavajući ovdje analizirati i utvrđivati jačinu boli u pojedinim od navedenih situacija, mislim da ne treba bagatelizirati ni štetu koja može biti izazvana i nanesena javno objavljenom informacijom.

Iako to prelazi okvire zadane teme, usuđujem se rezimirati da je do sada prijedan priličan razvojni put i to kako s normativne strane, tako i u sudskoj praksi. Ne treba ipak zaboraviti da je u trenutku započinjanja tog razvoja u Republici Hrvatskoj bilo ratno vrijeme, a koje, nužno, dovodi do potpuno različite percepcije vrijednosti nego što je to u mirnodopskim uvjetima. Kao odgovarajuću paradigmu najtransparentnije je promatrati percepciju vrijednosti ljudskog života. Naime, ratno vrijeme i oružani sukobi neminovno rezultiraju manjim uvažavanjem ovog, suštinski najznačajnijeg ljudskog prava, što se iščitava i kroz način prezentiranja tih događaja u medijima (kada poginule osobe gube identitet, a o njima se govori samo kroz brojke), ali i kroz visine kazni koje sudovi izriču za kaznena djela pro-

---

56. Podatke sam dobila zahvaljujući kooperativnosti i ljubaznosti suca Gorana Škugora, voditelja odjela Općinskog građanskog suda u Zagrebu koji se bavi upravo tom vrstom sporova.

57. 20.200,00 eura (*prim. ur.*)

58. 8.000,00 eura (*prim. ur.*)

59. 1.350,00 eura - 13.500,00 eura (*prim.ur.*)

60. 29.700,00 eura (*prim. ur.*)

tiv života i tijela. Senzibiliziranost cjelokupnog društva za vrijednosti čija važnost u mirnodopskim uvjetima nije upitna devalvira u ratnim uvjetima, a ta pojava reflektira se u svim segmentima društva. Dakako, da bi te vrijednosti ponovno dobile mjesto koje im pripada, mora proteći određeno vrijeme nakon prestanka spomenutih posebnih uvjeta, jer se to zbiva postepeno. Zbog toga je Republika Hrvatska tek u posljednjih 14 godina mogla demonstrirati razvoj svog odnosa prema slobodi izražavanja s jedne strane i zaštiti časti, ugleda i privatnosti svakog čovjeka s druge strane. Mada je ova evolucija sigurno mogla biti i brža i kvalitetnija, nema sumnje da se promatrano u cjelini radi o napretku. Dakako, svaka je konstruktivna kritika dobrodošla, a sudovi i mediji će u međusobnoj interakciji svakako dati svoj obol balansiranju i uravnoteživanju razmatranih konkurirajućih prava i sloboda, te definiranju i razvoju odgovornosti i uloge medija u društvu.

Hvala vama, izuzetno sam počašćena. Počecu razmišljanjima o ulozi sudaca u jednoj prilično nezahvalnoj ulozi traženja prave mjere između garancija slobode informiranja i zaštite privatnosti. To je ustvari i osnovna tema ovog skupa. U Hrvatskoj, kao i svugdje, prilično se oštro osvrću i tisak i ostali ljudi na odluke sudaca, ne samo za naknade štete prema osobama koje se bave informiranjem nego i prema drugima. Na početku, umirujući svoju savjest, izanalizirala sam, pokušaću biti duhovita, koja su zvanja opjevana u pjesmama, u bivšoj Jugoslaviji, i ustanovila, da su, osim dalmatinskih pjesama u kojima su opjevani ribari, mornari, kapetani, u bosanskim pjesmama kovači ("Mujo kuje..."), opjevani i suci. Đorđe Balašević je tako, u pjesmi "Ne lomite mi bagrenje", zazivao cijenjenog suca, a isto tako je i u "Zenica Blues" spomenut okružni sudija. Ne znam da su i druga zvanja na taj način opjevana.

Sudac koji mora biti odgovoran, cijenjen, treba naći onu pravu mjeru o kojoj sam govorila. Ja ću nastojati biti korektna i poći od zadatih tema. Kao građanski sudac i nisam baš specijalizirana za kazneno pravo, ali kao bivši odličan student, a s obzirom na to da mi sjećanje daleko doseže, znam institute kaznenog prava, zbog čega mi je bilo lakše poslužiti se tekstom koji je pisala sutkinja Jergović, dok sam u građanskom dijelu sama smislila što ću govoriti. Dakle, kolegistica Jergović je govorila o ustavnoj regulativi, o pravu na privatnost, o pravu na slobodu informiranja i čime bi ona može biti ograničena, a pored toga i o načinima kako se to zapravo ograničava. Izvori prava na zaštitu dostojanstva ličnosti i zaštitu sloboda novinara, su kod nas, a pretpostavljam i kod svih, naprije, Ustav koji regulira to kao jedno ustavno pravo i slobodu, onda Konvencija za zaštitu ljudskih prava i sloboda, mislim da smo je svi sada prihvatili, koja kod nas ima, a pretpostavljam i kod vas, nadzakonski karakter. Ovdje je postavljena jedna dilema da li bi trebalo mijenjati propise tako da budu usklađeni s ratificiranom konvencijom.

Moje je mišljenje, a nadam se da ga i vi dijelite, da zakon ne bi trebao biti u suprotnosti s Konvencijom, a ako nešto nije regulirano, Konvenciju i praksu Europskog suda treba primijeniti direktno. Moram reći, a to je jedna kritika i hrvatskom pravosuđu: iako smo Konvenciju ratificirali još 1997. godine, vrlo se stidljivo na nju pozivamo, jedino Ustavni sud Republike Hrvatske nastoji da se poziva na određene precedente Europskog suda u tom i tom slučaju. Počeli su to raditi i tzv. redovni sudovi. Mi više nemamo

tu podjelu na redovne i specijalizirane sudove. Kada sam govorila o tim zakonima, odnosno pravnim aktima, koja reguliraju ova osjetljiva pitanja, nakon Konvencije dolazi Zakon o medijima, Zakon o obveznim odnosima, dakako Kazneni zakon, a ja bih dodala i Zakon o elektronskoj trgovini, koji regulira pohranu podataka i korisnika linkova. Mi taj zakon imamo, ne znam da li i vi imate. Ali znate za niz uvreda preko blogova, linkova...itd... pa imamo već i tužbe vlasnika tih informativnih blogova za neki hosting, catching, link itd. i za sve ostale blogove. To imamo regulirano i mislim da je to budućnost medijskog prava, jer, kao što znate, pod medijima se ne podrazumijeva samo TV, radio, nego i svi ovi mediji koji se na internetu objavljuju. Znate koliko je to široko u primjeni i koliko zapravo onda može biti široko plasirano neko loše mišljenje kojim se vrijeđa subjektivno pravo.

Sinoć smo nas nekolicina kolega razgovarali o tome kako se upotrebljavaju određeni termini i kako sudija da ocijeni neki okvirni termin, recimo kao što je npr. "uvredljivo", jer je to pravni standard. Upravo je veličina znanja i umješnost suca, da protumači pravne standarde. Što je uvredljivo, to mora sudac protumačiti, uzimajući u obzir određeni društveni kontekst, pa i politički. Ja ću vam odmah dati jedan primjer iz prakse koji meni izgleda duhovit. Nakon naših demokratskih promjena, za jednu je odvjetnicu navedeno da je bila članica Saveza komunista. Ona je tužila za klevetu, rekavši da to nije istina. Za klevetu je bitno da izneseni podatak nije istinit i da je uvredljiv. I, vjerovali ili ne, zahtjev joj je bilo prihvaćen i proglašeno je da je počinjeno kazneno djelo. Ne vjerujem da bi danas to tako prošlo. Pritom naglašavam da nije bila označena "komunjarom", to bi bilo pogrdno, nego samo da je član Saveza komunista. Tu je vještina suca koji mora voditi računa o konkretnom društvenom kontekstu, pravo evaluira zajedno sa društvom i napretkom ili stagnira, čak i nazaduje.

Evo ja ću malo o kaznenom zakonu. Ja sam izvadila jedan sukus, iz ovoga što je pisala koleginica Jergović, tri su dijela: uvreda i kleveta, iznošenje osobnih i obiteljskih prilika. Pretpostavljam da je kod svih tako. Za klevetu, ukoliko je učinjena prema predsjedniku republike, prema predsjedniku vlade, ne goni se više po službenoj dužnosti, već je privatna tužba, ali po njihovom pristanku. Znači ako oni pristanu time da oni mogu povući svoj pristanak sve do okončanja postupka. E sada da vidite kako evoluirala praksa i sazrijeva i naš Ustavni sud. Ta je upravo odredba bila podvrgnuta ocjeni ustavnosti i tada je Ustavni sud najprije rekao da to nije povreda ni konvencijskog prava, ni ostalih prava, dakle to je ostalo. Kasnije je povodom druge inicijative tu odredbu ukinuo, baš u tom dijelu, ja ću vam ukratko

reći obrazloženo: radi se o osobnim kaznenim djelima koje vrijeđaju osobu, dakle formulacija je takva ako ih uvrijediš, ali vezano za njihovu službu, ali to je ipak osobno kazneno djelo vezano za osobu i nema nikakvog razloga da se ta kategorija, ja bih rekla rukovodilaca, dovodi u jedan povoljniji položaj u odnosu na druge građane koji moraju ići na privatnu tužbu, a oni mogu ili dati pristanak ili odustati. Dakle, ta je odredba brisana.

Razumjela sam da su organizatori ovoga skupa uputili jedan dopis ako se ne varam Vladi, gdje ste tražili da se izvrši noveliranje, odnosno pravna regulativa, upravo ovih odredbi kojima se uređuje pravo novinara na slobodu pisanja i izbora tema, da ona bude afirmirana. Meni se čini da ste tada rekli da je u Hrvatskoj taksativno navedeno u kojim slučajevima se novinar može osloboditi. Takve odredbe nema u Zakonu o medijima. Ta odredba na koju ste mislili regulira, mi to zovemo egzoneracijskim razlozima, oslobađanje odgovornosti nakladnika, a ne novinara. E sada odmah da pojasnim - novinar je osoba koja može biti optužena, dakle on je sudionik, protiv njega se pokreću privatne tužbe u kaznenom postupku, dakle novinar je taj, jer je on osobno izvršio kazneno djelo uvrede ako se radi o tisku. A ako se traži naknada štete, onda se naknada ne traži od novinara nego od nakladnika. Svi smo imali tu odredbu Zakona o obveznim odnosima, imamo je još i danas. Kad se tuži pravna osoba, ne možete tužiti njenog radnika direktno, nego postoji samo mogućnost regresa poslodavca. Znači, novinar bi mogao odgovarati firmi samo ako je postupao doložno ili sa krajnjom nepažnjom. Protiv njega se ne može voditi građanska parnica, mogla bi se samo ukoliko je nekog uvrijedio osobno, a ne putem tiska. Jer je ovo jedan poseban propis koji regulira tko je odgovoran u slučaju kad se nešto uvredljivo i klevetnički napiše u novinama. Postoji mogućnost i da se pokrene tužba za naknadu štete zbog nečeg što je objavljeno u novinama, ali da to tada ne bude nakladnik.

To je recimo u slučaju ako je uvredu saopćilo neko tijelo, mi smo konkretno imali slučajeve protiv HDZ-a, pa je protiv Slobodne Dalmacije koja je to objavila postojala tužba u odnosu na nakladnika, a protiv HDZ-a u odnosu na to što je naručila uvredljivu karikaturu za kandidata protiv stranke. Ovaj drugi, koji ne odgovara po Zakonu o medijima, odgovara po općim principima građanskog prava, a nakladnik odgovara prema odredbama Zakona o medijima.

Vrlo me je iznenadilo, možda je posledica mog neshvaćanja, ali je činjenica da u vama izaziva sumnju odnosno nesnalaženje, odredba dosuđivanja na-

knade neimovinske štete zbog povrede časti i ugleda čak i pravnim osobama. Znam da prije to nije bilo moguće. Čast i ugled su uvijek bile prava sama po sebi, nije trebalo imati duševne boli. Čast i ugled se posmatralo kao pravni odnosi koji su povrijeđeni. Samo se nije priznavalo pravnim osobama, a sada je u našem zakonu to priznato i pravnim osobama. Sad ću vas malo upoznati jer možda i vi idete u taj proces.

Dakle, taj naš Zakon o medijima, donesen je prije noveliranja Zakona o obveznim odnosima, koji je uveo praktično rješenje o povredi prava osobnosti, gdje više nemamo *numerus clausus* tih prava, sada možete tužiti zbog toga što vam je smanjena udobnost stanovanja, zbog neuživanja na godišnjem odmoru, zbog gubitka kućnog ljubimca, dakle narušavanje sva prava osobnosti koje bi bila društveno opravdana mogu biti predmetom štete, a prema tome i naknade štete. Međutim, Zakon o medijima, je tako definirao nematerijalnu štetu (mi je zovemo neimovinskom), da se može zaključiti da se radi baš o duševnim i fizičkim bolovima koje po prirodi stvari ne može trpjeti pravna nego fizička osoba. Pa se postavilo pitanje, obzirom da kasnije doneseni zakon derogira onaj raniji (*lex posterior derogat lex priori*) ali i *lex specialis derogat legi generali* (onaj specijalni derogira opšti). Nesumnjivo je da naknadu štete učinjene putem medija regulira Zakon o medijima kao specijalni propis. Međutim, naša praksa je prihvatila da ipak u konkretnom slučaju ima prednost ovaj *lex posterior* iz razloga što Zakon o medijima nije mogao predvidjeti odgovornost pravne osobe za nadoknadu, jer to onda po općim principima obaveznog prava nije bio pravno priznati okvir.

Koja se šteta nadoknađuje prema našem Zakonu o medijima, dakle, kada se u tisku objavi nešto što je uvredljivo ili neistinito? Nadoknađuje se kao i kod vas i materijalna šteta i to je ona šteta o kojoj govorimo, kao određeni manjak imovine, ali i nematerijalna, neimovinska šteta koja se sastoji od povrede časti i ugleda i može rezultirati duševnim bolima. Definicija nematerijalne štete je nanošenje drugome fizičkog ili psihičkog bola ili straha, ali to smo uspjeli preskočiti pozvavši u pomoć odredbu ZOO-a iz 2005. godine. Otklanjanje neimovinske štete vrši se na tri načina: ispravkom ili isprikom, isplatom, te pravom na odgovor na objavljenu informaciju. Ovom ispravkom ili isprikom smo malo zakomplicirali stvar. Tu nas nemojte previše slijediti. Radi se zapravo o tome da postoje dva postupka. Kada zakon govori o ispravci informacija onda kažemo da se ta određena osoba koja je povrijeđena informacijom u medijima mora obratiti glavnom, odnosno odgovornom uredniku. Dakle, odgovorni urednik bi bio pasivno

legitimirana osoba. Kaže se izrjekom da treba potpisati svoj zahtjev. Kod toga su se javljali veliki problemi u praksi.

Naime, odredba koja govori o naknadi štete kaže da se treba prethodno obratiti nakladniku. Na primjer, Globus je tjednik, glavni i odgovorni urednik je XX, a nakladnik je Europapress holding. Znači, ako on uputi dopis Globusu i na ruke glavnom i odgovornom uredniku najprije je sudska praksa govorila da to nije uredno i odbacivali smo tužbe, kad tražite naknadu štete. A sada, kad se traži samo ispravak, tu je komplikacija bila u tome što je rok bio određen od 30 dana, Vrhovni sud je donosio različite odluke u pogledu toga kako treba izgledati taj zahtjev. Redovita je stvar u svakom sustavu da čovjek koji se smatra oštećenim ako nema dovoljno pravnog znanja ode do odvjetnika i dade mu punomoć da ovaj to napiše glavnom i odgovornom uredniku i kaže: Ja u ime svoje stranke tražim da objavite taj i taj ispravak itd. Međutim, masovno su odbacivane takve tužbe nakon toga što ispravak nije objavljen zato što nije bila priložena punomoć. Vrhovni sudija, ne znam da li je to zbog toga, biću malo zločesta, jer je tužitelj bio svećenik, rekao je: pa pusti, nije važno, može se dokazati da je oštećenik zaista ovlastio treću osobu na zastupanje. Vrhovni sud se poslije ovih različitih pravnih shvaćanja, izjasnio da zbog kratkoće roka koje je imao na raspolaganju, glavni i odgovorni urednik nema mogućnost ispitivati je li mu se upravo obratio oštećenik, pa tražiti da donese punomoćje. Rečeno je kruto: ako nije potpisala stranka ili nije priložena punomoć potpisana od strane stranke, predlog se odbija.

Mi imamo regulirane odredbe posebno o ispravku. U zakonu piše: ispravak se mora objaviti na istovrijednom mjestu i jednakim slovima (veličina), ako je to bila naslovnica, ta i ta je bila s ovim itd, još je objavljenja fotografija, onda ne možeš ti to objaviti na zadnjoj stranici ili malim slovima. Ne možete objaviti u reakcijama čitatelja ili u reakcijama slušatelja, gledatelja, ako to on ne prihvati. A upravo se to i radi. Najčešće se ispravke objavljuju među pismima čitatelja i onda njemu to bude objavljeno, ovom oštećenom, i onda vas on lijepo tuži i još dobije spor jer mu je rečeno: moraš objaviti na isto vrijednom mjestu.

Još me nešto iznenadilo u ranijim diskusijama. Kad je gospodin kolega iz BiH diskutirao i gospođa novinarka, ona je rekla da kako bi postupci završavali medijacijom već time što se prihvati objava ispravka. Ja sam samo u sebi promislila: dobri li su ti Bosanci. Kod nas je neuroza jako prisutna i svako ko namiriše da bi mogao dobiti novac, on odmah takve patnje trpi,

njemu ništa ne znači ispravak. Mi smo imali sledeći slučaj, koji je Vrhovni sud preinačio u korist tužitelja, gdje su vježbenici odvjetnički ustali masovno s tužbama. U Slobodnoj Dalmaciji je izašao članak: žale se na buku, a tu se okupljaju splitski odvjetnički vježbenici, tulumare i prave galamu. Čitav spisak odvjetničkih vježbenika je podnio tužbu jer su se oni tu prepoznali. Onda je tužbu odbio prvostupanjski sud, pa drugostupanjski je rekao da to je prilično anonimno, međutim, Vrhovni sud je rekao: pa da, mogu se oni tu prepoznati. Pa sada, koliko je dobro dobiti za jedne cipele, ali je dobro dobiti. Nažalost mi se čini jest *ratio legis*, ali pokušaj ti to otkloniti na drugi način, ali od kada su Feničani izmislili novac to je jedini način da se otkloni šteta, zato morate biti oprezni.

Još ovo da vam kažem, ovo me iznenadilo, kada je rečeno zbog čega se ide na novčanu kaznu u kaznenom, a ne ide se na naknadu štete u građanskom postupku. Logično je, novčana kazna ide u državni proračun, a naknada štete ide privatnoj osobi.

Imam jednu slabost koju ću vama sada iznijeti, a ja ću joj biti vjerna, jeste da ja svako izlaganje završim nekim priprostim stihovima, pa ću ih pročitati:

“Jedna mi se misao čitavo vrijeme po glavi mota,
sjećanje na stihove što sam ih slušala u ranom razdoblju svog života,
a glase: ”što je više kleveta i laži, Tito nam je miliji i draži!”

Tita više nema, a i došla su druga vremena koja od nas zahtijevaju da sa puno mara nastojimo pronaći pravu mjeru između zaštite privatnosti i slobode novinara. Ja bih time sada završila.

Liberalna reforma u Hrvatskoj u vezi klevete i uvrede počela je 2004. godine. Tada su djelimice dekriminalizirane kleveta i uvreda na način da se tobožnji klevetnik mogao osuditi samo ako je sudac mogao dokazati da je ta osoba imala izričitu namjeru naškoditi nečijoj časti i ugledu. A onda je 2006. godine ukinuta zatvorska presuda za sva ta djela - osim kad se iznosi nešto intimno iz osobnog ili obiteljskog života djeteta pa mu to može kasnije prouzročiti duševne smetnje.

Pa ipak je u ove prošle četiri godine bilo nekoliko slučajeva gdje je prijeto zatvor onima koji javno djeluju, ponajviše nekim blogerima. No, evo, prije petnaestak dana Vrhovni sud Hrvatske nas je svojom odlukom podsjetio na jedan stari predmet iz 2005. godine, dok još uvijek nije bila izbačena zatvorska presuda iz Kaznenog zakonika. Općinski sud u Zagrebu osudio je tada poznatog književnika i profesora na mnogim inozemnim fakultetima Predraga Matvejevića, na pet mjeseci zatvora s rokom kušnje od dvije godine, zbog navodnog vrijeđanja Mile Pešorde, bosansko-hercegovačkog književnika. Matvejević je 2001. napisao jedan tekst u „Jutarnjem listu“ koji se zvao „Naši talibani“ i koji se bavio intelektualcima koji su poticali na rat na ovim prostorima, u cijeloj regiji, a posebno u BiH. Pešorda ga je tužio i Općinski sud je dosudio Matejeviću tu kaznu, on se nije tada niti žalio. Hrvatsko novinarsko društvo je stalo u njegovu zaštitu, Hrvatsko društvo pisaca, PEN Hrvatska i još neke organizacije. Sada je Vrhovni sud odbacio zahtjev za zaštitom zakonitosti koji mu je poslalo Državno odvjetništvo. Odluka Vrhovnog suda nema praktično značenje, Matvejević neće u zatvor, ali je ova odluka Vrhovnog suda Hrvatske - loša poruka.

Loša je poruka za slobodu izražavanja u Hrvatskoj jer se može činiti da i dalje vrijedi verbalni delikt koji je vrijedio po čuvenom članku 133 u SFRJ. U Matvejevićevom tekstu radi se o izraženom vrijednosnom sudu, ili mišljenju.

Naveo bih i slučaj Željka Peratovića, blogera, bivšeg novinara. Policija mu je krajem 2007. godine pretresala stan i tri dana ga ispitivala zbog otkrivanja tajne iz jednog sudskog spisa. Prošle godine ga je zbog klevete privatno tužio hrvatski ministar unutrašnjih poslova Karamarko. Ministrova argumenacija je da on može sutra odstupiti s ministarskog mjesta i da kao svaki drugi čovjek ima pravo tužbom braniti svoju čast. Dakle u tom elementarnom ljudskom smislu bez obzira što je na funkciji. Sad, kad smo mu

u jednom razgovoru prigovorili, i u javnosti mu je prigovaranu zašto kao ministar unutrašnjih poslova tuži blogera, novinara, Karamarko je najavio da je moguće da će odustati te tužbe.

U ocjenama medijskih organizacija za zaštitu medijskih sloboda u svijetu, Hrvatska zadnje dvije godine stagnira, pa i pada. To nije zasluga samo ovih nekih slučajeva, policijskih intervencija i možda nekih nezgodnih presuda, nego je to ocjena općeg stanja medija u Hrvatskoj koji padaju po kvaliteti i u kojima ima sve više žutila i senzacionalizma. Posljednjih godina smo padali po tri, četiri mjesta. Mislim da je Crna Gora u tim ocjenama sada još malo iza nas. Hrvatska je oko osamdesetog mjesta.

Evo još dva zgodna blogerska slučaja. U studenom 2008. godine, dubrovačkom blogeru Nikši Klečku je pretresen stan i priveden je na obavijesni razgovor. On je naime pokrenuo Facebook grupu pod nazivom „Kladim se da ću naći 5000 ljudi koji ne vole Sanadera“. Tada je Sanader bio hrvatski premijer. I pojavila se slika fotomontaže Sanadera u nacističkoj uniformi. Klečak je tvrdio da s fotomontažom nema ništa. Sutradan je ispitivan i jedan drugi blogger u Zagrebu koji je kao reakciju pokrenuo Facebook grupu s naslovom „Upadnite i meni u stan, bando gestapovska, Hrvatska nije policijska država.“ Tu se stalo, nije bilo nikakvih optužnica poslije.

Damir Fintić se isto tako spominje u izvještajima o slobodi izražavanja u Hrvatskoj. Njemu je u listopadu prošle godine priprijetio zatvor od 20 dana. Nije plaćao kaznu za odštetu koja mu je dosuđena zbog vrijeđanja bivšeg vukovarskog gradonačelnika Vladimira Štengla i njegove obitelji. Na njegovom site-u www.vukovarac.net bilo je još prije nekoliko godina nekih navodno uvredljivih komentara bivšeg gradonačelnika Vlade Štengela i njegove obitelji. Štengel i njegova obitelj podnijeli su protiv Fintića šest tužbi a tužili su i druge novinare. Ukupno su tražili oko 100.000 eura za odštetu.

Dva dana prije nego što je Fintić trebao ići u zatvor, Hrvatsko novinarsko društvo, zajedno s njim, održalo je press konferenciju i Fintiću je popodne Vrhovni sud ukinuo dvije presude po kojima je on trebao ići u zatvor, nedopustivši da se novčana naknada mijenja za zatvorsku. Jer, može se to istjerivati i ovrhom, ili pak radom za opće dobro.

Podsjetit ću vas na razdoblje kada je bilo posebno zaštićeno pet glavnih političkih ličnosti u Hrvatskoj - predsjednik Republike, predsjednik Vlade, parlamenta, predsjednik Ustavnog suda i Vrhovnog suda. To je trajalo od

1996. a ukinuto je 2000. Godine 1996. Marinko Čulić, novinar i Viktor Ivančić, glavni urednik Feral Tribunea, bili su tuženi zbog uvrede predsjednika Republike Franje Tuđmana koji je te godine bio iznio ideju o spomeniku općeg nacionalnog stradanja koji bi bio u Jasenovcu, dakle na mjestu stradanja u Drugom svjetskom ratu. Tuđman je tom spomeniku htio priključiti i spomen na žrtve Domovinskog rata. To je bila ideja koja je puštena u javnost.

Bilo je to zapravo ispitivanje u javnosti kako bi to sjelo. Tada je Čulić u Feralu usporedio Tuđmana sa Franciscom Francom i po toj odredbi o posebnoj zaštiti političkih ličnosti vođen je taj proces 1996. godine. Sudac Marin Marčela oslobodio je Ivančića i Čulića.

Godine 2004, dok je još postojala zatvorska kazna, Miroslavu Juriću, glavnom uredniku Novog broskog lista, prijetio je zatvor jer nije želio da plati 12.000 kuna, dakle 1.800 eura. Toga dana, zapravo kada je trebao ići u zatvor platila je umjesto njega taj iznos tadašnja ministrica pravosuđa Vesna Škare Ožbolt i tako je taj slučaj završen.

Svakako u razdoblju 90-ih godina bilo je stotinjak tužbi protiv "Feral Tribune-a", potraživana je šteta od više milijuna eura. Išlo se donekle za financijskim uništenjem, no Feral je ostao u onom vremenu, a zgasnuo je 2008. godine.

Hrvatsko novinarsko društvo ima samoregulatorno novinarsko tijelo - Novinarsko vijeće časti, u kojem je pet novinara i pet zamjenika i oni razmatraju prijave o etičkim prekršajima u medijima. Bilo institucije bilo pojedinci mogu prijaviti novinara tome tijelu. Godišnje se primi oko osamdesetak prijava. Po prilici pola prijava se odbaci. Znači, za te slučajeve Novinarsko vijeće časti smatra da nije povrijeđena novinarska etika prema Kodeksu novinarske časti HND-a. Kad su etika i profesionalizam prekršeni, onda se izriču opomene zbog neprofesionalnog pisanja i uređivanja. Često su prijave zbog neodgovarajućeg pisanja o djeci i drugim društvenim skupinama. Najčešće su prijavljivani „Jutarnji list“, „Europa press holding“, HRT, itd.

To tijelo ima dugu tradiciju, razmatra svaku prijavu i vrlo dobro radi, ali se postavlja pitanje da li je to dovoljno u ovoj situaciji kad i mnoge zemlje u regiji imaju vijeća za medije koja osim predstavnika novinara imaju i predstavnika nakladnika i civilnog društva. U Hrvatskoj smo već prije nekoliko godina izradili dokumente za osnivanje jednog tripartitnog vijeća za medije, no nakladnici su to odbili. Sada je ponovno oživljena ta ideja pa ćemo

krajem lipnja organizirati jedan sastanak na kojem ćemo vidjeti što kažu nakladnici. Jesu li spremni ipak ići u realizaciju te ideje ili nisu. Ako nisu za to, naprosto ćemo to zaboraviti.

U svakom slučaju smatramo da je potrebna posvemašnja dekriminalizacija klevete i uvrede, ona je u Hrvatskoj gotovo obavljena. Nikad nisam razumio, ni kao građanin, ni kao novinar, nečiju želju da nekoga strpa u zatvor ili kazneno goni zbog uvrede i klevete. U svakom slučaju bi građanske parnice i odštete trebale biti dovoljna kazna. Više etike i samoregulative svima bi nam pomoglo. Hvala vam.

* * *

DISKUSIJA

Mladen Srdić:

Želio bih da se zahvalim kolegama iz Hrvatske i da kazem da sam neizm-jerno uživao u izlaganju kolegice Režić i hoću da uđe u zapisnik, pošto je ona pomenula neke pjesme, među njima i "Zenica blues", da sam ja autor rečenice "okružni sudija rek'o dvanaest godina", zato što su autori pjesme prvo napisali istražni sudija, a pošto istražni sudija ne može da dosudi dvanaest godina zatvora, promijenio sam to u okružni sudija. (Aplauz)

Želim da Vas pitam, kako određujete visinu nematerijalne štete, da li provodite vještačenje po vještaku psihijatru, pošto je to kod nas jedan od najvećih problema, da li postoji ikakva ideja da se malo objektivizira taj kriterij, mi znamo da kod duševnih bolova nastalih usled tjelesnih oštećenja imamo neke kriterije, mi koristimo često vaše hrvatske kriterije, znači otprilike za deset posto oštećenja dosuđuje se toľko i toľko, i tako... kako vi određujete visinu naknade?

Sovjetka Režić:

Suci rade kako koji. Međutim, osobno sam zgrožena tim da se sprovodi vještačenje, troši novac i odugovlači postupak u slučaju ako se radi o povredi časti i ugleda ili takvim patnjama koje svaki prosječan čovjek osjeća. Vi znate da kada imamo naknade štete zbog smrti djeteta, bliskog srod-

nika i tako, nikome nije palo na um da ispituje da li ko trpi duševnu bol, jer je to nešto najnormalnije na svijetu. Činjenica je da ono šta bi svaki prosječan čovjek u određenim okolnostima pretrpio ne treba biti podvrgnuto vještačenju. Bili su slučajevi ako je zbog stresa psihičkog došlo do određenih komplikacija, recimo ili do epinapada ili dijabetesa koji je bio uzrokovan time onda se okolnost tako naglog pogoršanja stanja zdravlja uvjetovanog time vještači. Dakle, odgovor je na vještacima.

Što se tiče načina, prosuđuje se prema slobodnoj ocjeni. Jedan kuriozitet ću sada iskoristiti da vam kažem, a to je jedna od najvećih naknada koja je dosuđena, zamislite kome, sutkinji Vrhovnog suda. Zapravo, Vrhovni sud je preinačio i dosudio joj dvjesta tisuća kuna, po nekoj mojoj gruboj procjeni oko dvadeset osam tisuća eura, zbog toga što su napisali da je uvijek bila dobar vojnik partije. Vrhovni sud je rekao da je to zapravo blaćenje jedne tako važne funkcije itd. Za moj pojam to je kritika cehovskog odnosa. Znam da ugled suca naravno ima pravo na jači stepen zaštite, po osnovu zaštite autoriteta sudstva, i zbog toga treba dobiti veću naknadu.

S druge strane, želim vam još ispričati slučaj jedne narkomanke koja je bila proinicirana narkomanka i već više puta u pritvoru, a onda je još jednom pritvorena i na nekim groznim slučajevima je preležala dvije godine u nezakonitom pritvoru, tj. u zatvoru, i kad je oslobođena novine su pisale uhićena ta i ta, ona je ustala sa tužbom za naknadu štete protiv medija, a oni su utvrdili „šta ćeš ti? Kakva ugled i čast? Pa ti nemaš nikakav ugled i čast, ti si jedna narkomanka”, međutim, mi smo joj priznali minimalno, ali smo priznali. I znam da je pisalo u obrazloženju: da svaki čovjek ima ugled svoj vlastiti koji se može poremetiti i destabilizirati nekim takvim natpisima.

Kod nas je sad došlo do neke prakse da su vještaci i psihijatri koji su sami tvrdili u početku da ne mogu to vještačiti sad pod pritiskom, oni dobijaju honorare za takva vještačenja i troškove i to se počelo vještačiti po meni je to potpuno pogrešno.

Tea Gorjanc-Prelević:

Htela bih da pojasnite kriterijum za dosuđivanje visine naknade nematerijalne štete u slučaju kad nađete da je povređena čast i u ugled, u odnosu na visinu naknade koja se dosuđuje zbog duševne boli u slučaju smrti bliskog lica. Gospođa Katušić je to komentarisala u svom radu, pa bih Vas zamolila da i Vi to učinite.

Sovjetka Režić:

Naš je Vrhovni sud donio orijentacijske kriterije, ja ne znam da li vi to imate, baš za naknadu neimovinske štete. Oni nisu zakon, nisu propis, ali su nekakav kriterij baš zbog toga da neko za slomljeni prst ne bi dobio isto koliko i neko za amputiranu nogu ili ruku, ovisno naravno o vještacima koji znaju reć da je trzajna povreda vrata izazvala bolove od pet godina i tako dalje. I mi se držimo tih orijentacijskih kriterija, a što se tiče ovih naknada za duševne boli bliskog srodnika i tu postoji orijentacijski kriterij, što se tiče ove naknade u slučaju povrede časti i ugleda, nema je. Međutim neki vrhovni suci i bivši predsjednici Vrhovnog Suda zagovaraju da tu nema limita jer smatraju, a ja to mišljenje ne dijelim, da treba odgajati novinare u smislu da ne prodaju novine sa difamirajućim naslovima koji nekom čovjeku srozavaju njegov ugled i čast. Smatram da zaista ne bi trebalo premašivati tu naknadu zbog smrti bliskog srodnika osim što, rekla sam vam, ova naknada sutkinji Vrhovnog suda je blizu toga. Ali druge nisu tako visoke. Znam da je ministru dosuđeno 60.000 kuna⁶¹, jer je napisano da je uperio pištolj u novinarku.

---

61 8.000 eura (*prim. ur.*) (Misli se na predmet *Europapress holding d.o.o. protiv Hrvatske*, 2009. godine)

Iskustvo Srbije

dr SLAVOLJUB CARIĆ, zastupnik Republike Srbije pred Evropskim sudom za zaštitu ljudskih prava

Zahvaljujem se, dakle, govorićemo Šolić Natalija i ja. Nas dvoje smo već imali prilike da se sretnemo u drugoj presudi protiv Srbije. To je slučaj *V.A.M.* koji se ticao povrede prava na porodični život. To je bila interesantna presuda koja je i dalje pod nadzorom Komiteta ministara, vrši se nadzor kako se ona izvršava. Mogu da kažem da je Srbija, od vremena dok je bila zajedno sa Crnom Gorom, kada je ratifikovana Konvencija, u dve hiljade četvrtoj godini, marta meseca, pa do sada, eto dospela već na osmo mesto po broju predstavki pred Evropskim sudom za ljudska prava. To je uspeh, ali u negativnom smislu. Drugo, pošto je tema odgovornost za klevetu, ja ću vam govoriti o nekim iskustvima Republike Srbije.

Mi smo imali već četiri presude zbog osuda za klevetu od strane domaćih sudova i u sve četiri je Evropski sud ustanovio povredu prava garantovanog članom 10 Konvencije u vezi sa slobodom izražavanja. Naime, pre nego što kažem nešto o tim presudama, da kažem nešto o zakonskoj i ustavnoj regulativi. Kao što znamo, član 10 Konvencije, koji garantuje pravo na slobodu izražavanja, ima dva stava, prvi se odnosi na određene garancije, a drugi na određene mogućnosti ostupanja od tih garancija, ukoliko je to neophodno u demokratskom društvu, ukoliko služi nekom legitimnom cilju i ukoliko je to predviđeno zakonom. U Ustavu Republike Srbije, u članu 46, uglavnom su ograničenja postavljena kao i članom 10 Evropske konvencije, tačnije, članom 19 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, pošto i on garantuje tu slobodu. Jedino što ima dodatni osnov to je moral demokratskog društva, što me asocira na onaj socijalistički moral, i to je jedna formulacija koja nije baš najsrećnija. Dakle, slobodu izražavanja reguliše na određeni način, ali u kaznenom pogledu, krivično zakonodavstvo, i tu je do skoro postojala zatvorska kazna, međutim, srećom ona je ukinuta i sada se može izreći samo novčana kazna za klevetu i uvredu, ali za iznošenje ličnih i porodičnih prilika, može se izreći i zatvor.

Moram da kažem da je Parlamentarna skupština Saveta Evrope donela preporuku kojom preporučuje državama da se ukine kleveta. Ta se preporuka na engleskom zove *Towards decriminalisation of defamation*, tj. u pravcu dekriminalizacije klevete. Neke države su kao što vidimo sledile tu

preporuku, međutim, u Republici Srbiji nije došlo do toga, ali načinjen je pomak da ne može da se izrekne zatvor. Međutim, šta se dešava ukoliko neko ne plati tu novčanu kaznu. Onda naravno sledi zatvor, tako da opet na poseban način može da se izrekne zatvor. Drugo, naš krivični zakon nije napravio razliku između oštećenih. Naime, u praksi Suda, kao što znamo, časti i ugledu političara se ne pridaje takav značaj kao časti i ugledu običnih ljudi, jer političari kada se nađu na javnoj sceni trebalo bi da imaju veći stepen tolerancije prema kritici i odnosu na ostale. Međutim taj stav Evropskog suda je domaći sud je u slučaju *Lepojić* na sasvim drugi način tumačio i rečeno je upravo da je ugled gradonačelnika i direktora značajniji od ugleda običnog građanina, što je apsurdno, ali tako je navedeno. Sem toga, upravo kad sam pomenuo ovaj slučaj *Lepojić*, tu se pokazalo da do povrede prava na slobodu izražavanja može doći i kroz parničnu presudu. Naime, Zakon o obligacionim odnosima, koji je važio i u vreme SFRJ, u članu 200 predviđa mogućnost dobijanja novčane nadoknade zbog povrede časti i ugleda, pri čemu će se voditi računa o cilju u kome služi ta naknada, te da se time ne pogoduje težnjama koje nisu spojive sa njihovom prirodom i društvenom svrhom. Šta to znači, vi protumačite sami.

Član 199 Zakona o obligacionim odnosima predviđa takođe mogućnost da se objavi presuda ili ispravka i naredi povlačenje izjave, međutim to se u sudskoj praksi vrlo retko koristi. Češće se pribegava tužbi za naknadu štete. Kad se vratimo na krivične predmete onda tu postoji još jedna opasnost. To je visina izrečene novčane kazne, kao što kod parničnih presuda postoji opasnost da zbog visine dosuđene naknadne štete zbog njene neproporcionalnosti dođe do povrede prava na slobodu izražavanja. Dalje, kada se govori o odgovornosti za dela protiv časti i uvreda u slučaju ozbiljne kritike naučnog, književnog ili umetničkog dela, u vršenju novinarskog poziva, može da dođe do oslobađanja od odgovornosti ukoliko to nije učinjeno u nameri omalovažavanja.

Međutim, i taj stav može da bude suprotan stavu Evropskog suda za ljudska prava koji kaže u svojoj praksi, da sloboda izražavanja podrazumeva pravo iznošenja stavova i informacija koje vređaju, šokiraju, ako je u pitanju stvar od javnog interesa. Osim toga, zakon predviđa isključivanje krivične odgovornosti u slučaju kada okrivljeni dokaže istinitost svojih tvrdnji ili kada postoje osnovani razlozi da poveruje u tu istinitost, što može da se pokaže i kao povreda prava o pretpostavci nevinosti, koju garantuje član 6, stav 2 Konvencije.

Najzad, treba imati u vidu da novinar, prema stavu Evropskog suda za ljudska prava u slučaju *Thoma protiv Luksemburga*, ne sme odgovarati zbog toga što citira ili prenosi tekst. Međutim, kod krivičnog dela klevete po srpskom zakonodavstvu kažnjiva je radnja prenošenja neistina. Najzad, još bih u izlaganju pomenuo da je uređenje slobode izražavanja sadržano i u Zakonu o javnom informisanju.

Prema tome, to bi bila zakonska regulativa, pa kad se zakonska regulativa spoji s praksom domaćih sudova, i to lošom, onda dolazi do četiri slučaja koji su rezultirali povredom prava na slobodu izražavanja.

Prikaz konkretnih slučajeva

1. Podnosilac predstavke se u slučaju *Lepojić* žalio da mu je povređeno pravo na slobodu izražavanja presudom Opštinskog suda u Babušnici od 11. juna 2003. godine koju je potvrdio Okružni sud u Pirotu 8. oktobra 2004. godine.

Naime, Opštinski sud u Babušnici je po privatnoj krivičnoj tužbi bivšeg gradonačelnika Babušnice (P. J.) proglasio podnosioca predstavke krivim zbog klevete usled nemogućnosti da dokaže istinitost ili osnov da poveruje u izjavu koju je napisao u tekstu koji je objavio u glasilu „Narodne lužničke novine“ pod naslovom „Nasilnički predsednik“.

Sporni pasus glasi: „...Tako P.J. u julovskoj euforiji, pod sloganom *para vrti gde burgija neće*, zarad svoje lične egzistencije sumanuto troši novac građana opštine na: sponzorstva, gala ručkove...”

U obrazloženju presude opštinski sud je naveo da je podnosilac predstavke upotrebio reč „sumanuto“ u nameri da predstavi P. J. ludim. Pored toga opštinski sud je u obrazloženju naveo da s obzirom da su i podnosilac predstavke i P.J. političari oni imaju posebnu obavezu da se obraćaju jedan drugom na odgovarajući način i da uslovna osuda koju je izrekao ima za cilj da odvrati podnosioca predstavke od ponavljanja tog krivičnog dela.

Po kasnijoj tužbi za naknadu štete zbog pretrpljenog duševnog bola, P. J. protiv podnosioca predstavke, opštinski sud je obavezao podnosioca predstavke da isplati približno 1.970,00 evra P. J. Ovu presudu je potvrdio Okružni sud, s tim što je preinačio deo presude koji se odnosi na troškove postupka, smanjivši ovaj ukupni iznos za oko 350,00 evra. U obrazloženju ove presude

opštinski sud je zauzeo i stav da je ugled gradonačelnika kao izabranog lica i direktora vrlo uspešnog lokalnog preduzeća značajniji od običnog građanina.

Podnosilac predstavke se žalio na ovu presudu. Okružni sud je preinačio samo deo presude koji se odnosi na troškove postupka, dok je u ostalom delu žalbu odbio.

U samoj oceni da li je bilo povrede prava na slobodu izražavanja Sud je zaključio da su određeni zahtevi za ograničenje ovoga prava u ovom slučaju ispunjeni, kao što je zahtev da ograničenje bude jasno propisano zakonom i zahtev da ograničenje ima legitiman cilj. Međutim, Sud je smatrao da zahtev da je ograničenje „neophodno u demokratskom društvu“ u ovom slučaju nije ispunjen.

Sud je naročito kritikovao stav domaćeg suda da je značaj ugleda P. J. značajniji od ugleda običnog građanina. Naime, stav Suda je da je rad izabranih lica naročito podložan kritici.

Ipak, u vezi sa slučajem *Lepojić* valja istaći sledeće. Naime, presudom od 11. juna 2003. godine Opštinski sud je našao da je podnosilac predstavke kriv za krivično delo klevete naloživši mu da plati kaznu u iznosu od 15.000 dinara (“CSD”) plus CSD 11.000 na ime troškova, “što je u to vreme bilo jednako iznosu od približno 400 evra (“EUR”) ukupno” (stav 9 presude Evropskog suda). Kazna je, međutim, odložena i neće se izvršiti ukoliko podnosilac predstavke ne izvrši neko drugo krivično delo u roku od godinu dana od kada presuda postane pravosnažna. Ova presuda je postala pravosnažna dana 8. oktobra 2004. godine. Što se tiče parničnih presuda, iako su materijalna naknada i iznos troškova postupka “jednaki iznosu od približno osam prosečnih mesečnih plata u Srbiji u relevantnom trenutku” (stav 77 presude Evropskog suda), “izgleda da naknada kao i troškovi koji su dosuđeni još nisu plaćeni”. (poslednja rečenica u stavu 17 presude Evropskog suda). U vezi sa tim nameće se nekoliko zaključaka koje ćemo pobrajati onako kako to radi i Evropski sud za ljudska prava.

Prvo, nije jasno zašto je iznos dodeljen na ime materijalne štete (15.000 dinara) sabran sa iznosom troškova (11.000 dinara). Verovatno da bi se naglasio utisak da je kazna koja je određena nesrazmerna. Međutim, treba istaći da je novčana kazna blaža kazna od zatvorske kazne, koja se predviđala za krivično delo klevete u to vreme. Sem toga, novčana kazna u relevantnom trenutku se kretala od 1.000 do 200.000 dinara, pa iznos od 15.000 dinara predstavlja minimalni iznos, koji je, preciznosti radi, bio jednak iznosu od 250,00 evra.

Drugo, ovaj iznos nije predstavljao efektivnu novčanu kaznu već je ona odložena i neće se izvršiti ako podnositelj predstavke ne počinji neko drugo krivično delo u roku od godinu dana od kada presuda postane pravosnažna. Na primer, u predmetu *Lesnik protiv Slovačke* (presuda od 11. marta 2003. godine) Sud je našao da "četvoromesečni zatvor čija je primena odložena na godinu dana - nije dovoljan sam po sebi, pa Sud primećuje da se ona nalazi u donjem delu skale koja se primenjuje" (stav 63 navedene presude). Štaviše, određivanje novčane kazne od 1.078 evra i 13.469 evra na ime naknade štete ne smatra se preteranom sankcijom, i ne smatra se da ima štetan uticaj na slobodu izražavanja. (*Pedersen and Baadsgaard protiv Danske*, presuda od 17. decembra 2004. godine, stav 76).

Treće, u stavu 77 ove presude Sud navodi "kao i odložena novčana kazna koja se može, u određenim okolnostima, ne samo opozvati već se može i preinačiti u efektivnu zatvorsku kaznu." Interesantno je da se takav zaključak navodi u presudi od 6. novembra 2007. godine, a mogućnost odložene novčane kazne postojala je samo godinu dana pošto je krivična presuda domaćeg suda postala pravosnažna, a to je bilo dana 8. oktobra 2005. godine. Prema tome, u vreme kada je Evropski sud za ljudska prava razmatrao predmetni slučaj takva mogućnost nije postojala, pa je nejasno zašto se ovo navodi u presudi. Verovatno da bi se ponovo pojačao utisak da je kazna koja je određena nesrazmerna.

Četvrto, iako je u presudi rečeno da su materijalna naknada i iznos troškova postupka koji su dodeljeni parničnom presudom "jednaki iznosu od približno osam prosečnih mesečnih plata u Srbiji u relevantnom trenutku" (stav 77 presude), Sud je takođe primetio da "izgleda da naknada kao i troškovi koji su dosuđeni još nisu plaćeni" (poslednja rečenica u stavu 17 presude). Nameće se zaključak, zbog čega se onda iznos koji zapravo nije plaćen smatra nesrazmernim.

Peto, Sud u navedenoj presudi nije imao, suprotno svojoj praksi u drugim predmetima (*Lehideux and Isorni v. France*, presuda od 23 septembra 1998, par. 57), mogućnost da razmotri alternative koje su organi možda imali na raspolaganju, kao i način na koji su se državni organi ponašali u sličnim situacijama u prošlosti.

Šesto, u nedavno donetoj presudi u slučaju *Fleury v. France* (presuda od 11. maja 2010. godine) Sud je u vezi sa sličnim okolnostima (pripadnik opozicije osuđen na novčanu kaznu od 2000 evra i 5000 evra na ime

troškova postupka, zbog klevete gradonačelnika da je proneverio novac, jer nije pružio dokaz za tu tvrdnju niti je postupao u dobroj veri), iako je smatrao da se radi o stvari od javnog interesa i da se radi o kritici upućenoj političaru, koji bi trebalo da ima veći stepen tolerancije, jednoglasno zauzeo stav da nije učinjena povreda člana 10 Konvencije, jer se radilo o ozbiljnoj kritici, bez činjenične podloge u nekom krivičnom postupku koji bi se vodio protiv gradonačelnika.

Ovde nam nije bila namera da kritikujemo stav Suda, već da ukažemo na to da su moguće i drugačije interpretacije donete presude, o čemu svedoči činjenica da je ova presuda doneta sa 5 glasova za to da je učinjena povreda člana 10 Konvencije i dva glasa protiv.

2. Slučaj *Filipović* veoma je sličan sa prethodnim, jer se radilo o istom domaćem sudu i istom oštećenom u postupku pred domaćim sudom.

Način rezonovanja domaćeg suda bio je takođe sličan kao i u prethodnom slučaju. Naime, u izreci krivične presude opštinski sud je utvrdio: 1) da je podnosilac predstavke učestvovao u javnom skupu u opštinskoj sali Babušnice, 2) da je ovom javnom skupu prisustvovao zamenik predsednika Vlade Republike Srbije, zamenik ministra pravde i lokalne samouprave, kao i 80 opštinskih poslanika i drugih vodećih lokalnih ličnosti, 3) da je ovom prilikom podnosilac predstavke izjavio da gospodin P.J, u to vreme gradonačelnik opštine, „nije prava osoba za ovaj posao, jer je proneverio 500.000 nemačkih maraka. Sud je potom zaključio da je ova izjava neistinita i kao takva podobna da naruši reputaciju i čast gospodina P.J.

Okružni sud u Pirotu je preinačio ovu presudu, utvrdio da se navedeni skup ne može smatrati „javnim skupom“ u skladu sa Krivičnim zakoni-
kom, prekvalifikovao krivično delo iz klevete u uvredu i potvrdio kaznu koju je izrekao prvostepeni sud.

Dana 20. decembra 2004. godine, Okružni sud u Pirotu potvrdio je prvostepenu presudu po tužbi gradonačelnika P.J. kojom je prvostepeni sud obavezao podnosioca predstavke da gradonačelniku isplati 153.400,00 dinara. Među drugim relevantnim činjenicama, Sud je utvrdio i da se iz zapisnika sa održanog skupa vidi da je zamenik premijera izjavio da taj sastanak ima za cilj da se proceni funkcionisanje opštine kao celine i pozvao sve učesnike da iznesu svoje kritičko mišljenje. Potom je podnosilac

predstavke rekao da gradonačelnik nije prava osoba za taj posao i da zemlja zaslužuje nekog boljeg. Podnosilac predstavke je takođe dodao, da je 1996. godine kao poreski inspektor, utvrdio da postoje brojne nepravilnosti u radu preduzeća „Lisca“, preduzeća na čijem čelu je bio gradonačelnik P.J. i da je on podneo krivičnu prijavu protiv gradonačelnika P.J, koji je, navodno, oštetio Republiku Srbiju za 500.000,00 evra. Podnosilac predstavke je dostavio Sudu navedenu krivičnu prijavu i tri odluke Republičke uprave javnih prihoda, dve koje nalažu preduzeću „Lisca“ da plati porez koji duguje i jednu kojom se navedeno preduzeće kažnjava zbog neizvršenja naloga iz prethodne dve.

Konačna krivična presuda protiv podnosioca predstavke je doneta pre nego što je Republika Srbija ratifikovala Konvenciju 3. marta 2004. godine, dok je parnična presuda protiv podnosioca predstavke doneta 20. decembra 2004. godine.

Zastupnik je prigovorio da predstavka u celosti nekompatibilna *ratione temporis* s obzirom da je parnična presuda logičan sled krivične presude donete pre stupanja Konvencije na pravnu snagu. Sa ovim argumentom se Sud nije složio i konstatovao da je domaći sud u parničnom postupku imao mogućnost da nezavisno oceni građansku odgovornost podnosioca predstavke i da odluči da li da uopšte dosudi bilo kakvu nadoknadu.

Pored toga, prigovoreno je da podnosilac predstavke nije iscrpeo sva domaća delotvorna pravna sredstva i to tužbu protiv Republike Srbije u skladu sa članovima 154, 172, 199 i 200 Zakona o obligacionim odnosima i zahtev za zaštitu zakonitosti. Zahtev za zaštitu zakonitosti sud je u ovom slučaju, kao i u slučaju *Lepojić* smatrao nedelotvornim, jer se iz spisa predmeta ne može zaključiti da je presuda doneta na osnovu nedozvoljenih raspolaganja stranaka, kako je implicirao zastupnik. Sem toga, radi se o sredstvu čija primena u potpunosti podleže proceni jednog državnog organa tj.javnog tužioca. Tužba za naknadu štete, u skladu sa navedenim odredbama Zakona o obligacionim odnosima, je takođe smatrana nedelotvornom, jer sudovi u Republici Srbiji ne raspolazu sa sudskom praksom iz koje se vidi uspešnost jedne takve tužbe protiv Republike Srbije. Sud je takođe smatrao da ne bi bilo razumno očekivati od podnosioca predstavke da pokreće postupke za koje se ne očekivati da će biti neuspešni.

Takođe, Sud je procenio da je Republika Srbija poštovala određene zahteve za ograničenje prava na slobodu izražavanja. Tako je Sud konstatovao da je

navedeno ograničenje slobode izražavanja bilo u skladu sa zakonom, kao i da je taj zakon imao legitiman cilj, zaštitu ugleda drugog.

Međutim, Sud je smatrao da ograničenje u predmetnom slučaju nije bilo „neophodno u demokratskom društvu“. Sud je naročito u vidu imao sledeće činjenice kada je zauzeo pomenuti stav: 1) podnosilac predstavke je političar koji je raspravljao o stvari od javnog interesa, što je i podstakao zamenik predsednika vlade; 2) predmet kritike podnosioca predstavke je bio gradonačelnik/direktor velikog preduzeća u državnom vlasništvu; 3) u krivičnom i parničnom postupku utvrđeno je da je podnosilac predstavke javno optužio gradonačelnika za proneveru, ali da je krivična osuda izostala; 4) da je u parničnom postupku dosuđeno 6 mesečnih zarada podnosioca predstavke tj. 2.077,00 evra, što je Sud ocenio neproporcionalnim i 5) da je podnosilac predstavke legitimno sumnjao da je gradonačelnik mogao biti umešan u nedozvoljeno izbegavanje plaćanja poreza i da nije u pitanju bezrazložan lični napad protiv gradonačelnika.

Faktički, pravo je povređeno parničnom presudom, jer je iznos naknade neproporcionalan učinjenoj povredi povodom predstavke. Sa druge strane, Sud krivičnu osudu za uvredu u ovom slučaju nije razmatrao primenom kriterijuma *ratione temporis*.

3. Slučaj *Bodrožić* proistekao je iz osude novinara i člana jedne političke partije u Srbiji, Željka Bodrožića, zbog uvrede i klevete J.P. pred Opštinskim sudom u Zrenjaninu na novčanu kaznu, koju je potvrdio i Okružni sud u Zrenjaninu.

Inkriminisanе radnje sastojale su se u objavljivanju teksta podnosioca u novinama „Kikindske“, od 3. oktobra 2003. godine, pod naslovom „Reč ima fašista“, u kome je privatni tužilac J.P. nazvao fašistom i idiotom (obeležja krivičnog dela uvrede), dok je na ročištu od 17.novembra 2003.godine, povodom postupka za prvo krivično delo, podnosilac odbio da se miri sa J.P, jer je on „pripadnik fašističkog pokreta u Srbiji“ (obeležja krivičnog dela klevete).

Podnosilac je dalje tvrdio da mu domaći sud nije ostavio dovoljno vremena za pripremu odbrane, navodeći da je njegov branilac, koga je angažovao neposredno pred glavni pretres, tražio njegovo odlaganje radi pripreme za odbranu, te da mu je sud odobrio samo 20 minuta za upoznavanje sa pred-

metom i savetovanje sa okrivljenim i to u samoj sudnici, nakon čega je po sprovedenom dokaznom postupku, odbivši sve dodatne dokazne predloge odbrane, doneo presudu kojim je podnosioca predstavke oglasio krivim za krivična dela koja su predmet privatne krivične tužbe.

U ovakvom postupanju Opštinskog suda u Zrenjaninu podnosilac je video povrede člana 10 i 6 stav 3b Evropske konvencije o ljudskim pravima, povodom čega se obratio Sudu sa zahtevom da se utvrde istaknute povrede i da mu se dosudi 10.000 evra na ime pravične naknade zbog učinjenih povreda.

Povreda člana 10 Konvencije

Povodom prigovora tužene države u vezi sa neiscpljivanjem unutrašnjih pravnih sredstava, Sud je našao da je podnošenje tužbe za naknadu štete suprotno svrsi krivičnih sankcija, jer se u parničnom postupku ne može tražiti stavljanje van snage krivične presude kojom je neko pravosnažno osuđen za neko krivično delo. Za ostala pravna sredstava na koja se pozvala tužena država Sud je ukazao na svoju raniju sudsku praksu u odnosu na Republiku Srbiju.

Ispitujući ispunjenost uslova iz člana 10 stav 2 Konvencije, Sud se ograničio prvenstveno na ispitivanje ispunjenosti uslova „neophodan u demokratskom društvu“, pošto je našao da su druga dva uslova („propisanost u zakonu“ i „legitimni cilj“) bili ispunjeni u konkretnom slučaju.

Najpre, želeći da utvrdi da li je osuda podnosioca bila „neophodna u demokratskom društvu“ Sud je razmotrio karakter predmetnih izjava („vrednosni sud“ ili „izjava o činjenicama“).

Po mišljenju Suda, iako napadačkog karaktera, izrazi „idiot“ i „fašista“ mogu biti shvaćeni u vidu prihvatljive kritike u određenim okolnostima.

Naime, ove izjave bile su reakcija na kontraverzne izjave J.P. u vezi sa postojanjem i istorijatom nacionalnih manjina u Vojvodini (Sud navodi da se radi o multi-etničkom regionu, u kome 35% stanovnika čine nesrbi, prema cenzusu iz 2002. godine). U tim izjavama J.P. je Mađare nazvao kolonistima, negirajući prisustvo Hrvata u Vojvodini, što je uticalo da podnosilac reaguje na način zbog koga je oglašen krivim za uvredu J.P. Sud je reakciju podnosioca smatrao opravdanom, jer se ona može smatrati vrednosnim sudom, ali ova izjava, po mišljenju Suda nije bila preterana, s obzirom da je zasnovana na izvesnoj činjeničnoj osnovi. Naime, izjave J.P. sadrže izvesni stepen netolerancije prema nacionalnim manjinama, što je izazvalo

razumljivu reakciju podnosioca, koji ima druga politička uverenja od J.P. Po pitanju statusa samog J.P, Sud je smatrao da se radi o pojedincu koji se našao na javnoj sceni, zbog čega bi on trebalo da ima veći stepen tolerancije za javno izgovorene reči. Takav stav Sud je potkrepio time da je J.P, kao istoričar, dobro poznata ličnost, izvesno vreme je obavljao i javnu funkciju (direktor Istorijskog arhiva Srbije), a ujedno je objavljivao knjige i pojavljivao se na televiziji. Predmetna tema, po oceni Suda predstavlja temu od javnog interesa, a zbog iznetih stavova J.P. je bio kritikovan od nekih nevladinih organizacija, političkih partija i istaknutih javnih ličnosti.

Iako, Sud smatra da oštre reči izgovoreno javno, kako je postupio podnositelj, kritikujući J.P, deluju napadački, istovremeno zaključuje da one predstavljaju reakciju na provokativni intervju, u kontekstu otvorene i slobodne debate o pitanju od opšteg interesa za demokratski razvoj.

Sud posebno ukazuje na propuste domaćih organa, koji nisu utvrdili da li izjave podnosioca predstavljaju vrednosni sud, koji nije podložan dokazivanju, kao i na to da nije sprovedena adekvatna analiza konteksta u kome su izgovorene inkriminisane reči i njihove činjenične osnove. Zbog svega toga, Sud smatra da razlozi koje je naveo domaći sud ne predstavljaju „relevantne i dovoljne“ razloge za osudu podnosioca.

Kao potporu svom zaključku da predmetna osuda nije bila “neophodna u demokratskom društvu” Sud navodi i činjenicu da u slučaju neplaćanja izrečene novčane kazne ona može biti zamenjena zatvorom.

Komentar presude

Sud se u ovoj presudi držao principa ustanovljenih ranijom praksom u vezi sa članom 10 Konvencije. Međutim, s obzirom da je istupanje J.P. izazvalo reakcije nekih nevladinih organizacija, političkih partija i istaknutih javnih ličnosti, a ne samo podnosioca, može se opravdano postaviti pitanje zbog čega je samo istupanje podnosioca rezultiralo krivičnim progonom. Očigledno je da je takvo istupanje bilo preterano, pogotovo u vezi sa tvrdnjom da je „J.P. pripadnik fašističkog pokreta u Srbiji“, što je Sud okarakterisao kao vrednosni sud. Po našem mišljenju, ova inkriminisana izjava više ima elemente izjave o činjenicama, koju je trebalo dokazati, jer asocira na postojanje „fašističkog pokreta u Srbiji“, dakle nešto što predstavlja činjenicu.

Ipak, očigledno je da domaći sud napravio izvesne propuste tokom procesuiranja ovog predmeta, što primećuje i Sud ukazujući na to, jer nije

utvrđena okolnost da li izjave podnosioca predstavljaju vrednosni sud koji nije podložan dokazivanju i nije sprovedena adekvatna analiza konteksta u kome su izgovorene inkriminisane reči i njihove činjenične osnove.

U svakom slučaju, to može poslužiti kao dobar orijentir domaćim sudovima u nekim budućim slučajevima procesuiranja krivičnih dela klevete i uvrede.

4. Evropski sud za ljudska prava je povodom predstavke Željka Bodrožića i Vladislava Vujina 23. juna 2009. godine objavio presudu kojom je utvrdio povredu člana 10 Konvencije (pravo na slobodu izražavanja).

Takođe, Sud je odbio zahtev podnosioca za plaćanje troškova postupka, kao nespecificiran.

Činjenično stanje i pritužba podnosioca

Ovaj slučaj proistekao je iz osude dvojice novinara lokalnog lista „Kikindske“ zbog uvrede advokata S.K. iz Kikinde pred Opštinskim sudom u Kikindi na novčanu kaznu, koju je potvrdio i Okružni sud u Zrenjaninu.

Inkriminisane radnje sastojale su se u objavljivanju teksta pod naslovom „Malo su nas kaznili, kakvi smo?“ i anagrama podnosioca u novinama „Kikindske“ od 9. aprila 2004. godine u kojima je na indirektan način advokat S. K. upoređen sa ženom i to plavušom. Inače, objavljeni tekst se bavio kritikom osuda novinara za krivična dela klevete.

Podnosioci su u vezi sa osudom na novačnu kaznu za krivično delo uvrede istakli povredu člana 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima, koji se odnosi na slobodu izražavanja. Nisu tražili naknadu štete, ali su izneli zahtev za naknadu troškova postupka pred Sudom bez njihove bliže specifikacije.

Povreda člana 10 Konvencije

Povodom prigovora tužene države u vezi sa neiscpljivanjem unutrašnjih pravnih sredstava Sud je ponovio svoj stav iz presude u predmetu *Cvetković* (takođe i u slučaju *Čeh*), da u vreme podnošenja predstavke Sudu Ustavni sud još nije bio ni formiran, pa ustavna žalba nije bila dostupno sredstvo podnosiocima, tako da ovo sredstvo ne mora da se iscrpi, jer se uslov iscrpljenosti unutrašnjih pravnih sredstava ceni prema datumu podnošenja predstavke.

Ispitujući ispunjenost uslova iz člana 10 stav 2 Konvencije, Sud se ograničio prvenstveno na ispitivanje ispunjenosti uslova „neophodan u demokratskom društvu“, pošto je našao da su druga dva uslova („propisanost u zakonu“ i „legitimni cilj“) bili ispunjeni u konkretnom slučaju.

Najpre, Sud je ocenio da poređenje S.K. sa plavušom nije imalo za cilj njegovo vređanje, već pre svega ukazivanje na jedno pitanje od opšteg interesa, a to su olake osude novinara kojima se ograničava pravo na slobodu izražavanja. To se takođe može reći i za anagram, koji je za Sud više jedna šala, nego vređanje digniteta S.K.

Po pitanju statusa samog S.K. Sud je smatrao da se radi pojedincu koji se našao na javnoj sceni, zbog čega bi on trebalo da ima veći stepen tolerancije za javno izgovorene reči. Takav stav Sud je potkrepio time da je S.K. kao advokat, koji je zastupao upravu jednog dobro poznatog preduzeća u stečajnom postupku, dobro poznata ličnost u sredini u kojoj su objavljeni sporni novinski članak i anagram.

Sud je ocenio argumetnaciju domaćeg suda da poređenje S.K. sa plavušom predstavlja objektivno uvredu prema stavu lokalne sredine, kao neadekvatnu i neprihvatljivu. U spornom tekstu i anagramu ima izvesnih podrugljivih elemenata, ali ne takvih koji bi rezultirali izricanjem krivične sankcije, zbog čega nije postojala srazmernost između potrebe zaštite prava pojedinca i slobode izražavanja. Zbog svega toga Sud smatra da razlozi koje je naveo domaći sud ne predstavljaju „relevantne i dovoljne“ razloge za osudu podnosioca.

Kao potporu svom zaključku da predmetna osuda nije bila „neophodna u demokratskom društvu“ Sud navodi i činjenicu da u slučaju neplaćanja izrečene novčane kazne ona može biti zamenjena zatvorom.

Komentar presude

Sud se i u ovoj presudi držao principa ustanovljenih ranijom praksom u vezi sa članom 10 Konvencije. Na nesumnjiv način Sud je obrazložio postojanje nesrazmere između potrebe da se zaštiti dignitet pojedinaca i potrebe da se poštuje pravo na slobodu izražavanja. U konkretnom slučaju ta srazmera je bila narušena na štetu slobode izražavanja.

Ova presuda, kao i druge tri do sada objavljene presude u vezi sa utvrđivanjem povrede prava na slobodu izražavanja, trebalo bi da posluže kao putokaz domaćim sudovima do koje mere mogu stati u zaštitu ugleda i časti pojedinaca, a da ne ugroze slobodu izražavanja.

U svakom slučaju taj test podrazumeva razlikovanje vrednosnih sudova od izjava o činjenicama, procenu datih izjava u kontekstu i okolnostima u kojim sa dati, uzimanje u obzir statusa samog oštećenog (da li se radi o javnoj ličnosti), značaju predmetne izjave (da li se radi o izjavi koja se odnosi na neko pitanje od opšteg značaja) i svakako, proporcionalnosti izrečene krivične sankcije.

Izvršavanje presuda Evropskog suda za ljudska prava u kojima je utvrđena povreda člana 10 Konvencije zbog osude za klevetu od strane Republike Srbije

Komitet ministara SE, prema uslovima iz člana 46, stav 2 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, nadzire izvršavanje pravosnažnih presuda Evropskog suda za ljudska prava kada postanu pravosnažne. U okviru Komiteta ministara Saveta Evrope deluje Odeljenje za izvršavanje presuda Suda. To je organ nadležan za sprovođenje nadzora nad izvršavanjem od strane država naloga iz presuda Evropskog suda za ljudska prava. Ovaj organ održava četiri sastanka godišnje, a na tim sastancima predstavnici država članica podnose izveštaje o merama u vezi sa izvršavanjem obaveza iz presuda Suda.

U slučaju da država ispuni sve obaveze donosi se finalna rezolucija, a sve dok se obaveze ne ispune donose se privremene - interim rezolucije i odluke u kojima se preciziraju obaveze za države u vezi sa izvršavanjem presuda.

Obaveze države svode se na to da donete presude prevedu na maternji jezik, objavi ih, isplati iznose dosuđene pravične naknade i eventualnih troškova postupka, kao i da preduzme određene mere individualnog i generalnog karaktera.

Kada je reč o izvršavanju ove četiri presude preduzete mere mogu se podeliti u dve grupe:

a) Pojedinačne mere

- Isplata pravične naknade dosuđena samo u dva od četiri pomenuta slučaja (*Lepojić* i *Bodrožić*) plaćena je blagovremeno, što je isto urađeno i u slučaju isplate troškova po presudi u slučaju *Lepojić*.
- U predmetu *Lepojić*, Opštinski sud u Babušnici je 31. jula 2008. godine naložio da se uslovna osuda podnosioca predstavke izbriše iz njegove krivične evidencije.

- U predmetu *Filipović*, Policijsko odeljenje u Pirotu izbrisalo je kaznu podnosioca predstavke iz krivične evidencije.
- Nakon presuda Suda u predmetnim slučajevima i u skladu sa odredbama Zakona o parničnom postupku Srbije (čl. 422, odeljci 10 i 7), oba podnosioca predstavke imaju pravo da traže pokretanje novih parničnih postupaka i da dobiju povraćaj naknade za nematerijalnu štetu čija isplata im je bila naložena u parničnim postupcima.
- Takođe, u slučaju *Bodrožić* i *Vujin* uslovna osuda izbrisana je iz kaznene evidencije u odnosu na podnosioca Vujina, ali to nije učinjeno u odnosu na podnosioca Bodrožića, po obe presude, jer nisu bili ispunjeni uslovi za to zbog njegove ranije osuđivanosti za istovrsno krivično delo. Postupak po zahtevu podnosioca Bodrožića za ponavljanje krivičnih postupka je u toku.

b) Opšte mere

- Krivično odeljenje Vrhovnog suda Srbije je 25. novembra 2008. godine zauzelo pravni stav kojim je dozvolilo direktnu primenu sudske prakse Suda u posebnom kontekstu predmetnih slučajeva. Prema tom pravnom stavu, stepen prihvatljive kritike je mnogo širi za javne ličnosti nego za privatna lica. Ovaj pravni stav je obavezujući za sve niže sudove u zemlji.
- Takođe, ukazano je Komitetu ministara SE i na praksu domaćih sudova u vezi sa krivičnim delom klevete, a koja je saglasna sa praksom Suda. Tako na primer, Okružni sud u Valjevu u predmetu koji nema veze sa predmetnim slučajevima, pozivajući se na član 10. Evropske konvencije, naveo je da funkcioneri moraju da prihvate svaku kritiku na njihov račun, čak i kada ta kritika prelazi uobičajene pristojnosti.
- Inače, sve ove presude objavljene su „Službenom glasniku Republike Srbije“, kao i na Internet stranici Zastupnika (www.zastupnik.gov.rs). Zastupnik je uz dopis ove presude dostavio Ministarstvu pravde, tadašnjem Vrhovnom sudu i sudovima koji su učinili povredu člana 10 Konvencije. Knjiga koju je objavila Kancelarija Zastupnika, takođe, sadrži ove presude.

c) Ocena Komiteta ministara SE

Na osnovu svih preduzetih mera, Komitet ministara je zaključio razmatranje slučajeva *Lepojić* i *Filipović*, tako što je doneo Rezoluciju KM/

ResDH(2009)135, kojom je konstatovano da je Republika Srbija u potpunosti ispunila svoje obaveze po ove dve presude.

Izvršavanje naloga iz presuda u predmetima *Bodrožić* i *Bodrožić* i *Vujin* još je na dnevnom redu Komiteta ministara, u vezi sa izvršavanjem pojedinačnih mera.

Ono što se nameće kao zaključak nakon ove četiri presude donete protiv Republike Srbije zbog presuda domaćih sudova donetih povodom radnji koje su kvalifikovane kao klevetničke, svakako je pitanje zadržavanja krivičnih dela klevete ili uvrede u pravnom sistemu Republike Srbije.

U principu, smatramo da svako ima pravo na zaštitu časti i ugleda pred sudom i da bi bilo kakva krivično pravna zaštita najčešće vodila povredi slobode izražavanja, baš kao što to primećuje i Evropski sud za ljudska prava u slučaju *Lepojić*:

“imajući u vidu ozbiljnost krivičnih sankcija o kojima je reč, kao i neprihvatljivo obrazloženje domaćih sudova u smislu da je čast, ugled i dostojanstvo gradonačelnika od veće važnosti od ... (časti, ugleda i dostojanstva) ... običnog građanina”, da mešanje u pitanju “nije bilo neophodno u demokratskom društvu”.

Zbog toga, smatramo da je zaštita u parničnom postupku, u vidu naknade nematerijalne štete advekvatniji vid zaštite časti i ugleda. Ukoliko, se zadrži ovo krivično selo, trebalo bi da se nađe način da novčana kazna, kao jedina moguća kazna za ovo krivično delo, u slučaju njenog neplaćanja ne bude pretvorena u zatvorsku kaznu (rešenje bi moglo da bude prinudna naplata ili plaćanje u ratama). Sud je u vezi sa tim izrazio jasan stav u presudi *Bodrožić*, gde se kaže:

“U konkretnom predmetu, mora se uzeti u obzir činjenica da nije samo podnosilac predstave bio predmet krivične osude, već i da je kazna koja mu je određena mogla, u slučaju neizvršenja, biti zamenjena zatvorom od 75 dana.”

(*Presuda Bodrožić protiv Srbije, stav 58*)

Drugo, potrebno je da sudovi, kada donose osuđujuće presude ili dosuđuju naknadu nematerijalne štete zbog povrede časti i ugleda, čime očitno vrše mešanje u slobodu izražavanja, vode računa o onom trećem uslovu iz člana 10 stav 2 Konvencije, kada se dozvoljava mešanje, a to je da mešanje u ovo pravo bude „neophodno u de-

mokratskom društvu“. S tim u vezi, mora se voditi računa o srazmernosti izrečene sankcije tj. dosuđene naknade sa pravom pojedinca da slobodno izrazi svoje mišljenje, pogotovo u slučaju novinara, o čemu je u presudi u slučaju *Bodrožić i Vujin* Sud parafrazirao svoje ranije iznete stavove:

“Sud ističe da pribegavanje krivičnom gonjenju novinara za iznete uvrede koje pokreću pitanja od javnog značaja, kao što su ove u predmetnom slučaju, treba smatrati srazmernim samo u veoma izuzetnim okolnostima koje podrazumevaju najozbiljniji napad na prava pojedinca (videti, uz odgovarajuće izmene, Azevedo protiv Portugala, broj 20620/04, stav 33, 27. mart 2008. godine).“

Treće, oštar jezik u istupanju ne bi sam po sebi trebalo da rezultira osudom za klevetu, jer kako je Sud primetio u slučajevima *Filipović* (stav 58) i *Lepojić* (stav 77) da, iako su izjave podnosilaca predstavki sadržale oštar jezik i ozbiljne iskaze, to nisu bili „bezrazložni lični napadi“ usmereni protiv gradonačelnika, te da su podnosioci jasno imali opravdane razloge da veruju da je gradonačelnik mogao biti umešan u navedene aktivnosti.

Četvrto, trebalo bi imati u vidu i važnost predmetnog pitanja za opšti interes i za javnu raspravu. Tako u slučaju *Bodrožić i Vujin* jasno se ukazuje:

„Sud prvo primećuje da je prvi podnosilac predstavke u svom tekstu implicitno uporedio S. K. sa plavušom i, ironično, veoma kritikovao njegove prethodne osude od strane domaćih sudova. Tekst se, međutim, kada se čita kao celina, ne može razumeti kao proizvoljna lična uvreda S. K. već pre kao generalno neodobravanje prakse domaćih sudova da kažnjavaju slobodu izražavanja novinara. Tako je prvi podnosilac postavio važno pitanje od opšteg interesa, koje on smatra važnim za društvo u celini i otvorenim za javnu raspravu. Shodno ustaljenoj praksi Suda, postoji mali prostor za ograničenja rasprave o pitanjima od javnog interesa prema članu 10. stav 2. Konvencije. (videti Nilsen i Johnsen protiv Norveške [VV], broj 23118/93, stav 46., ECHR 2001-VIII)“.

(Presuda Bodrožić i Vujin protiv Srbije, stav 32)

Na isti način Sud ukazuje na ovo pitanje i u presudi *Bodrožić* (stav 55), a kao parameter za važnost pitanja za opšti interes uzima činjenicu da se radilo o pitanju koje je bilo predmet neprekidne političke rasprave,

u koju je bio uključen veliki broj aktera. U pomenutom slučaju se s tim u vezi kaže:

„S tim u vezi, Sud primećuje da je rasprava u predmetnom slučaju jasno bila od velikog javnog interesa i predmet neprekidne političke rasprave. Ovo potkrepljuje činjenica da nije samo podnosilac predstavnice, već su, takođe, i mnoge nevladine organizacije, političke stranke i neke istaknute političke ličnosti, reagovala na kontraverzni intervju sa J. P. na televiziji i na izjave koje je dao tom prilikom.”

Peto, prilikom procene pojma „javna ličnost,” u vezi sa ispunjenošću uslova „neophodan u demokratskom društvu,” trebalo bi imati u vidu činjenicu da je privatno lice izloženo javnoj kritici kada uđe na scenu javne rasprave, a takođe i okolnosti koje su dovele do toga da neko lice bude izloženo javnoj kritici. Kao najbolju ilustraciju za tako nešto navešćemo stavove Suda iz gore pomenutih presuda:

„U vezi sa pitanjem da li se S. K. može smatrati javnom ličnošću, Sud podseća da je privatno lice izloženo javnoj kritici kada uđe na scenu javne rasprave (videti Jerusalem protiv Austrije, citiran u gornjem tekstu, st. 38 - 39). U konkretnom predmetu, strane su se složile da je S. K., koji je bio advokat, predstavljao rukovodstvo fabrike u visoko profilisanom slučaju stečaja, pa je tako postao dobro poznata ličnost u gradu Kikindi. S obzirom da su članci objavljeni u gradskim lokalnim novinama, Sud prihvata kvalifikaciju domaćih sudova da je S. K. javna ličnost. S. K. je ušao na scenu javne rasprave i, prema tome, trebalo je da ima viši prag tolerancije prema svakoj njemu usmerenoj kritici.“

(Presuda Bodrožić i Vujić protiv Srbije, stav 34)

„U predmetnom slučaju, Sud primećuje da je J. P. izgleda bio dobro poznata javna ličnost, koji je u jednom trenutku čak imao i javnu funkciju (videti stav 7. u gornjem tekstu). U svakom slučaju, pošto je objavio knjigu sa temom od velikog javnog interesa i pošto se pojavio na lokalnoj televiziji, on mora da je znao da je mogao biti izložen oštroj kritici velikog broja gledalaca. On je, prema tome, bio obavezan da pokaže veći stepen tolerancije u ovom kontekstu (videti, mutatis mutandis, Oberschlick protiv Austrije (broj 2), presuda od 1. jula 1997. godine, Izveštaji 1997-IV, st. 31 - 33.)“

(Presuda Bodrožić protiv Srbije, stav 54)

Šesto, da bi mešanje u slobodu izražavanja bilo opravdano moraju postojati „relevantni i dovoljni razlozi“ za to. „Relevantnost i dovoljnost“ razloga procenjuje se u zavisnosti od karaktera samog iskaza koji je predmet ocene domaćeg suda, tačnije od toga da li se radi o vrednos-

nom sudu ili o iskazu o činjenicama. Takođe, potrebno je u obzir uzeti i kontekst u kome je iskaz dat, jer je to od značaja za procenu proporcionalnosti između zaštite slobode izražavanja i mera koje su upotrebene u cilju njenog ograničavanja sa ciljem zaštite nekog drugog legitimnog interesa.

„U vezi sa razlozima koje su dali domaći sudovi prilikom osude podnosioca predstavke, Sud primećuje da su oni ograničili svoju analizu na činjenicu da je formiranje fašističkog pokreta u Srbiji zabranjeno zakonom i da su, prema tome, izjave podnosioca predstavke netačne. Međutim, prilikom usvajanja uske definicije onoga što bi moglo da se smatra prihvatljivom kritikom, domaći sudovi se nisu upustili u analizu da li su izjave podnosioca predstavke mogle biti vrednosni sudovi koji ne podležu dokazu (videti, Grinberg protiv Rusije, broj 232472/03, st. 28 - 30., 21. jul 2005. godine). Oni, takođe, nisu obavili odgovarajuću analizu proporcionalnosti da bi se procenio kontekst u kom su ti izrazi upotrebljeni i njihovu činjeničnu osnovu. Shodno tome, Sud zaključuje da se razlozi koje su naveli domaći sudovi ne mogu smatrati „relevantnim i dovoljnim“ da se opravda mešanje o kome je reč.“

(Presuda Bodrožić protiv Srbije, stav 57)

Najzad, vrednosni sudovi ne podležu dokazivanju u pogledu svoje verodostojnosti, pa čak mogu biti i preterani u smislu nedostatka činjenične osnove.

„Sud smatra da to što se neko nazove fašistom, nacistom ili komunistom, ne može samo po sebi da se izjednači sa činjeničnim stanjem o političkoj pripadnosti tog lica (videti, mutatis mutandis, Feldek protiv Slovačke, citiran u gornjem tekstu, stav 86.) S obzirom na gore navedeno, Sud nalazi da izrazi koje je podnosilac predstavke upotrebio ne mogu a da se ne tumače kao vrednosni sud, čija verodostojnost ne podleže dokazu. Takvi vrednosni sudovi mogu biti preterani u nedostatku činjenične osnove, ali u svetlu gore navedenih elemenata, to ne izgleda da je slučaj u predmetnoj predstavci.“

(Presuda Bodrožić protiv Srbije, stav 53)

Sam osvrtno na praksu sudova u Srbiji kao i broj presuda koje su donijete protiv Srbije, a u kojima je utvrđena povreda člana 10 Evropske konvencije, jasno ukazuju na stanje u pravosuđu Srbije, da se standardi i principi ustanovljeni praksom Evropskog suda za ljudska prava prilikom donošenja presuda uopšte ne primjenjuju. Naši sudovi ne shvataju značaj primene standarda i principa ustanovljenih praksom Evropskog suda. Tačno je da sudovi Srbije olako donose osudjujuće presude za krivična dela uvrede i klevete, po automatizmu držeći se čvrsto samo zakona, ali se u svom radu ne oslanjaju niti potpomažu već donetim presudama Evropskog suda za ljudska prava, u kojima su sadržani važni stavovi ovoga suda. Naravno, svakako da postoje i izuzeci, ali ono što najviše poražava je upravo činjenica da postoji i veliki broj sudija koji ni danas u svom radu ne prepoznaju potrebu, ali ni obavezu, da koriste Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, iako ona odavno čini sastavni dio našeg zakonodavstva.

Slušajući iskustva drugih zemalja, kako sudije rade i kako koriste sudsku praksu, neminovno se pitamo na koje načine da sudije u našem pravosuđu nateramo da primenjuju standarde iz tih presuda i time jednostavno sebi olakšaju rad. Presude koje su donete, i koje ustvari stvaraju sudsku praksu i prave presedane u mnogim zakonodavstvima, trebalo bi da ih nauče kako da pronađu upravo ono što obezbeđuje zaštitu digniteta pojedinca, ali ne na uštrb slobode izražavanja. Iako sloboda izražavanja nije apsolutno pravo, jer znamo da podleže određenim ograničenjima i uslovima, ono što je najvažnije i ono što se iz ovih presuda vidi, ali i iz same prakse naših sudova, je što su najveće greške upravo rezultat toga što sudije ne prave razliku između vrednosnih sudova koji nisu podležni dokazivanju i izjava o činjenicama. Takođe, ne sprovode adekvatnu analizu konteksta u kome je izjava data i njihove činjenične osnove i okolnosti u kojima su date. U tom smislu, inkriminisane izjave potpuno se izvlače iz konteksta, tako da naravno svaka takva izjava može biti kvalifikovana kao uvreda i kleveta. Medjutim, postoje i primeri da i kada se primenjuju standardi Evropskog suda, nekad se primenjuju u pogrešnom kontekstu. Rezultat je isti, umesto da se ispravljaju i dalje se prave sistemske greške.

YUCOM je kao organizacija koja se bavi zaštitom ljudskih prava, bio predmet mnogih tužbi od strane raznih nosioca vlasti. U sudskom postupku protiv Velje Ilića, tada ministra za kapitalne investicije, ulazeći u sudnicu bila sam prijatno iznenađena kada sam na stolu kod sudije videla Evrop-

sku konvenciju i zbirku raznih presuda Evropskog suda. Mislila sam to će biti lako, imaćemo presudu za primer. Međutim, sudija je doneo presudu koristeći se praksom evropskog suda, ali pogrešnim tumačenjem, tako da je utvrdio da, iako je pomenuti ministar izneo određene uvrede na račun Biljane Kovačević Vučo i Sonje Biserko koje su braniteljke ljudskih prava, one su, po tumačenju sudije po rangu mnogo značajnije od ministra, bile dužne da trpe kritiku kao javne ličnosti. To je samo jedan od primera kako se standardi Evropskog suda mogu koristiti u pogrešnom kontekstu. Mi ovaj slučaj nismo iznosili pred Evropski sud jer smo u to vreme bili tuženi i od strane Aleksandra Tijanića, direktora radio televizija Srbije koji je pokrenuo nekoliko postupaka, prije svega krivičnih zbog uvrede i klevete, zatim parnični postupak za naknadu štete zbog povrede časti i ugleda, takođe i po zakonu o autorskom i drugim srodnim pravima. Razlog za to bio je publikacija koju smo kao nevladina organizacija izdali i to u okviru svojih redovnih aktivnosti koristeći se pravom na slobodu izražavanja i gde smo se koristili pre svega pravom citata. Želeli smo ustvari da ukažemo da neko ko se nalazi na tako važnoj i odgovornoj funkciji ne može sebi da dopusti određene izjave i postupke.

Za razliku od prakse Evropskog suda i mnogih drugih sudova razvijenih država, praksa sudova u Srbiji pokazuje da sudovi nisu ni slobodni ni nezavisni kada je reč o suđenjima za povredu časti i ugleda, naročito kada je reč o političarima. Nekada tome doprinosi i nedovoljno znanje sudija i oslanjanje isključivo na zakon. Takođe, različite osnovne edukacije kroz koje je prošao deo sudija proteklih godina u Srbiji povodom člana 10 Konvencije zaista nisu bile dovoljne. Ovo pokazuju i istraživanja sprovedena od strane raznih organizacija kao što su OEBS i Savet Evrope. Naravno, što se tiče prava na slobodu izražavanja, zaboravlja se da kleveta i uvreda kao krivična dela mogu da se posmatraju u nekom širem kontekstu i da su predmet šireg međunarodnog standarda.

Naravno, kada govorimo o slobodi izražavanja kao pravu koje podleže određenim uslovima i ograničenjima, onda ne smemo da zaboravimo da osim što su predmet krivične i predmet građansko pravne odgovornosti, da su isto tako usko povezani sa važnim etičkim standardima novinarske profesije, mislim da smo i o tome govorili, kao što su načela istinitosti novinarske pažnje ili pretpostavka nevinosti. Ja ću samo ukratko reći, s obzirom da je gospodin Carić već pomenuo krivičnu odgovornost, u zakonodavstvu Srbije nije izvršena puna dekriminalizacija već samo depenalizacija. Mislim da za društvo kao što je naše, jer ipak smo zemlja u tranziciji i sporo idemo

ka demokratskim društvima, bar što se tiče usvajanja pravila i primjene Evropskih standarda, da je to značajan napredak u zakonodavstvu posebno u ovoj oblasti, čime je naše pravo postalo uklopivo u Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i sloboda. Međutim, postoje i druga dela koja uvek mogu biti osnov za izricanje zatvorske kazne novinarima u vršenju novinarske profesije, a krivična dela klevete i uvrede svakako će biti predmet tužbi pojedinaca koje će sudovi ispitivati u krivičnom postupku. Međutim, ono što bi trebalo uraditi je potpuna dekriminalizacija i dokle god postoji mogućnost da se novčana kazna (pri čemu se određuje u visokom iznosu) zameni kaznom zatvora, a ne, recimo, kaznom društveno korisnog rada, to je i dalje u suprotnosti sa članom 10 Evropske konvencije.

Pozitivno je što su novinarska udruženja i nevladine organizacije poslednjih desetak godina zaista aktivno učestvovala u vršenju pritiska na vlast u pravcu dekriminalizacije jer zatvorska kazna predstavlja jedan strašan pritisak na medije, novinare, kao i na slobodu izražavanja uopšte. Takođe vidjeli smo i da veliki broj presuda Evropskog suda za ljudska prava i to ne samo protiv naše države, pokazuje da se krivična osuda, pre svega misleći na kaznu zatvora, ne može smatrati merom koja je neophodna u demokratskom društvu, što je u suprotnosti sa članom 10 Konvencije. Što se tiče naknade štete, dok se krivična sankcija ne smatra neophodnom merom u demokratskom društvu, Savet Evrope i Evropski sud stali su na stanovište da naknada štete za povredu časti i ugleda može i jeste adekvatna mera, naravno u zavisnosti od okolnosti svakog konkretnog slučaja, i od kumulativne ispunjenosti određenih uslova.

Ako se dosuđuju visoki odštetni zahtjevi usled povrede časti i ugleda to definitivno ne predstavlja neophodnu meru u demokratskom društvu. Što se tiče građanske odgovornosti i naknade štete za povredu časti i ugleda, kod nas važi opšti režim naknade materijalne i nematerijalne štete, utvrđen Zakonom o obligacionim odnosima.

Važno je istaći da Zakon o obligacionim odnosima ne upotrebljava striktno pojmove uvreda i kleveta. Sama zakonska norma utvrđena je tako da na prvi pogled izgleda da su povreda časti i ugleda nekog lica ili iznošenje i pronošenje neistinitih navoda o nekom licu dve različite stvari. Međutim, u oba slučaja se radi o uvredi i o kleveti. Takođe, arhaični jezik koji koristi Zakon o obligacionim odnosima koji se primenjuje od 1978. godine značajno doprinosi konfuziji, a činjenica da su pojmovi uvrede i klevete u krivičnom pravu jasno određeni, pa samim tim i bliži potencijalnim tužiocima, čini da

je to jedan od razloga što se oni češće opredeljuju za pokretanje krivičnih postupaka. Kao i u drugim zakonodavstvima, povreda časti i ugleda može biti predmet naknade nematerijalne štete što je takođe utvrđeno Zakonom o obligacionim odnosima, ali bi svakako taj opšti režim, koji se odnosi na povredu časti i ugleda, trebalo menjati i unaprediti, te bi se jasnim određivanjem pojmova građansko-pravne uvrede i klevete znatno smanjio broj krivičnih postupaka za krivična dela uvrede i klevete.

I kod prekršajne odgovornosti prema Zakonu o javnom informisanju postoji mogućnost potraživanja naknade nematerijalne i materijalne štete. Međutim, postupak za naknadu u ovim slučajevima delimično odstupa od opšteg režima parničnog postupka. Što se tiče prekršaja, prekršajni postupak je relativno brz i lišen je mnogih formalnosti u odnosu na druge postupke. U vezi sa prekršajima i kaznama koje su predviđene treba ukazati na nedostatke i nedorečenosti Zakona o javnom informisanju, pogotovo onih odredbi koje se odnose na kažnjavanje urednika i novinara usled kršenja pretpostavke nevinosti zbog prenošenja informacija sa javnog skupa, jer takvom cenzurom je značajno ugrožena i sužena sloboda izražavanja kao prava na primanje i saopštavanje ideja i informacija. Samim tim, mediji bi izgubili svoju funkciju, kako ih naziva Evropski Sud, psa čuvara demokratskog društva.

Naravno, ne treba izvesti pogrešan zaključak da je svaka presuda doneta od strane nacionalnog suda protiv novinara istovremeno i kršenje slobode izražavanja, jer je u mnogim svojim odlukama Evropski sud utvrdio da sud države članice nije pogrešio kada je izrekao određenu meru (izuzev kazne zatvora). Takođe, postoje i pozitivni primeri, sudski postupci u kojima su postupale sudije koje zaista znaju, ne samo da primene konvenciju, nego i da koriste presude koje su donete i da na osnovu njih presuđuju i da samim tim spreče nastanak sličnih povreda. Ne mislim samo na presude koje se odnose na član 10, dakle na slobodu izražavanja, mislim i na ostala prava koja su garantovana Konvencijom.

Ovo ukazuje na problem selektivne edukacije sudija, a da li će prilikom donošenja presude primeniti i Konvenciju zavisi od ličnog afiniteta i senzibiliteta i znanja jezika, što je jedna od najvećih barijera u primeni prakse Evropskog suda za ljudska prava.

* * *

DISKUSIJA

Mirsad Rastoder:

Koliko su ove presude Suda u Strazburu uticale na praksu sudova u Srbiji?

Slavoljub Carić:

Hvala na pitanju, mogu da kažem da trenutno ne postoji novi slučaj vezan za klevetu što možda može da ukaže da su sudovi u Srbiji izvukli neke pouke. Takođe, mi smo u postupku izvršavanja već donetih presuda pred Komitetom ministara Savjeta Evrope podneli i primer domaće sudske prakse, gde se domaće sudije pozivaju na član 10 Evropske konvencije. Reč je o presudi Okružnog suda u Valjevu u kojoj se kaže, sa pozivom na član 10 Konvencije, da funkcioneri moraju da prihvate svaku kritiku na njihov račun čak i kada ta kritika prelazi granice uobičajene pristojnosti.

Tu je doneta oslobađajuća presuda protiv jednog novinara koji je uvredio lokalnog funkcionera. Znači sudovi ipak izvlače neke pouke i upravo se mi zaista trudimo da presude u regularnom roku prevodimo, objavljujemo na našem sajtu, objavljujemo i u vidu knjiga (Odluke i presude, zbirka broj 3), a, naravno, objavljujemo ih i u „Službenom glasniku“. Zaista svi imaju mogućnost da pročitaju, ko pročita primeniće, a ko ne pročita, ide mu na dušu, šta da radimo.

Sada je izvršena reforma pravosuđa u Srbiji, međutim, veliko je pitanje koliko su novoizabrane sudije (tu ima zaista nekih sudija koje uopšte nikada nisu radile u pravosuđu), u stanju da prihvate i primene standarde iz prakse Evropskog suda za ljudska prava.

Ženski glas:

Da li je prema srpskom Zakonu o parničnom postupku postojanje presude Evropskog suda za ljudska prava razlog za ponavljanje postupka?

Slavoljub Carić:

U Srbiji postoji član 422 stav 1.10 Zakona o parničnom postupku koji dozvoljava ponavljanje postupka nakon presude Suda.

Peter Norlander:

Postoji li procjena domaćeg zakonodavstva koje nije u skladu sa standardima prakse Suda u Strazburu? Koliko tu Zastupnik može da učini?

Slavoljub Carić:

Povodom odredbi domaćeg zakonodavstva koje nisu usklađene sa Konvencijom odnosno praksom Evropskog suda za ljudska prava uvek kada se donese neka presuda gde se utvrdi neka povreda prava iz Konvencije, dužnost Zastupnika je da ukaže na potrebu izmene zakona. Ja sam recimo ukazivao na to po pitanju klevete, pa nešto je i urađeno. Ukazivao sam na pitanje suđenja u razumnom roku, pa je donet Zakon o Ustavnom sudu kojim je predviđena ustavna žalba. Međutim, ne znam koliko je tu moja inicijativa bila presudna. Jednostavno, shvatili su i sami ljudi u Srbiji da je to neophodno da se uradi. E sad, pomenuo bih da ustavna žalba nije rešena na način na način kako je to rešeno u Hrvatskoj. Ja sam predlagao da to bude po primeru Hrvatske kada je nakon slučaja *Slaviček*, konstatovano od Evropskog suda da je to efikasno pravno sredstvo i da se na taj primer ugledamo. Međutim, zakonodavci u Srbiji su uzeli neko hibridno rešenje. Ne bih sad da vas opterećujem time, ali to rešenje nije dovoljno dobro. Dešavalo se da donesemo nekoliko presuda vezanih za krivični postupak i za pritvor, za određivanje pritvora, produžavanje pritvora, za neprihvatanje jemstva koje se ponudi kao blaža mere umesto pritvora, ali se to ne prihvati od strane sudova, jer prosto imam osećaj da neke sudije ne znaju da pritvor ustvari nije krivična sankcija, već je mera za obezbeđenje prisustva okrivljenog na pretresu. I ako to prisustvo može da se obezbedi nekom blažom merom nema razloga da se ne prihvati jemstvo. Međutim, oni ne prihvataju jemstvo i već smo imali nekoliko slučajeva vezanih za to pitanje. Dakle, to nije samo stvar zakonodavstva nego i stvar primene zakona od strane sudija. Ali neke promene se dešavaju svakako.

Tea Gorjanc-Prelević:

Zanima me šta mislite o stavu Vrhovnog suda Srbije koji je donet posle presuda Evropskog suda u slučajevima protiv Srbije koji su se ticali slobode izražavanja? Da li vi smatrate da je stav u tom obimu u kojem je donet dovoljan? Apelovali smo na Vrhovni sud Crne Gore da bude predvodnik, da donese načelni stav, da olakša sudijama, sudovima, nižeg nivoa, ra-

zumevanje tih evropskih standarda, ali to još uvek nije urađeno. Tako da vas molim za vaš komentar o opsegu tog zaključka Vrhovnog suda Srbije.

Slavoljub Carić:

Mi smo ukazali na potrebu da se zauzme neki stav najvišeg suda u Republici Srbiji, od strane krivičnog odeljenja tog suda, kojim bi se jednostavno ukazalo da ne treba da se odgovara za izneti vrijednosni sud. Moram da kažem, uz veliki trud, ali i uz veliku podršku tadašnje predsednice Vrhovnog suda, Vide Petrović-Škero, koja je imala razumevanja i za Evropsku konvenciju, usvojen je stav u vezi sa klevetom. Međutim, velika opstrukcija je bila prisutna prilikom zauzimanja ovog stava u krivičnom odeljenju tadašnjeg Vrhovnog suda. Interesantno je da je tokom reforme pravosuđa, skoro čitavo krivično odeljenje Vrhovnog suda razrešeno. Niko od njih nije izabran. To je prosto neverovatno. Kao da je neko video da oni ipak ne rade svoj posao na pravi način. Uspeli smo nekako da izdejstvujemo donošenje tog stava i zahvaljujući tome Komitet Ministara Saveta Evrope je usvojio rezoluciju u kojoj je konstatovao da je Srbija ispunila sve po pitanju generalnih mera u slučajevima *Lepojić* i *Filipović* i skinuo je te slučajeve sa daljeg razmatranja. Međutim, ono što nije dobro je što je taj stav malo krnj. Mi smo predložili navođenje razlike između vrijednosnih sudova i izjava o činjenicama, a toga nema u stavu. Stav se samo bavi time da je stepen prihvatljive kritike mnogo širi za javne ličnosti nego za privatna lica. Znači stav nije kompletan, ali je ipak dobro da je usvojen.

Mladen Srdić:

Ne vidim da treba da se usvaja stav oko nečega što treba da bude notorno. Ovo pokreće jedno pitanje koje bi bilo mislim zanimljivo, između ostalog kao zaključak konferencije. Mi uvijek u regionu imamo problem, svi mi, direktnu primjenu Evropske konvencije, kako je predsjednica Vrhovnog suda Srbije, koju ste pomenuli, jednom prilikom rekla: "Moje sudije fino citiraju Konvenciju kad se slaže sa zakonom, onda još pojačaju Konvencijom, a kada se ne slaže sa zakonom, onda na nju zaborave". Aspekt pravno tehničke primjene Konvencije je posebna kategorija o kojoj se može raspravljati i na koji način to raditi. Ono što bih želio da naglasim ovdje među kolegama iz regije je da mi možemo da koristimo praksu jedni od drugih. Evropski sud ima ograničeni broj presuda koje se tiču, recimo, slo-

bode izražavanja, ako uzmemo ovo čime se bavimo danas, ograničen broj slučajeva koji nekad nisu bliski našem podneblju, našim ljudima. Međutim, Srbija, Hrvatska, Crna Gora, BiH, Makedonija, mi imamo slične slučajeve. Potičemo iz istog pravnog sistema. Mi možemo da koristimo presude jedni od drugih i da bude to praksa, ne moramo citirati, ali možemo ih koristiti. Na primjer, mi iz BiH vrlo često koristimo sajt, odnosno praksu hrvatskog Vrhovnog suda, s kojeg dobijamo ideje. Mislim da bi tu trebalo da razmjenjujemo presude, da napravimo neku vrstu mreže. Imam ovde presude koje su pravosnažne i mogu da ih pošaljem svakom kolegi ako ga zanima. Razmjenom tih presuda možemo da povećamo kvalitet našeg rada. Ne moramo da gledamo samo Strazbur. Mislio sam da predložim to kao jedan od zaključaka ovog skupa.

Slavoljub Carić:

Slažem se... Na žalost, ja nisam sudija. Nekad sam bio sudija i mogu da kažem da je to divna ideja i da zaista treba razmenjivati praksu. Mi to radimo na nivou naših ureda sa koleginicama iz Hrvatske i Bosne, pa smo čak međusobno linkovani na sajtovima. Imamo isti jezik, kako god se on nazivao, i svi se dobro razumemo. To bi trebalo da bude praksa i kod sudova.

Iskustvo Makedonije

dr DRAGAN TUMANOVSKI, sudija Vrhovnog suda Republike Makedonije

Dobar dan svima. Izvinjavam se zbog mog lošeg poznavanja jezika, ali videću da pričam bar da se razumemo.

Situacija u Republici Makedoniji je skoro ista kao u ostalim zemljama u regionu. Mi smo imali situaciju da je politika to izvanredno uradila, defokusirala problem. Mi smo to shvatili, tu poruku. Postojao je dosta velik broj optužbi na račun novinara. Prošle godine je, mislim, bilo negdje preko 150, 160 predmeta, oni cirkulišu u proceduri, ali smo mi, Udruženje sudija i Udruženje novinara, pokušali da se približimo ovim pitanjima. Naš prvi sastanak je bio vrlo strašan, vrlo neugodan, umalo da izbije građanski rat. Vjerovatno je neko to i htio. Ali, na drugom sastanku, smo već dosta približili stavove.

Kada je u pitanju praksa Evropskog suda i nerazumijevanje oko primjene Konvencije, organizovali smo više edukativnih seminara u okviru Akademije za sudije u Republici Makedoniji. To je donijelo izvanredne rezultate. Ne kažem da je to neka idealna situacija, ali jeste izvanredno dobra situacija i sigurno ćemo ubuduće u okviru ovih obaveznih časova edukacije sudija da insistiramo na upoznavanju prakse Evropskog suda i razumijevanju nižih sudova i Vrhovnog suda. Ja bih moje izlaganje oslobodio daljih uvoda, dao bih nekoliko slučajeva iz prakse. Vrhovni sud je dao jedan tonalitet uopšte u razumijevanju ove problematike.

U jednoj tužbi, jedan sudija je tužio novinara koji je iznio da su dvojica sudija u Republici Makedoniji "dvije nesreće". Prvostepeni sud je osudio novinara na visoku naknadu štete. Drugostepeni sud je to potvrdio. Međutim, Vrhovni sud je oslobodio novinara i rekao da niže sudije nisu uzele u obzir šta je vrednosni sud, a šta činjenična tvrdnja. Imajući u vidu Evropsku konvenciju, sud je smatrao da su niži sudovi povrijedili ta načela i Vrhovni sud je direktno primijenio Evropsku konvenciju. Na taj način joj je dao nužnost, što se ogleda u tome da smo izmijenili zakon o redovnim sudovima gdje je propisano da sudovi sada sude na osnovu Ustava, Zakona i ratifikovanog međunarodnog dogovora. Među tim ratifikacijama je i Evropska konvencija. No, postojao je strah kako da se to uopšte sprovede u djelo. Ta odluka je dala dosta mogućnosti sudijama da postupaju ozbiljno po tim pitanjima.

Druga presuda je isto tako donijeta kao osuđujuća na bazi jednog sudije, odnosno sutkinje. Komentar je bio na TV-u, novinar je rekao da je ta sutkinja donijela “skandaloznu odluku”, jer je jednog trgovca osudila na 6 mjeseci zatvora. Prvostepeni sud je ocijenio da tu ima uslova da kazna bude, otprilike, 500 eura. Drugostepeni sud je potvrdio. Vrhovni sud je isto tako uzeo u obzir praksu Evropskog suda i član 10 Evropske konvencije i izjavio da ovo ne može da se smatra uvredom, pošto sudstvo ne uživa imunitet u vezi sa vrednosnim stavom da novinar kaže da je ova odluka ipak “skandalozna”.

U to vrijeme u Republici Makedoniji aktuelan je bio jedan noćni bar gdje su se dešavale sumnjive stvari, dosta međunarodnih organizacija isticalo je da je to kriminalno jezgro i da je u pitanju trgovina maloljetnicima iz sjeverne Moldavije i Ukrajine. Vrhovni sud je zauzeo stav da je novinar iznio lični stav i mišljenje. To je novinar izjavio javno. Sudstvo u ovoj presudi ukazuje na to da je tolerancija individualnog gledišta bitna komponenta za razvoj demokratskog sistema.

Postoji još četiri, pet, drugih presuda koje su isto tako dale jedan tonalitet u ponašanju nižih sudova. Bio je jedan članak u novinama “Fokus” gdje je jedna novinarka analizirala način oblačenja političara i rekla da se jedan političar “katastrofalno oblači”, da “nema ukusa” itd. Čovjek je bio toliko ljut što je prvostepeni sud prihvatio, drugostepeni potvrdio, a Vrhovni sud zaključio da to ne može da se podvede pod krivično djelo kleveta s aspekta prakse Evropskog suda i Vrhovnog suda i u odnosu na aspekt demokratskog principa i slobode izražavanja. U drugoj presudi je jedna oštećena porodica mislila da je ljekar u kliničkom centru vrlo loše odradio operaciju jer je došlo je do komplikacije, te je taj roditelj prenio tu informaciju novinaru, novinar iznio u dnevniku “Vesnik” i sada taj ugledni hirurg smatra da su mu povrijeđeni čast i ugled. U Republici Makedoniji ukinuta je kazna zatvora, a pogotovo stav dva, pošto je brisan, ne predviđa da je kažnjivo iznošenje ili prenošenje. I zato Vrhovni sud još jednom ukazuje da u ovakvim slučajevima nema krivične odgovornosti i ovdje je direktno primijenjena Evropska konvencija i član 10.

Ovih nekoliko značajnih presuda dalo je još jednom ozbiljan tonalitet u smirivanju strasti oko međusobnog stavljanja u konfrontaciju dvaju specifičnih udruženja, novinara i sudija. Imali smo situaciju da na konferenciji za štampu premijer kaže da sve tužbe koje su pokrenuli političari pred sudovima budu povučene, i povuklo se 50, 60 takvih prijava. I to nije

pravni stav oko ovog pitanja. Dogovor je samo na području Osnovnog suda Skoplje, gdje je dominacija ovih medija. To nam daje za pravo da kažemo da je i u ovoj priči praksa ozbiljno doprinijela smirivanju strasti. Ni jedna ni druga strana nisu zadovoljne, ali se dosta stvari promijenilo u pozitivnom pravcu. Mislim da i udruženja sudija i novinara treba i ubuduće da daju ozbiljan tonalitet ovim stvarima i da vrše ozbiljan pritisak u pravcu dekriminalizacije krivičnih djela klevete i uvrede, pogotovo što je praksa Evropskog suda dala taj tonalitet oko smirenja strasti, posebno oko toga šta je princip demokratskog društva.

I još o jednoj posebnoj odluci. Direktor TV Makedonije tužio je sindikalne organizacije da su iznijeli uvredljiv stav u vezi njega, rekavši da je "upropastio" makedonsku TV. Vrhovni sud je i tu zauzeo stav i donio oslobađajuću presudu, smatrajući da ove riječi nisu imale isključivu namjeru da njega uvrijede kao menadžera ovog medija, nego da naglase da kada niko u TV nije primao platu godinu dana, on je uzimao preko 5000 eura mjesečne nadoknade. Sigurno možemo još stvari da iznesemo. Naše iskustvo ipak govori da ako se sjedne i razgovara između sudija, a mi to dosta godina i radimo, postići će se izvanredni rezultati oko ovih pitanja.

TAMARA ČAUSIDIS, novinarka TV ALSAT-M, članica Saveta časti Udruženja novinara Makedonije

Situacija u pogledu normative i prakse koja se odnosi na sudske postupke za klevetu i uvredu u Makedoniji u mnogo čemu je slična onoj u regionu. Ono što je možda specifično i donegde, čini mi se, neuobičajeno, je ono o čemu je sudija Tumanovski govorio - uloga Vrhovnog suda, koji svoje presude bazira na evropskoj praksi pa se tako javlja kao promoter Evropske konvencije. Na taj način, Vrhovni sud vrši didaktičku, pa i emancipatorsku ulogu u odnosu na niže sudove. Ovo je važno i zaista dragoceno.

U Makedoniji, moglo bi se reći, probija, još uvek stidljivo i polako doduše, svest o potrebi primene člana 10 Evropske konvencije. Govori se o razlikovanju vrednosnog suda od činjenica, ali, nažalost, osim presuda Vrhovnog suda, nisam čula za neku presudu koja je osobađajuća na osnovu toga da je okrivljeni upotrebio vrijednosni sud, izneo mišljenje i sl. Nasuprot tome - primera u kojima je doneta presuda nasuprot evropskim standardima ima dosta.

Dalje, prepoznatljiv je napor da dodje do popularizacije osnovnog postulata - da je nosilac javne funkcije nužno izložen kritičkom opserviranju. Nepoznavanje ovog elementarnog principa ima naprosto komične dimenzije, naravno, ne za novinare - koji taj osnovni princip moraju stalno iznova da brane pred sudovima koji ponekad dele to nepoznavanje sa političarima.

Naravno, ne treba generalizovati. Možda bi najbolje bilo reći da ne postoji ujednačena sudska praksa, pa u zavisnosti od toga da li je sudija upoznat sa evropskim standardima, da li je raspoložen da ih primenjuje, zavisi i presuda. Da ne ulazim u detalje i opisivanje slučajeva, dovoljno je da se pozovem na primere i situacije koji su već spomenuti i na taj način potvrdim ono sa čim sam počela, da je situacija relativno slična.

Pa tako, kao i u Crnoj Gori, i u Makedoniji postoji izuzetno veliki broj medija. Prema poslednjim podacima Saveta za radiodifuziju, postoji nekih 70-tak televizija, što lokalnih što nacionalnih, na teritoriji sa dva miliona stanovnika. Ovo znači malo para, puno uslova za korupciju, manipulaciju. Kod nas su sopstvenici velikih nacionalnih televizija ujedno i politički aktivni, a Vlada se javlja kao jedan od najvećih reklamera. U takvoj situaciji, kritičko novinarstvo često biva imenovano klevetničkim i uvredljivim, a tužbe se koriste kao način pritiska, zaplašivanja i gajenja kulture autocen-

zure. Vidim da kolege iz Crne Gore kazne od 14.000 evra nazivaju drakonskim. One to i jesu naravno, ali kazne koje makedonske sudije daju, po mojoj proceni prevazilaze sve u regionu. Novinar i sopstvenik magazina "Fokus" je kažnjen sa 30.000 evra pre nekoliko godina. Od tada granica je pomerena prema gore. Zadnja kazna o kojoj znam je izrečena novinarki "TV Sitel" i iznosi nekih 20.000 eura. Sve se to dešava u zemlji koja ima prosečnu platu od oko 300 eura. Brojke iznosim po sećanju, ne zamerite ako baš nisam precizna u cent.

I u Makedoniji, kao i u BiH, novinari se tuže međusobno. Medijski rat u kojem su kolege, na žalost, vojnici, a komandanti - sopstvenici sa svojim političkim agendama je i kod nas jako žestok. Naravno da kao prva žrtva takve borbe pada objektivnost i profesionalnost. Utoliko da su naši novinari spremni da tuže i samo telo za samoregulaciju koje po svojoj funkciji treba i mora da ukazuje na neprofesionalnost ili nepoštovanje profesionalnih standarda. Naime, Savet časti udruženja novinara Makedonije je tužen jer je reagirao na netačnu informaciju koja je namerno objavljena. Proces je u toku, tako da ne bih o tome detaljno govorila, a osim toga svesna sam koliko loše ova naša „specifičnost“ govori o načinu na koji moje kolege razumeju šta znači odgovornost u novinarstvu. Ali novinarstvo je otvorena profesija, mnogi koji to nisu, sebe tako nazivaju, i upravo je samoregulacija, a ne sudovi ili funkcioneri, ta koja pozivanjem na profesionalne standarde može da utiče da se propaganda ne predstavlja kao žurnalizam.

I u Makedoniji, kao i u Albaniji - postoji „usmena“ instrukcija premijera data pre dve godine svojim supartijcima - da se novinari više ne tuže. U trenutku kada je ta naredba data u obliku sugestije, vodilo se nekih 160 procesa protiv novinara pred sudovima u Makedoniji. Naravno, taj broj je opao, jer je zaista vladajuća stranka i njeni funkcioneri prednjačila u podnošenju tužbi, ali nije nestao. Na lokalnom nivou - praksa se nastavlja. Potez je po mom mišljenju ciničan i neukusan. Ne mislim da političari novinarima treba da "poklone" pravo na kritiku, a javnosti pravo na debatu - to je nešto što nama i njima po definiciji pripada, nama kao zadatak, pod uslovom da imamo argumente, a njima kao obaveza da budu otvoreni za kritiku. Taj potez Vlade ja doživljavam, a mislim da nisam usamljena u tome, kao čisti propagandni potez, nalik onom koji je spomenuo kolega Duka - kad je ministrica pravde u Hrvatskoj platila kaznu za novinara i tako ga spasila zatvora. Po meni to je čisti marketing, jer do kazne za novinarski tekst, za kritičku opservaciju nije smelo ni doći, a ne da ministrica plaća kaznu.

Sve ove sličnosti zapravo pokazuju da se kao pripadnici profesije od koje zavisi kvalitet demokratije, možda malo patetično zvuči, ali profesije koja je garant da javnost neće biti predmet političke manipulacije i zlostavljanja, nalazimo u sličnoj situaciji. Varijacije postoje, ali rukopis "nedemokratičnosti" je prepoznatljiv svuda. Neko je rekao da su sudije i novinari prirodni neprijatelji - ja ne mogu manje da se složim s tim! Naprotiv! Mislim da su pravosuđe i novinarstvo, prvi sa zvaničnim statusom vlasti, a drugi možda ne formalno ali *de facto*, su profesije upućene jedna na drugu u odbrani demokratije, prava na slobodnu reč, prava na svoje mišljenje, prava da živimo u tolerantnom društvu sa odgovornim političarima. I zato moramo biti saveznici.

Kao što ste čuli od sudije Tumanovskog, u Makedoniji je učinjen prvi korak da se uspostavi veza između udruženja novinara i sudija. Nadam se da neće ostati na tome. Lično mislim da su novinarska tela za samoregulaciju most koji nas može ujediniti u gajenju profesionalnog novinarstva i pravosuđa u skladu s najboljim evropskim praksama.

Evo jedan konkretan model: novinarska tela za samoregulaciju, budući da sama izvire iz profesije, mnogo lakše mogu da prepoznaju zloupotrebu i neprofesionalizam. Konsultiranje takvog tela u slučaju klevete ili uvrede bi umnogome olakšalo i ubrzalo sam sudski proces. S druge strane, novinari kao kreatori javnog mišljenja mogu i treba da rade na popularizaciji Evropske konvencije i člana 10 i na taj način stvore atmosferu koja će pomoći sudijama da se lakše suprotstave pritiscima. Ukratko, postoje načini saradnje, postoje modeli, kroz koje ćemo unaprediti ovo važno područje, sve što treba je da to počnemo da radimo i ubedimo one koji to ne žele, da je to na kraju krajeva, svima u interesu. Svima pa i „njima“.

* * *

DISKUSIJA

Tea Gorjanc-Prelević:

Imam pitanje za sudiju Tomanovskog. U čemu je tajna uspešne primene standarda Evropskog suda za ljudska prava od strane Vrhovnog suda Makedonije? Kako to ste vi to tako uspeheli?

Dragan Tumanovski:

Mislim da u okviru jedne *task force* u krivičnom odeljenju Vrhovnog suda nastojimo da taj impuls prenesemo preko Udruženja sudija i Akademije za sudije. Mi smo jednom prilikom imali nesporazum sa tužilaštvom. Njihova teza je bila ovakva: Osnovni sud, apelacioni sud i mi identično razmišljamo, a Vrhovni sud drugačije. Dajte da uništimo taj Vrhovni sud. Mi smo o tome otvoreno u sudačkoj akademiji razgovarali, ko i gdje provjerava stavove, da li sudstvo u tužilaštvu ili tužilaštvo u sudstvu?! Koja su to dva različita stava? A sistem je ovakav: stav nižeg suda provjerava viši sud, krajnji definitivni stav je stav Vrhovnog suda i nema ni trećeg, ni petog. A kad su bili problemi oko organizovanog kriminala, u sastavu sudijske organizacije smo napravili jednu širu grupu od jedno 100, 120 sudija, pogotovo krivičara, koji se bave ovom problematikom, i obezbijedili im sprecijalne obuke povodom tih pitanja, iako je ta problematika prisutna negdje od 1992. godine. Na startu je bilo nerazumjevanja. Imali smo i jednu dobro naučenu lekciju oko pritvora. Izdali smo jedan specijalni priručnik oko kriterijuma i osnova za određivanje pritvora na bazi Evropske konvencije o ljudskim pravima. Od samog starta je bilo nerazumjevanja od strane novinara i sudija, ko ste vi nas da učite, mi to znamo. Sad neko da uči sudije kako da pritvaraju ljude. Uvijek taj negativni stav. Međutim, šteta što vam nisam doneo tu knjižicu, ona je u međuvremenu postala grumen zlata - za svakog sudiju i stručnog saradnika, svakog pripravnika.

Organizovali smo sastanak sa Udruženjem novinara, to je bio građanski rat. Novinari protiv sudija, sudije protiv novinara. Shvatili smo i jedni i drugi da moramo oko ovoga da razgovaramo. U prirodi je čovjeka da kad vam neko ukine odluku, mislite da je po srijedi neki drugi argument. Nećete da sagledate svoje mane. Ja sam tako razmišljao i kad sam bio prvostepeni sudija. Nisam htio da vidim gdje je defekt moje presude, zašto je viši sud meni ukinuo presudu. I mislim da je to trajalo dugo vremena. Mi smo Konvenciju 1997. godine prihvatili, a obuka je dala rezultate. Ne obuka radi obuke, nego ta specifična obuka o praktičnoj primjeni standarda iz Konvencije. Imamo komunikaciju između sudstva i medija i vršimo pritisak da ne izlaze političke informacije na principu špekulacije, da svaki sud ima svog potparola, da novinar zna kome može da se obrati za informaciju, kako i na koji način sve to da ide. To je išlo malo teže, ali je ipak na kraju dalo rezultate.

Mirsad Rastoder:

Dozvolite mi da ja uvrstim nešto što sam pomenuo na početku. To je ona “dužna profesionalna pažnja” koja je sad u našem krivičnom zakonu. Kako da pomognemo sudijama, naravno i nama novinarima da to rastumačimo na jedan najbolji način, odnosno da to bude primjenljivo na jedan najbolji način kad je već tako zapisano?

Dragan Tumanovski:

Mi to nemamo kod nas tako propisano, ali je dobro što je koleginja Tamara pomenula samoregulatorna tijela, koja mogu da odigraju izvanrednu ulogu i novinarima pomognu oko tih pitanja. Mislim to je jedan put, a drugi put je direktna primjena prakse Suda u Strazburu i, kako kaže kolega Mladen, i samo informisanje o praksi dalo bi dovoljan kapacitet i dovoljne alatke da imamo neko razumijevanje tog standarda.

Liljana Zurovac:

Praktično je pitanje, budući da je sutkinja iz Hrvatske pomenula nešto što je jako važno, a to je uređivanje internet prostora. Da li ste vi u Makedoniji već imali slučajeve tužbi na pisanje blogova, postavljanje komentara na izdanja elektronskih magazina koje imate i slično bilo kojih socijalnih medija. Mi nemamo nikakvo regulisano stanje i često nas pitaju da li Vijeće za štampu treba to raditi ili Regulatorna agencija za radioteleviziju ili niti jedno niti drugo dok zakonska regulativa bude postavljena. Kakvo je stanje u Makedoniji?

Dragan Tumanovski:

Tu još nemamo neku karakterističnu sudsku praksu. Poznato mi je iz mojih ličnih izvora, pošto definitivno pratim ovu problematiku, da ima već 4-5 takvih optužbi koje su u početnoj fazi. Sud ima jedan strašan problem oko ovog pitanja i mislim da treba da nađemo neku sredinu gdje možemo i sami da pomognemo da damo neki ton. Vjerovatno je princip u pravosuđu takav da ipak treba da sačekamo te početne odluke, ipak je teško biti na prvoj liniji borbenog fronta. Lakše je kad imate mogućnosti da to malo prosudite, proučite. Znači još nemamo šemu, obrazac da ponudimo u kom pravcu to može da bude.

Tea Gorjanc-Prelević:

Pre nego što nastavimo, želela bih da vam kažem da je sudija Dragan Tumanovski autor brojnih publikacija. Jedna od njegovih knjiga, koja mi je posebno draga i na koju bih htjela da vam skrenem pažnju je *Nezavisno sudstvo u funkciji zaštite ljudskih sloboda i prava*.

Sada ćemo krenuti da porazgovaramo i o situaciji u Crnoj Gori i onda zaključimo današnju diskusiju. Pre nego vam predstavim naše sudije domaćine iz Crne Gore, želela bih da kažem da smo mi pre mesec dana uputili poziv predsjednici Vrhovnog suda da učestvuje na ovom našem skupu, ili da obezbedi da Vrhovni sud ima govornika na današnjem skupu, jer je to sud koji ima ustavnu nadležnost da objedinjuje sudsku praksu. Prekjuče smo dobili odgovor, poslije brojnih telefonskih intervencija i obećanja, da ipak nijedan sudija Vrhovnog suda Crne Gore nema vremena da danas bude sa nama. Kako je to za nas kao organizatore bio izuzetan udarac obratili smo se sudijama Višeg suda u Podgorici, Ani Vuković i Senki Danilović, koje su ljubazno potvrdile prisustvo skupu među prvima i one su pre nešto više od 24 sata prihvatile da pripreme kraća izlaganja i upoznaju vas sa stanjem zakonodavstva i prakse u Crnoj Gori. Ja im se na tome posebno zahvaljujem.

Iskustvo Crne Gore

SENKA DANILOVIĆ, sudija Višeg suda u Podgorici

Pretpostavka za realizaciju slobode izražavanja u smislu člana 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima jeste sistem pozitivnog prava koji omogućava i podržava slobodnu razmjenu informacija kroz medije. Dakle, nepostojanje zabrana koje karakterišu totalitarne režime, dozvoljenost rasprava o svim pitanjima od javnog interesa kojima se može u velikoj mjeri uticati na obezbjeđivanje adekvatne odgovornosti na svim nivoima javnog života. Bez slobode primanja i razmjenjivanja gledišta javnost ne može da učestvuje u društvenim procesima i upravo zbog toga je zaštita prava na slobodu izražavanja u osnovi svakog demokratskog društva.

Ustav CG među političkim pravima i slobodama garantuje svakome pravo na slobodu izražavanja govorom, pisanom riječju, slikom ili na neki drugi način, pravo svakoga na posjedovanje slobodnog mišljenja i slobodu štampe i druge vidove javnog obavještanja te konstatuje da u CG nema cenzure. A u članu 51 jemči se i pravo na slobodan pristup informacijama u posjedu državnih organa i organizacija koja vrše javna ovlašćenja. Dakle pravo izvedeno iz slobode izražavanja postaje ustavna kategorija. Mogućnost ograničavanja slobode izražavanja u Ustavu CG je ograničena samo pravom drugog na dostojanstvo ugled i čast i ako se ugrožava javni moral i bezbjednost države.

Dakle, ustavni koncept predviđa manje mogućnosti ograničavanja slobode izražavanja od Evropske konvencije o ljudskim pravima, po kojoj se sloboda izražavanja može podvrgnuti ograničenjima ne samo iz Ustava navedenih razloga već i zbog zaštite zdravlja, sprječavanja otkrivanja obavještenja dobijenih u povjerenju ili očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva. Osnovni zakon koji se odnosi na slobodu izražavanja je Zakon o medijima. Primjenjuje se od 1. 05. 2003. godine. Konstatuje da su mediji u republici slobodni, te da je zabranjena cenzura, da država jemči i obezbjeđuje slobodu izražavanja na nivou standarda koji su sadržani u međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i slobodama. Zakonom o medijima predviđa se pravo na slobodno objavljivanje informacija i mišljenja o pojavama, događajima i ličnostima, uz poštovanje Ustava, zakona i etičkih pravila novinarske profesije. Predviđa se mogućnost zabrane distribucije objavljenog programskog sadržaja medija kojim se poziva na nasilno

rušenje ustavnog poretka, na narušavanje teritorijalne cjelovitosti republike, kršenje zajamčenih sloboda i prava čovjeka i građanina i izazivanje nacionalne i vjerske netrpeljivosti - na predlog državnog tužioca, rješenjem nadležnog suda, a po mogućnosti u skladu sa ustavom predviđenim odstupanjem od nepostojanja cenzure. Meni lično nije poznato da je državni tužilac od stupanja na snagu ovog zakona iskoristio ovu mogućnost. A ne znam ni kakvog bi efekta imala u stvarnosti s obzirom da državni tužilac sa programskim sadržajem medija biva upoznat tek onda kada taj programski sadržaj dođe u javnost.

Zakon izričito zabranjuje govor mržnje, objavljivanje informacije i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje. Zabrana koja je u skladu sa nekoliko preporuka Savjeta Evrope. Ali bi se i bez toga pokazala kao neophodna na našim prostorima, s obzirom da su mediji početkom devedesetih godina bili ključna poluga u ostvarivanju ratno huškačke politike. Zakon predviđa odgovornost osnivača medija za objavljene programske sadržaje, te pravo lica na koja se odnosi programski sadržaj, a kojim je povrijeđen zakonom zaštićeni interes tog lica, na tužbu za naknadu štete protiv autora i osnivača. I upravo ovdje dolazimo u zonu koja je predmet posebnog interesovanja javnosti. U zonu sudskih postupaka po tužbama lica koja smatraju da im je objavljivanjem programskog sadržaja povređen zakonom zaštićen interese. Najčešće čast, ugled, pravo na privatnost, ređe imovina, te sudskih odluka koje u slučaju usvajanja takvih tužbenih zahtjeva, češće za naknadu nematerijalne štete, nego materijalne, predstavljaju miješanje u slobodu izražavanja ali propisanu zakonom i to Zakonom o obligacionim odnosima koji predviđa dosuđivanje naknade materijalne i nematerijalne štete fizičkim licima, a od skoro po novom zakonu i nematerijalne štete pravnom licu zbog povrede poslovnog ugleda.

Nesporno je da je i država CG, kao država potpisnica Evropske konvencije o ljudskim pravima ima prava i obaveze u skladu sa tom Konvencijom, te da nacionalni sudovi moraju dati prioritet Konvenciji nad bilo kojim domaćim zakonom koji bi bio u suprotnosti sa konvencijom i njenim precedentnim pravom. S tim što je Zakonom o medijima i predviđena obaveza tumačenja i primjenjivanja tog zakona u skladu sa principima Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i sloboda uz korišćenje prakse precedentnog prava Evropskog suda za ljudska prava. Vrlo je interesantno da je zakonodavac prilikom donošenja Zakona o medijima prihvatio standarde Evropskog suda za ljudska prava prije izvršene ratifikacije Evropske konvencije na nacionalnom nivou i to unio u zakonski tekst. Do ratifikacije

Evropske konvencije, dokazivanja u sudskim postupcima su se svodila na dokazivanje tačnosti objavljene informacije, a teret tog dokazivanja je bio kao i sada na tuženom, i na razlikovanju činjenica od vrijednosnih sudova. Sudovi su tu razliku pravili svakako i prije ratifikacije, s obzirom da vrijednosni sudovi ne podležu dokazivanju istinitosti. Nerealno je bilo za očekivati da će nacionalni sudovi odmah po ratifikaciji Evropske konvencije snaći se i početi sa primjenom standarda izgrađenih kroz praksu Evropskog Suda u Strazburu. Posebno i zbog jezičke barijere, koja i danas sudijama u većem broju slučajeva omogućava da koriste od prakse Evropskog suda samo ono što je prevedeno na nacionalni jezik. Ipak ne samo na prostoru Crne Gore, nego i Srbije, Bosne i Hercegovine i Hrvatske.

Međutim poslednjih nekoliko godina, ograničila bih se na zadnje dvije godine, mislim da je prisutna tendencija koja je primijećena od strane medija kao vrlo oštih kritičara rada sudova u ovakvim postupcima, da sudovi i to kao prvostepeni, primjenjuju standarde Evropskog suda u Strazburu bilo da se bukvalno pozivaju na konkretne sudske postupke pred Evropskim sudom, bilo da iz obrazloženja presuda to proizilazi. Moglo bi se reći da su kroz praksu apsolutno prihvaćeni sledeći standardi. Nabrojaću ih i to nezavisno od toga da li se na osnovu tih standarda tužbeni zahtjevi odbijaju ili se usvajaju ako sudovi nađu da je miješanje u slobodu izražavanja opravdano i neophodno u demokratskom društvu. A to su:

- da rasprave o pitanjima od opšteg interesa naročito u kontekstu političke debate uživaju veći stepen zaštite;
- da su granice dopuštene kritike kada su u pitanju političari, odnosno javne ličnosti znatno šire nego kada su u pitanju ličnosti koje nemaju status javne ličnosti;
- da sloboda izražavanja predstavlja suštinski temelj demokratskog društva i jedan je od osnovnih uslova napretka i razvoja svakog čovjeka, a primjenjiva ne samo na informacije ili ideje koje se primaju sa odobravanjem, već i na one koje vrijeđaju, šokiraju, uznemiravaju;
- da mediji imaju privilegovan položaj kada je u pitanju sloboda izražavanja zbog svoje uloge obaskrbljivača javnosti svim informacijama od javnog interesa te da miješanje u slučaju medija mora biti opravdano, naročito važnim razlozima;
- da pravljenje razlike između činjenice i vrijednosnih sudova čiju je istinitost nemoguće dokazati ne znači da je dopušteno iznošenje svih

vrijednosnih sudova posebno ne onih uvredljivih ako za isto postoji dovoljno činjeničnog osnova;

- da visoki odštetni zahtjevi ne predstavljaju neophodnu mjeru u demokratskom društvu.

Brojne javne ličnosti iz političkog života, kako iz vlasti, tako i iz opozicije, vodili su sudske postupke radi naknade štete zbog povređene časti i ugleda. U nekim od tih postupaka tuženi su bili mediji dok su neke javne ličnosti preskakale medije u slučaju prenošenja izjava trećih lica i direktno utuživali ta treća lica. Pa su u tim postupcima i navodi stranaka tokom postupaka nerijetko bili obojeni jako izraženom obostranom namjerom vrijeđanja i pretvarali se u prave verbalne obračune. Nerijetko su u tužbama traženi i milionski iznosi, a takvim tužbama se javnosti ne šalje ni malo dobra poruka u smislu visine iznosa koji može ublažiti nečije duševne bolove s tim što su sudovi dosuđivali iznose koji u principu nisu bivali veći od 10.000 eura, normalno u zavisnosti od okolnosti svakog konkretnog slučaja. Vezano za ove iznose koji se dosuđuju, ja mislim da je najveći iznos koji je dosuđen iznos od 15.000 eura, koji je dosuđen po tužbi ne znam da li je tada bio predsjednik vlade ili države, protiv jednog dnevnog lista, to je jedna presuda koja je potvrđena, revizija je odbijena kao neosnovana. Mislim da je to bio najveći iznos koji je bio dosuđen ali prisutna je tendencija, posebno zadnjih dvije, tri godine, da se znatno manji iznosi dosuđuju. Ja nisam imala dovoljno vremena da pribavim statistiku, ali mislim da je mnogo manje tužbi javnih ličnosti, ne znam da li iz razloga što su posebno u posljednjoj godini, dvije vrlo često takvi tužbeni zahtjevi bivali odbijeni kao neosnovani ili možda što su javne ličnosti prihvatile nešto što su evropski standardi, da njihov prag tolerancije mora biti veći.

Odgovornost za izrečeno mora postojati. Posebno kod medija koji su moćno oružje, a koliko moćno mislim da smo svi svjedoci ni malo pohvalne uloge, koje su odigrali u ranim devedesetim godinama na ovim prostorima, nezavisno od toga da li su novinari kao poslenici javne riječi tako nešto sa radošću prihvatili ili im je bilo nametnuto. Apsolutna sloboda izražavanja bi bila prostor za brojne zloupotrebe.

Mediji mogu da uzdignu ali i da unište. U postupcima naknade štete zbog povrede časti i ugleda sud je uvijek pred velikim izazovom. Imamo dva prava, oba zaštićena konvencijom i domaćim pozitivnim pravom. Kome od tih prava dati prednost. Nerijetko je potrebna prava vještina jer se radi o nijansama.

Ja ću se, kao koleginica iz Hrvatske, poslužiti stihovima, Branka Miljkovića, koji je rekao: “ubi me prejaka riječ”, a pri tom nije mislio na neistinit navod niti na navod plasiran preko medija. Možete zamisliti koliko je tek ubitačna oštrica putem medija plasirane, neprovjerene, senzacionalističke informacije koje se pokazuju kao neistinite i koliko štete pojedincu takav navod može da nanese. Pri tom ni malo umanjujući, niti osporavajući značaj istraživačkog novinarstva, ali i potrebe da se u takvim postupcima i objavljivanju takvih članaka koriste mogućnosti date Zakonom o slobodnom pristupu informacijama, kako bi istraživačko novinarstvo bilo zasnovano na pouzdanim činjenicama, a ne na glasinama, te kako bi i mediji izbjegli mogućnost da budu utuživani.

Crnogorsko krivično zakonodavstvo reformisano je još 2004. godine, međutim koliko je to dobro urađeno, ukazuje činjenica, da ne samo da je došlo do nekih pojedinačnih izmjena zakonskih odredaba, već 2009. imamo izmjenjen i kompletan Zakonik o krivičnom postupku, čija se primjena očekuje u avgustu mjesecu ove godine. Što se tiče krivičnih djela povrede časti i ugleda, ukratko ću prezentirati kako je to regulisano odredbama Krivičnog zakonika, koji je u tom dijelu neznatno dopunjen ove 2010. godine.

Ne možemo se pohvaliti time da je u crnogorskom zakonodavstvu dekriminalizovana uvreda i kleveta. Došlo je do nekih izmjena u odnosu na ranija rješenja, u smislu vrste krivične sankcije, propisane za ova djela. Više ne postoji mogućnost izricanja zatvorske kazne, odnosno, ona postoji posredno, jer se u određenim slučajevima novčana kazna može zamijeniti zatvorskom kaznom. Sama definicija krivičnog djela uvrede nije precizno određena. Kaže se, ko uvrijedi drugog, kazniće se. Očigledno da ovakva definicija ne precizira kako radnju tako i posledicu izvršenja ovog krivičnog djela. U teoriji i praksi uvredom se smatraju izjave i ponašanja kojima se omalovažava ili ponižava drugo lice. Na osnovu objektivnih kriterijuma, društvenog vrednovanja časti i ugleda, konkretnih okolnosti slučaja, odnosa između uvrijeđenog i učinioca itd, zadatak suda je da u svakom konkretnom slučaju utvrdi da li je iznijeto izražavanje uvredljivo, što u većini slučajeva nije teško, jer je očigledno. Međutim, problem u praksi crnogorskih sudova upravo je prepoznatljiv u primjeni, prije svega tumačenju uslova za isključenje protivpravnosti, propisanih kako u domaćim normama, tako i sadržanim u relevantnim međunarodnim standardima o kojima je danas bilo riječi.

Prepoznatljiva je u javnosti kritika odluka crnogorskih sudova, koja je u velikoj mjeri i opravdana, posebno u pogledu tumačenja osnova za isključenje protivpravnosti. Crnogorski Krivični zakonik, kao poseban osnov za isključenje protivpravnosti propisuje kada se učinilac krivičnog djela uvrede i klevete neće kazniti, odnosno kada se može osloboditi od kazne - ako je uvreda data u cilju ozbiljne kritike naučnog, književnog, umjetničkog rada, političke djelatnosti, u vršenju službene djelatnosti, novinarskog poziva, u odbrani nekog prava ili zaštiti opravdanih interesa, ako iz načina izražavanja proizilazi da to nije učinjeno u namjeri omalovažavanja. Za krivično djelo klevete, koje je definisano kao iznošenje

ili prenošenje nečeg neistinitog, propisani su takođe uslovi za oslobađanje od odgovornosti, ukoliko se dokaže istinitost iznijetih tvrdnji, odnosno, ako se dokaže da učinilac ima osnovanog razloga da vjeruje u istinitost onoga što tvrdi, pri tome se misli samo ako je bio u neotklonjivoj zabludi. Neću vas zamarati institutom zablude i da je ovo odstupanje od opšteg principa odgovornosti. Moram istaći, posebno u ranijoj praksi sudova u Crnoj Gori, da sudovi nijesu na pravilan način tumačili norme koje se odnose na postojanje uslova za isključenje protivpravnosti, da kada utvrde da su zaista navedene inkriminacije uvredljive, odnosno klevetničke, da se sa istom pažnjom posvete utvrđivanju da li postoje ovi drugi uslovi koji omogućavaju oslobađanje od odgovornosti, da li je zaista sagledavajući kako konkretne okolnosti, mjesto, vrijeme u kojem je inkriminisana izjava data, od koga potiče, da li je data u okviru ozbiljne kritike, u odbrani nekog prava ili zaštiti opravdanih interesa, i da li iz načina izražavanja proizilazi da to nije učinjeno u namjeri omalovažavanja itd. Dakle, sudovi nijesu uvijek pravilno tumačili ove odredbe, pa smo kritikovani kako od stručne, tako i od laičke javnosti, posebno od medija. Rekla sam već da je krivično zakonodavstvo pretrpjelo inovacije, nedavno je stupio na snagu Zakon o izmjenama Krivičnog zakonika, koji pored navedenih uslova, kada je u pitanju krivično djelo klevete, propisuje da se neće kazniti za klevetu novinar ili urednik, koji je postupao sa "dužnom profesionalnom pažnjom". Čuli ste danas pitanje novinara, što je to "dužna profesionalna pažnja". Citirana zakonska odredba, niti neki drugi zakon, ne daju njenu definiciju. Zaista ne znam i neću da slutim kakva će biti praksa crnogorskih sudova u pogledu timačenja ove norme, budući da nijednom zakonskom normom nije definisan ovaj standard, pa su sudovi ti koji će uspostaviti praksu.

Ukazaću i na jedan paradoks našeg zakonodavstva. U Ustavnoj odredbi propisano je, a kao što smo danas čuli, i u ostalim sistemima, da Međunarodno pravo ima primat nad domaćim, a čak i u nekim odredbama ZKP-a, koje se tiču krivičnih djela iz oblasti organizovanog kriminala, jedna konvencija je predviđena neposredno kao izvor domaćeg prava. Međutim, crnogorske sudije, posebno ranijih godina, sada je mnogo bolje stanje, nijesu imali adekvatan pristup, posebno odlukama suda u Strazburu. Svi smo se na različite načine dovijali kako da dođemo do prevedenih odluka, a s obzirom na to da se ni u informatičkom smislu ne možemo pohvaliti nekim dostignućima, sve je bilo prepušteno nama, kako ćemo i na koji način, kako ko ima vremena ili želje, iako smo imali obavezu, da primjenjujemo relevantne međunarodne norme.

Što se tiče sopstvenog iskustva, mogu vam prezentirati presudu za krivično djelo uvrede, koja je oslobađajuća, na koju sam ponosna iz dva razloga. Prvi je što je ta presuda pravosnažna, a drugi način kako je postala pravosnažna. Nije bilo žalbe. U presudi sam primijenila i neposredno se pozvala na čl. 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima. Nakon što sam utvrdila da su iznijete inkriminacije zaista bile uvredljive, utvrdila sam da je to učinjeno u okviru ozbiljne kritike, radilo se o pitanju od opšteg društvenog interesa. Tužilac je bio javna ličnost, preciznije, vladin funkcioner, a okrivljeni običan građanin. Posebno sam ponosna na način na koji je ova presuda postala pravosnažna, tužilac se nije žalio, što me uvjerava da je mišljenje koje je sud iznio u ovoj presudi, upravo edukovalo, uvjerilo tužioca da zaista shvati da je kao vladin funkcioner dužan da trpi veći stepen kritike.

I na kraju, da ne budu sve kritike na račun sudstva, ja ću se osvrnuti i na medije. Kolika je moja spoznaja korelacije između sudstva, javnosti i medija, potpuno je razumljivo interesovanje laičke javnosti za tamnu stranu ljudske prirode, što nije neka novina, s obzirom da znamo da su ove teme, kriminal, zločin, i slično, bile teme poznatih svjetskih klasika u mnogim romanima, filmskim ostvarenjima. Ipak, mediji nijesu dovoljno senzibilisani da naprave ravnotežu između prava javnosti da zna i objektivnosti informacija. Česti su bombastični naslovi, imamo tekstove koji obiluju terminima: zločin, monstruozi događaj, masakr, skandalozno i sl. i na neki način svi se prepuštamo tome, da se jednostavno građani navikavaju na nasilje, zaboravljajući da to vodi u drugu krajnost, jednostavno se otupljuje procjena, prije svega sopstvene odgovornosti, i nerijetko izostaje osuda javnosti za takve radnje. Mediji nekada znaju da nekakve blage delikventne situacije, sa senzacionalističkim naslovima, upravo predoče kao ozbiljne kriminalne događaje, u što se čitalac uvjeri odmah nakon što pročita sadržinu tog teksta. Suđenja su javna, osim u izuzetnim slučajevima kada je javnost isključena, a odluke se objavljuju javno. Informišući javnost o kriminalitetu, mediji obavještavaju javnost o radu organa zaduženih za suzbijanje kriminaliteta. Ipak mediji moraju poštovati zakonska ograničenja, a prije svega, pretpostavku nevinosti, koju ipak često krše. Potpuna i nekontrolisana javnost posebno u početnim fazama postupka, pretjerano otkriva dokaze prikupljene u istrazi, što omogućava okrivljenima da se kriju, uništavaju tragove i dokaze, a što utiče i na kvalitet iskaza svjedoka. U pojedinim izvještajima uočava se nepoznavanje osnovnih instituta krivičnog prava i neadekvatne terminologije. Takođe, primjetno je, ne samo u Crnoj Gori, nego i uopšte na našim prostorima, da smo nekako brzo prešli, nakon što

smo se oslobodili i iskorijenili “kulturu službene tajne”, na preširoku promociju otvorenosti. Naravno, slijedeći relevantne međunarodne standarde i treba da težimo otvorenom društvu. Međutim, očigledno je nesnalaženje u ravnoteži između otvorenosti, dostupnosti informacija i objektivnom informisanju.

Kao sudija, imam obavezu da budem analitična, da svaku stvar pojedinačno objasnim i obrazložim, što sada nijesam u mogućnosti. Zbog vremenskog ograničenja ne mogu iznijeti sve što sam pripremila pa ću vas uskratiti za detaljniju analizu crnogorskog krivičnog zakonodavstva, a, manje više, iznijeta rješenja iz zemalja u okruženju, su, kao što smo danas čuli, slična ili istovjetna. Danas smo razmijenili iskustva, stavove, mišljenja, čuli tumačenje suda u Strazburu, čuli kakve su naše presude i ne vidim da smo naišli na neki nerješiv problem. Svi smo manje više povezani, tu smo u neposrednoj blizini, imamo mogućnost da međusobno komuniciramo. Nadam se da se u buduću ove zakonske inovacije neće dešavati kao nametnuta rješenja, neophodno je i da mi sami prepoznamo potrebu unaprijeđenja postojećih zakona i njihovog usklađivanja sa relevantnim normama savremenog zakonodavstva.

Dodala bih još jednu rečenicu, koja mi se čini važnom. Danas je u diskusiji bilo riječi o nesrazmjernoj visini dosuđenih novčanih kazni. Posebno kada su oštećeni javne ličnosti, političari i vladini funkcioneri, emituje se loša poruka, da se čast i ugled javnih ličnosti, a u poslednje vrijeme u tu grupaciju spadaju i neki važni poslovni ljudi, više cijeni od dostojanstva i časti prosječnog građanina. Ne bi se smjelo dešavati da sudije Crne Gore preko svojih odluka emituju takve poruke.

* * *

DISKUSIJA

Vesna Pejović:

Za one koji me ne znaju, ja sam Vesna Pejović, novinarka članica savjeta Novinarskog samoregluatornog tijela Crne Gore (NST). Čuli smo kritike na račun medija i novinara u Crnoj Gori koje podržavam, čak ću biti oštrija od vas pa ću reći da mislim da niko nikoga ne može primorati da

krši i kodeks prije svega, onda i zakon, kad ste rekli i pomenuli devedesete godine, dakle krivi su isključivo novinari koji su bili ratni huškači. Problem medijske zajednice, a i Crne Gore, je u tome što se nismo za ovih 20 godina izborili makar da ukažemo na takve, ne mogu nazvati kolege, jer to nikada nisu ni bile, i da se izborimo za lustraciju i to ne samo u medijima, a bez lustracije ni mlađe generacije novinara sigurno neće znati da rade po kodeksu novinara. Kada ste gospođu Vuković pomenuli, ja nisam pravni- ca, novinarka sam, a NST je puno puta ukazivalo na taj senzacionalizam kad su u pitanju i krivične radnje, pa čak i smrtni slučajevi itd. Ne vodi se računa prije svega o privatnosti, pominju se imena, pa čak i fotografije žrtava silovanja djece itd, dakle, sve ste to u pravu. Međutim, ne mislim da su baš ni sudije u svim procesima i slučajevima bile objektivne. Prije svega mislim na slučaj Veseljka Koprivice, novinara Monitora, koji je ukazivao u svojim tekstovima, onda kada je kritičnih devedesetih godina kada je to bilo, graničilo se sa ludošću, pomenuti imena ratnih huškača, novinara. Ja ne pamtim da je i jedna presuda bila u njegovu korist, naprotiv, i takođe, voljela bih da mi prokomentarišete slučaj kolege Nikolaidisa vezano za tekst Đželatov šegrt.

Ana Vuković:

Mislim da sam kroz moje izlaganje sasvim decidno iznijela svoj stav kako o medijima, tako i o pravosuđu. Znači mene kao legalistu obavezuje primjena i to vrlo suštinska, detaljna i razložna i relevantnih domaćih i međunarodnih standarda. Mislim da kao sudija, mada je tema ovog skupa upravo sloboda i pravo izražavanja, ne bih komentarisala sada pojedinačne presude. Mislim da je moj lični stav prepoznatljiv, a naravno svoje mišljenje u konkretnim slučajevima izražavam u presudi. Što se tiče tih presuda, mišljenje o njihovoj važnosti, odnosno o njihovom kvalitetu, dao je Viši sud, ja se mogu privatno složiti ili ne složiti s njihovim stavom, ali kao profesionalac da sad kritikujem i komentarišem odluke Višeg suda, mislim da mi ne priliči. Ovo je ipak javni skup, ovdje sam kao predstavnik pravosuđa. Sve što mislim o tome, izražavam u svojim odlukama, odluke su javne i javno se objavljuju i mogu biti dostupne vama novinarima. Ponavljam, zaista u ovoj liberalizaciji uma u ovim vremenima, presudnu ulogu imaju i sudstvo i mediji, uspostavljanjem upravo ovih relevantnih standarda. Koliko ćemo mi u tome uspjeti, ne znam, ali je neophodno je da se potrudimo da svi damo doprinos. Nekad su to pojedinačni primjeri, na kraju neophodno je i neko vrijeme da se i mi prilagodimo svemu tome.

mr TEA GORJANC-PRELEVIĆ, izvršna direktorka Akcije za ljudska prava

Želim da prokomentarišem pomenutu pravosnažnu presudu u slučaju Nikolaidis, koju je Akcija za ljudska prava već javno komentarisala. U tom slučaju mislim da je već podneta i predstavka Evropskom sudu za ljudska prava u Strazburu, jer je predmet pravosnažno okončan i Vrhovni sud Crne Gore odlučio po reviziji. Još uvek se čeka odluka Ustavnog suda po ustavnoj žalbi, mada mislim da je nije neophodno dočekati, jer smatram da ustavna žalba u Crnoj Gori nije delotvoran pravni lek, pored ostalog i zbog činjenice da Ustavni sud nije uvažio ni jednu ustavnu žalbu u odnosu na odluke sudova u poslednjih šest godina.

U slučaju Nikolaidis, osnovno je pitanje može li se prihvatiti da i viša i najviša sudska instanca u jednoj rečenici konstatuju da nije došlo do kršenja Evropske konvencije o ljudskim pravima bez obrazloženja koje bi uvažilo postojeća tumačenja Konvencije od strane Evropskog suda za ljudska prava, i to u predmetu u kome je prvostepeni sud naveo čak osam presuda Evropskog suda u prilog svoje odluke da je tuženi imao pravo da izrazi svoje mišljenje na način na koji je to učinio.

U Crnoj Gori je neophodno neposredno primenjivati standarde iz prakse Evropskog suda za ljudska prava, jer u našim zakonima nećete pronaći da je dozvoljeno i javno uvrediti nekoga onda kada je uvreda provocirana ponašanjem ili izražavanjem uvrđenog, pogotovo u okviru javne debate o nekom pitanju od opšteg interesa. U slučaju Kusturice protiv Nikolaidisa, pitanje opšteg interesa bilo je suočavanje sa ratnom prošlošću, polemika o ulozi istaknute javne ličnosti u pružanju podrške onome koji je i neposredno odgovoran za ratne zločine ili je bar sprovodio politiku koja je za njih odgovorna. Osnovni sud je cenio i javne izjave tužioca Kusturice i našao da je Nikolaidis imao razloga da bude provociran stavovima tužioca, kao i pravo da se izražava na način koji je za tužioca moguće uvredljiv, ali koji nije prekršio dozvoljene granice slobode izražavanja. Mislim da se upravo prvostepeni sud držao svoje nadležnosti baš u onom smislu o kome je danas govorio gospodin Noorlander, i nije ulazio u to je li Nikolaidis prekršio granice dobrog ukusa, pristojnosti, bontona, već se koncentrisao na zakonit domet slobode izražavanja. Međutim, ni Viši sud u Podgorici, a ni Vrhovni sud, u svojim odlukama nisu uzeli u obzir standard debate od opšteg interesa, dok je Vrhovni sud tuženom novinaru izričito zamerio vredanje tužioca "najvećim stepenom najgrublje ironije i sarkazma", što pozitivnim pravom, koje u Crnoj Gori čine i evropski standardi, nije

zabranjeno. Isto tako, nisu citirali niti jedan standard utvrđen u praksi Evropskog suda za ljudska prava u prilog zaključka da "Evropska konvencija o ljudskim pravima nije prekršena". Uz sve uvažavanje autoriteta Vrhovnog suda, mislim da svaki pravnik u komentaru na tako obrazloženu presudu može da kaže: "ma nemojte". Osnovno je pravilo da svaka presuda mora da ima odgovarajuće obrazloženje i podrazumeva se da stručni autoritet suda proizilazi i iz kvaliteta obrazloženja.

Ako ste već provocirani uložnim trudom sudije nižeg suda, koji se potrudio da uvede jedan novi rečnik koji je država dužna da primjenjuje, a to su standardi iz prakse Evropskog suda za ljudska prava, onda je za očekivati od viših sudskih instanci da se upuste u bar isto tako kvalitetan dijalog koji je pokrenuo prvostepeni sud i da odgovore na odgovarajući način, tako što će reći: prvostepeni sud nije tačno protumačio ili primenio sledeće evropske standarde zbog toga i toga. Međutim, na žalost, ni najviša sudska instanca na taj način nije odgovorila. Akcija za ljudska prava je javno komentarisala tu presudu smatrajući da je naša građanska i stručna obaveza da se založimo za to da sudovi primenjuju praksu suda u Strazburu, i da naš Vrhovni sud to ohrabruje na način na koji to čini Vrhovni sud Makedonije, o čemu smo danas imali prilike da čujemo. Jer upravo je Vrhovni sud, u skladu s ustavnom obavezom da ujednačava pravnu praksu, nadležan da promoviše ta načela, pa smo zbog toga prošle godine i apelovali na Vrhovni sud da to čini.

Ove godine, šest godina pošto je ratifikovana Evropska konvencija o ljudskim pravima, ipak je objavljeno da će se pri Vrhovnom sudu formirati odjeljenje koje će se baviti sudskom praksom Evropskog suda za ljudska prava i zaista se nadam da će imati uspeha. Nadali smo se i da će bar jedan predstavnik Vrhovnog suda danas biti ovde s nama, da će razmeniti iskustva s kolegama iz regiona, i da će im to ubuduće olakšati primenu evropskih standarda, bar kad je u pitanju procena dometa slobode izražavanja u odnosu na pravo na zaštitu časti i ugleda.

Ono što bih još želela da kažem tiče se mog ličnog iskustva rukovođenja Centrom za obuku sudija CG, koji je osnovan 2000. godine. Iako sam uživala u tom poslu, posle izvesnog vremena nisam dalje videla svrhu mog angažmana jer obuka sudija u Crnoj Gori, pogotovo o evropskim standardima ljudskih prava, koji zahtevaju kontinuirano usavršavanje, nije bila obavezna. Po mom mišljenju ona to nije ni danas. Zakonom nije propisano, kao u nekim drugim državama, da sudije određeni broj dana godišnje obavezno provode na obuci (kao što se to podrazumevalo za, recimo, mog

oca koji je bio pilot i koji je čak polagao i ispite svakih 6 meseci, pored toga što se obučavao ceo život) što mi se čini potpuno normalnim i neophodnim, da se sudijama obezbedi da se obavezno stručno usavršavaju u kontinuitetu i mimo neposrednog suđenja. Međutim, zbog nedostatka propisane obaveze, dešavalo se da stalno iste sudije dobrovoljno učestvuju na obukama, pa su to postale maltene žurke na kojima sam sretala mnogo dragih, ali stalno istih ljudi, gde nije bilo moguće videti sudije višeg stepena, osim ako se ne pozovu u svojstvu predavača. Pa smo i to činili, naravno, zašto da ne. Međutim, na taj način država nije pružila neophodne garancije građanima da će 100% sudija naučiti ono što je neophodno, osnovne standarde neophodne za pravilnu primenu Evropske konvencije o ljudskim pravima, što je Crna Gora izričito obećala Savetu Evrope još 2006. godine. Imate sudije, kao što je sudija Senka Danilović, koja se postarala da nauči sve te standarde i iznela ih ovde kao da je normalno da ih sve sudije znaju, što nije slučaj, vidi se to po presudama. I kao što znam, sudija Ana Vuković, je jedna od retkih sudija koje su tražile van suda prevode presuda Evropskog suda i dodatnu literaturu koja je sudu nedostajala, dakle, koje su ulagale napor da standarde razumeju i da ih primenjuju. Ali, nažalost, isti nivo napora nisu ulagale sve sudije, a sve sudije sude. I mi sad imamo pravo na slučajnog sudiju. Dakle predmet vam neće doći 100% kod nekoga ko baš zna i ko je dobar đak. Nego će doći možda kod nekoga koji nikada nije bio ni na kakvoj obuci, jer ga, na kraju krajeva, niko na tu obuku nije ni obavezao.

Tako da, zbog toga što obuka nije obavezujuća, ona sama po sebi nije ni dovoljna garancija da će se evropski standardi zaista primenjivati u praksi, i zbog toga mislim da je i neophodno i jednostavno postići cilj dopunom zakona evropskim standardima na koje nam je na početku ukazao gospodin Norlander, po uzoru npr. na Zakon o medijima Hrvatske ili na zakone o zaštiti od klevete Bosne i Hercegovine. Posebno je važno razrešiti dileme oko pitanja odgovornosti za prenošenje izjave, koje je vrlo škakljivo. Imate mnoge presude u Crnoj Gori po kojima su mediji osuđeni za prenošenje izjava, dok je Evropski sud za ljudska prava u slučaju *Toma protiv Luksemburga*, kao što je rekao gospodin Carić, presudio nešto potpuno drugačije. Potreba za očuvanjem slobodne debate o pitanjima od opšteg, javnog interesa, takođe nije u našim zakonima jasno zaštićena i tako dalje. Pored toga, iznosi naknade nematerijalne štete i novčane kazne koje idu i do 30.000, odnosno 14.000 eura i koji se u praksi dosuđuju, smatramo prevelikim i nesrazmernim, imajući u vidu standard Evropskog suda za ljudska prava iz presude *Lepojić* na primjer, i nekih drugih, protiv Austrije, gde je npr.

novinar osuđen na kaznu veću od njegovih 5 mesečnih ličnih dohodaka, pa se to smatralo prekomernim. Iznos od 14.000 eura, na koji je osuđen zamenik urednika *Dana* 2007, u tom trenutku iznosio je 38 prosečnih ličnih dohodaka, što je očigledno nesrazmerno. Zbog toga bi bilo najkorisnije da se zakonima u tom smislu ograniče iznosi kazni i naknada štete, kako bi se sprečile presude koje bi kasnije mogle da padnu u Strazburu.

Treba da razgovaramo i o razlozima za potpuno ukidanje krivičnih dela zbog povrede časti i ugleda. Jedan od razloga u prilog dekriminalizaciji je opasnost od dupliranja odgovornosti. Jasno je, kao što je sudija Režić to napomenula, da naknade idu različitim adresama - kazna ide u državni budžet, dok naknada štete ide u džep oštećenog. Međutim, onaj koji plaća, npr. osuđeni novinar, kod njega se ti iznosi dupliraju. Tako je u Crnoj Gori sasvim moguće da u krivičnom postupku bude osuđen na 14.000 eur, kao što je to pre par godina bio slučaj sa zamenikom urednika crnogorske dnevne novine *Dan*, a da onda u parničnom postupku bude obavezan, na primjer i na 15.000 eura naknade štete, koliko je najviša do sada naknada štete do sada dosuđena pojedincu u Crnoj Gori i to baš predsedniku Vlade, u istom slučaju. Pored toga, u slučaju da osuđeno lice nema sredstava da plati kaznu, ići će u zatvor, što je već u praksi Evropskog suda označeno kao apsolutno preterana mera.

Zbog svega toga mislim da bi odgovarajuća dopuna zakona unapredila klimu slobode izražavanja i omogućila bolje razumevanje evropskih standarda od strane i novinara i sudija. I ne samo novinara, pravo na slobodu izražavanja koriste i drugi javni govornici, političari i aktivisti nevladinih organizacija, koji su često u Crnoj Gori izloženi i krivičnim i građanskim tužbama zbog povrede časti i ugleda, a ne treba zaboraviti da je sudski postupak sam po sebi stresan i, dakle, štetan. I zato mislim da je jako važno naglasiti potrebu za rešavanjem i donekle sprečavanjem problema putem profesionalne samoregulacije medija. Zbog toga smo i inicijativu za izmenu zakonodavstva, kao i ovaj današnji skup, organizovali u saradnji sa Novinarskim samoregulatornim tijelom Crne Gore, koje je veoma dobro funkcionisalo. Bilo je jedno od najaktivnijih u regionu i nadam se da će uspeti da nastavi. Mislim da je korišćenje prava na ispravku i odgovor, dobar način da se sudovi oslobode brojnih postupaka zbog povrede časti i ugleda. Međutim, iako Zakon o medijima predviđa tužbu za objavljivanje ispravke i odgovora, nisam zapazila da je iko takvu tužbu podnosio, iako je bilo primedbi da mediji ne objavljuju ispravke i odgovor u skladu sa zakonom. Ako bi se forsirao pristup samoregulacije, kao i dopuna zakona standardima iz prakse Evropskog suda za ljudska

prava, verujem da bismo svi brzo došli na jedan nivo koji bi promovisao brži i življi demokratski razvitak, uz unapređenje standarda profesionalizma kako u radu novinara, tako i NVO, političara i drugih. Iako se sloboda izražavanja najviše tiče novinara, nisu oni jedina kategorija koja ima pravo da je uživa i zbog toga se zalažemo za izmene zakona koje bi na sveobuhvatan način sve to uredile i olakšale primenu standarda iz prakse Evropskog suda za ljudska prava u Crnoj Gori.

Želela bih na kraju da sudije kažu da li one smatraju da bi preciziranje zakona koristilo, po uzoru na, na primer, Zakon o zaštiti od klevete Bosne i Hercegovine, koga imate svi u materijalima za današnji skup. Da li bi to pomoglo sudijama koje do sada nisu imale interesovanja da se upoznaju i primenjuju praksu Evropskog suda za ljudska prava, ili mislite da je bolji put prosto očekivati od njih da se oni zainteresuju za te presude, da pokušaju da dođu do prevoda svih relevantnih presuda i da ih proučavaju.

Pitanje prevoda presuda je poseban problem, koji je tek odnedavno počela da rešava kancelarija Zastupnika države pred Evropskim sudom za ljudska prava, tako što je objavljena prva knjiga sa prevodima četiri presude na temu slobode izražavanja.

* * *

DISKUSIJA

Senka Danilović:

Bez želje da uvrijedim nekoga ko je vozač aviona, ja smatram da on ima vrlo odgovoran posao, naši poslovi se ne mogu upoređivati. Tako da ako sudija ne prisustvuje seminaru na bilo koju temu, to ne znači da u praksi neće primjenjivati nešto što je kroz teoriju već rečeno. Ja imam potrebu da reagujem. Ja sam ipak ovdje u ime crnogorskih sudija.

Vi ste rekli da su se neke obuke pretvarale u žurke. Mislim da je malo neprimjereno i da ne stoji. Svaka presuda, bilo koji sudija da je donese, govori o tom sudiji kao pojedincu. Ja ne vjerujem da će se iko usuditi da napiše nešto što nije u skladu sa standardima. Ti standardi, evropski, primenjuju

se u zavisnosti od slučaja do slučaja. Mi imamo situacije da su predmet ispitivanja pred sudom u Strazburu i odluke nacionalnih sudova država koje su odavno članice Savjeta Evrope. To ne znači da samo sudije nacionalnih sudova u Crnoj Gori nekada ne primijene standarde onako kako treba, nego da ih ne primijene ni one sudije koji su imali priliku da se kroz fakultetsko obrazovanje, sa tim standardima upoznaju.

Ipak mislim da ne mogu u tolikoj mjeri da se napadaju crnogorski sudovi. Sve su te odluke predmet ispitivanja po žalbama. Ja ipak mislim da je ono što je primjetno, je tendencija, mislim da su i mediji to prepoznali, da u posljednje vrijeme imamo mnogo više odluka kojima se tužbeni zahtjevi odbijaju kao neosnovani. Upravo sa pozivom na ove evropske standarde. Da li tako odlučuju sudije koji su polaznici seminara, obuka ili ne, to ne znam. Mi iako ne idemo na seminare imamo mogućnost da se upoznamo sa onim što su standardi. Imala sam potrebu da reagujem zbog ovoga. A što se tiče potrebe da se Zakon o medijima mijenja ja mislim da je sasvim dovoljno ono što je u članu 1 pod stavom 3 rečeno, da se tumači u skladu sa standardima Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu i precedentnim pravom.

Problem je jedino u smislu jezičke barijere. Obezbijediti CG sudijama sve presude koje se tiču tog člana prevedene na naš jezik. Mislim da bi to bilo sasvim dovoljno da se primjenjuje praksa Evropskog suda. A opet vam kažem, ne mora da znači da će praksa biti pravilno primijenjena. Jer kao što sam rekla i odluke nacionalnih sudova država koje su odavno članice Savjeta Evrope su predmet ispitivanja.

Ljiljana Zurovac:

Što se tiče metafore oko žurki, svi smo mi to krajnje dobronamjerno shvatili. Na žurku dolaze uvijek prijatelji.

Senka Danilović:

Ja sam vjerujte zbog vas prisutnih imala ovdje potrebu da odreagujem.

Ljiljana Zurovac:

Ja zato to i zbog Vas kažem, Vi ste to krivo shvatili, tako da nam je sada svima lakše.

Mladen Srdić:

Da vam ispričam jedan slučaj koji se dogodio na njemačkom sudu. To je bio Vrhovni sud Trećeg Rajha i zasjedalo je negdje 15 uvaženih sudija, 1937. ili 1938. godine. Dok su oni zaslijedali ušao je jedan čovjek sa ulice pored obezbjeđenja i rekao predsjedniku suda: "Vaš pas je mene ujeo i ja tražim naknadu štete". A ovaj gospodin, predsjednik suda Trećeg Rajha je rekao: "Koliko tražite?" Ovaj čovjek je rekao: "Ne znam, 1000 DM", a predsjednik je izvadio 50 DM iz džepa i rekao: "Da se nagodimo, hoćete li biti zadovoljni sa 50 DM?" Čovjek je rekao: "Hoću", uzeo 50 DM i izašao. A kad je izašao, kolege su pogledale u predsjednika: "Kolega, koliko mi znamo, vi nemate psa?" A on im je odgovorio: "Da, ali nikad se ne zna kako će sud presuditi..."

Dakle, postoje standardi, postoje zakoni, ali život jednostavno donosi takve vrste situacija, i mi nikada nećemo imati neku idealnu situaciju, i zato, kada bi postojale samo idealne situacije ne bi bile potrebne sudije. Onda bi se sve rešavalo nekim medijacijama itd. Ja ću samo da se vratim na ovaj slučaj Nikolaidis, zato što za nas Sarajlije on ima i emotivno značenje. Pošto su obojica aktera, i tužitelj i tuženi rođeni u Sarajevu, mi smo pratili taj slučaj i sve sudije u BiH, sve kolege su čitali te članke, analizirali riječ po riječ. Ja sam sa kolegicom koja je tu zastupala tuženog razgovarao davno o tome i zaključili smo u stvari da ni jedan sud u BiH ne bi nikad dosudio tu odštetu. To je izvan svake pameti. Međutim, sudija Osnovnog suda je to prepoznala i napisala jednu krasnu presudu koja je poslije preinačena nekim sticajem okolnosti. Znači, nikad ne znamo kako će sud presuditi, ne možemo da unaprijed budemo sigurni ni u šta. Život će donijeti mnoge situacije.

Što se tiče ove edukacije koju je Tea pomenula, obavezna edukacija neće riješiti problem. Mi imamo u BiH obaveznu edukaciju za sudije koju prije nismo imali, a imali smo nekako puno bolju edukaciju. Zato što su dolazili ljudi koji su bili spremni i voljni da uče. Sada imamo jednu mašinu po kojoj svaki sudija mora da prođe četiri dana obavezne edukacije svake godine u BiH. To se sve svodi na jednu trku, da se sve sudije provedu kroz ta četiri dana koji postaju sve besmisleniji i besmisleniji. Mislim da je najbolji put edukacije Makedonska akademija za sudije. Ko je imao prilike da je posjeti, zna o čemu govorim. Što više razmjenjujemo mišljenja i što više kontaktiramo biće nam bolje odluke, biće zadovoljniji mediji i novinari. Mislim da je ova konferencija veoma uspješna i da je jako kratka za sva pitanja koja smo pokrenuli. Velika šteta što nemamo još vremena da razjasnimo neke stvari.

Slavoljub Carić:

Samo bih se nadovezao na ovu priču. Ovo što nameravam da kažem, obično se govori na kraju, a ja smatram da je došao taj trenutak, mada ima još prostora za diskusiju.

Moram da kažem da, ovaj skup zaista smatram korisnim i da je organizator sve ovo besprekorno zamislio. Želim da se zahvalim pre svega organizatoru za ovakvu organizaciju i diskusiju, koja je bila vrlo interesantna i korisna za sve nas.

Međutim, malo sam i razočaran što pre svega predstavnici vlasti CG nisu pokazali veće interesovanje za ovaj skup. I mogu da kažem, osim gospodina Lajovića i nekoliko sudija koje su došle nije bilo drugih predstavnika crnogorskih vlasti, a to se čak, i u upoređenju sa Srbijom, koja je ipak veća i po broju stanovnika, nekako se čini razočaravajuće. Ali to što u Srbiji na ovakvim skupovima ima veći broj sudija, ne znači da su svi oni tu došli da se na pravi način edukuju. Naprotiv, ovo što su sudije Vuković i Danilović rekle je tačno, jer sudija može da se edukuje i kroz knjigu, ako zaista ima želje i ineteresovanja da se edukuje, on će se edukovati. Ne mora da dođe na jedan skup.

U Srbiji postoji Pravosudna akademija i sada će biti obavezna obuka za sve sudije, ali ne vjerujem da je to neki veliki kvalitet. Ovo što se u Makedoniji dešava ipak je čini mi se korak naprijed i to je jedna bolja solucija nego u Srbiji. Prema tome, mislim da u velikoj meri inicijativa za edukaciju leži u svakome od nas, tj. koliko je neko zaista spreman da se edukuje.

Kada sam izabran za zastupnika izabran sam jer sam imao pravosudno iskustvo. Bio sam u pravosuđu 13 godina, a bio sam i u diplomatiji. Znao sam jezike. Kombinacija je dobra, pa eto da izaberemo čoveka koji zna posao, mislili su oni koji su me birali. Međutim, u trenutku kada sam izabran ja sam veoma malo znao o Evropskom sudu za ljudska prava. Dakle, tih prvih 6 meseci sam se edukovao. Nisam imao nikakvu obuku i prethodna znanja o svemu tome i evo pet godina i više radim ovaj posao i nikakvih primedbi od držvnog ili civilnog sektora na na moj rad nije bilo. Ne želim da se hvalim, ali u svakom od nas leži ta inicijativa za edukacijom i usavršavanjem. Ako neko želi da se edukuje, ne mora da dođe na ovakav skup. On će to pročitati samoinicijativno. Ali mislim i da je prava šteta ne doći na jedan ovakav skup.

Vuksan Simonović:

Dozvolite mi da vas najprije sve srdačno pozdravim u ime Socijalističke narodne partije Crne Gore, najjače opozicione partije u Crnoj Gori, da posebno pozdravim sve naše uvažene goste i da im zaželim prijatan boravak u našoj državi. Istovremeno se zahvaljujem organizatoru ovog izuzetno značajnog skupa na pozivu i moram da kažem da, iako je ovo dosta dugo trajalo, da mi ni jednog momenta nije bilo dosadno.

Danas sam zaista čuo brojna iskustva iz država iz okruženja. Ono što želim da kažem jeste sledeće: ja dolazim iz partije koja na političkoj sceni CG bitiče 13 godina kao opoziciona partija i kao vladajuća partija u nekoliko gradova. I sa zadovoljstvom želim da istaknem činjenicu da nikada ova partija, niti ijedan njen funkcioner nijesu podnijeli tužbu za klevetu i uvredu bilo koga. Niti novinara, niti bilo kojeg građanina. Molim vas lijepo, nemojte samo da pomislite da nijesmo bili klevetani i vrijeđani. Dovoljna je činjenica što sam rekao da smo najjača opoziciona partija i slobodno mogu reći najveći ili ponajveći, da ne budem pretenciozan, kritičari vlasti u Crnoj Gori. Bili smo izloženi brojnim klevetama i uvredama, ali upravo iz ovog razloga i zbog ovog standarda da političari i javne ličnosti moraju imati maksimalni prag tolerancije, nikada se nijesmo opredijelili za rješavanje tih problema putem tužbi. Koristili smo druge demokratske vidove odgovora na klevete i uvrede. Koristili smo demant koliko smo to mogli.

Ali moram reći da je za našu opozicionu partiju medijska scena Crne Gore nažalost bila dosta sužena. Koristili smo parlament koji se donekadno redovno direktno prenosio putem državne televizije da odgovorimo na klevete i uvrede. I jednostavno smo se morali sa tim zadovoljiti. Šta se događalo u čitavom tom periodu. Vjerujte da su čak formirani ad hoc mediji da se obračunavaju sa nama, a koji su završili onako kako su morali da završe. Ugašeni su već, nema ih na političkoj odnosno medijskoj sceni Crne Gore. Moram da kažem da su i u državnim medijima postojale grupe novinara, dežurnih pod znacima navoda kritičara svega onoga što dolazi iz opozicije, ali su i oni negdje na zalasku karijere i vjerujem da će medijska scena uskoro biti i od njih oslobođena. Sledeće što želim da vam kažem je jedan nonsens koji mi u Crnoj Gori imamo. Ono što nismo podnosili ni jednu tužbu za klevetu i uvredu, mi smo bili vođeni stavom ili javnom izjavom bivšeg državnog tužioca Crne Gore, a danas predsjednika (predsjednice) Vrhovnog suda i Sudskog savjeta Crne Gore, kada je jedan građanin uvrijedio, na pitanje novinara da li će tužiti tog građanina, odgovorila je:

”Ne, tužicu ga onda kad crnogorsko sudstvo bude slobodno i nezavisno”. Koliko znam ta tužba nije ni do dan danas uslijedila.

Ono što takođe želim da napomenem je da u Crnoj Gori u sudovima radi veliki broj časnih i profesionalnih sudija i lično znam mnoge od njih. Sam sam završio Pravni fakultet u Podgorici i mnogi su sa mnom studirali. Ali moram posebno naglasiti da nažalost ima jedan broj sudija koji razmišljaju šta će reći neko iz samog vrha vlasti, kako se ponijeti prema određenom sudskom predmetu, kakvu kaznu izreći. Pominjali smo ovdje danas brojne primjere predmeta u kojima su tužioci bili visoki državni činidbenici i čuli ste na primjerima Crne Gore kako su to ipak po meni drakonske kazne, koje su u pojedinim predmetima izrečene. Pominjalo se i 15000 eura i 14000 eura. Da se ne prisjećamo nekih ranijih kazni. Jednom riječju, da zaključim, SNP kao što je davala u toku usvajanja svih zakona u parlamentu koji dotiču ovu materiju tako i njihovih izmjena i dopuna koje su nedavno uslijedile, tako i u perspektivi, kada dođe do dalje reforme ovog segmenta, reforme zakonodavstva daće svoj doprinos u onoj mjeri da se do kraja i maksimalno ispoštuju najviši standardi koji danas važe u zemljama razvijene demokratije. Izvinite što sam malo odužio, ali imao sam potrebu da ovo istaknem.

Ana Vuković:

Ja ću dati samo kratko viđenje ove kritike. U biti sudijskog posla je da zapravo sudi o postupcima drugih. I mislim da svi moramo biti otvoreniji za kritiku, pristupačniji. Niko nema monopol na mudrost. Moramo dozvoliti da nas posmatraju i da nas i običan građanin isto tako kritikuje. I mediji i političari isto, kao što i mi dozvoljavamo sebi da i mimo sudskih odluka imamo nekakav stav i o njima. Ja bih ipak da se ovaj skup završi na neki malo ljepši način ili opušteniji. Mislim da smo svi tog mišljenja da je ovaj skup svakako jedan bitan doprinos. Sama činjenica da smo razmijenili ideje i iskustva dovoljno govori da ćemo ih svakako u sopstvenoj praksi i primijeniti. Koliko ćemo biti uspješni u tome, to je pitanje. Da li smatramo da bi nam konkretizacija normi olakšala primjenu prava, što je u konkretnom i naš posao? Lično smatram bez obzira što je život kompleksan i nikad se ne može podvesti pod jednu normu, da svaka konkretizacija normi smanjuje mogućnost zloupotrebe. Mi se moramo složiti sa činjenicom, ne kažem sve sudije na isti način i ne kažem da je Crna Gora izuzetak u tome, ali da su sudovi pod pritiskom i javnosti i političara, jer ako imamo iz-

javu u medijima gdje političari kažu: nosioci funkcija državnih se unaprijed, prije znači sudske odluke, izjašnjavaju. To je javno i u medijima, jer to nije mišljenje nekog prosječnog građanina, nego nosioca državne vlasti. Znači, ako oni daju pravo sebi da se javno izjasne o nekom postupku koji je u toku, onda i mi kao sudije, moramo obezbijediti da se čuje i naš glas. Moramo prestati sa takvom praksom. Isto tako mislim da i mi moramo biti pristupačniji za kritiku i biti i više samokritični, dozvoliti da čujemo šta drugi misle o našim odlukama.

Tea Gorjanc-Prelević:

Na kraju svako stoji iza svojih odluka. Je li tako?! Nije ni nužno da se vi složite sa svakom odlukom vaših kolega. Posebno pozdravljam samokritični duh koji je vladao najvećim delom ovog skupa. Mislim da je on svakako koristan i čini da napredujemo.

Htela bih da kažem na kraju da je jedini predlog zaključka danas stigao od sudije Mladena Srđića koji je preporučio da svi razmenjujemo presude ne samo Evropskog suda za ljudska prava nego i presude najviših sudskih instanci u regionu. Mislim da je to odlična ideja i sama je već primjenjujem u svom poslu. Drugo je mala reklama Akcije za ljudska prava. Izdali smo publikaciju, Zbirka presuda Evropskog suda za ljudska prava u slučajevima protiv država u regionu, koje se tiču prava na suđenje u razumnom roku i tu knjigu možete naći i na internet stranici Akcije za ljudska prava.⁶²

Želela sam da vas podsetim i na zaključke regionalne konferencije o Slobodi izražavanja i kleveti, koja je održana u Strazburu 2002. godine. Kratko bih vam pročitala oko čega su se oni tada dogovorili. Da vidite slažemo li se mi još uvek sa njihovim zaključcima ili možda mi imamo i neke nove ideje.

Oni su tada rekli da zakoni koji uređuju klevetu i uvredu u nekim državama Jugoistočne Evrope propuštaju još uvek da daju odgovarajući značaj pravu na slobodu izražavanja. Čak i kada su ovi zakoni odgovarajući, u praksi se često propušta da se tumače u skladu sa značajem slobode izražavanja, onako kako je tumači Evropski sud za ljudska prava. Da ponekada državni zvaničnici kao i drugi zloupotrebljavaju ove zakone, da sudstvo ne postupa uvek nezavisno i nepristrasno. Da sudstvo ne primenjuje uvek praksu

⁶² <http://www.hrc.unsa.ba/zbirkapresuda/>

Evropskog suda za ljudska prava u vezi prava na slobodu izražavanja, da mediji nisu uvek najodgovorniji kada izveštavaju, da međudržavne organizacije kao i NVO treba da više ohrabruju primenu standarda iz ove oblasti. Većina učesnika te konferencije se složila da bi trebalo dekriminalizovati klevetu i uvredu. Složili su se da ako postoje krivični zakoni da onda novčane kazne i naknade štete moraju biti proporcionalne. To je ono što je gospodin Norlander naglasio na početku, kako bi se sprečio efekat zastrašivanja. Da mora postojati pravo na odbranu dokazivanjem istinitosti, odnosno dužne novinarske pažnje. Dakle, pravo na opravdan komentar, i pravo na grešku, na pretpostavku koja se može ispostaviti da nije 100% istinita ako je novinar postupao razumno i u dobroj veri. Teret dokazivanja, tada su se složili, treba načelno da ostane na tužiocu u slučajevima klevete. Da ne mora da bude nikakve posebne zaštite bilo u praksi ili zakonima visokih državnih službenika, političara, te da bi trebalo organizovati što više obuka za sudije, tužioce, novinare o praksi primjene evropskih standarda.

Hvala vam svima na učešću. Nadam se da ćemo objavljivanjem publikacije sa ovog skupa, učiniti da se današnja rasprava proširi na mnoge druge koje bi zanimala, ali koji danas nisu mogli da budu sa nama.

ZAKLJUČCI

Zakoni koji uređuju klevetu i uvredu u nekim državama Zapadnog Balkana još uvijek, sami po sebi, ne obezbjeđuju primjenu standarda koje je Evropski sud za ljudska prava uspostavio u svojoj kontinuiranoj praksi. Poželjno je preciziranje zakona, koje bi olakšalo razumijevanje evropskih standarda posebno sudijama i novinarima, kao i svim drugim građanima.

Sudovi ne primjenjuju dosledno praksu Evropskog suda za ljudska prava, jer sve sudije još uvijek nijesu svjesne da je to neophodno, a i države nijesu preduzele dovoljno da primjenu standarda omoguće kroz dostupnost preвода svih relevantnih presuda Evropskog suda važnih za tumačenje slobode izražavanja.

Podjeljena su mišljenja oko toga da li je neophodno da kontinuirana obuka i usavršavanje sudija o standardima ljudskih prava bude organizovana kao obavezna, u vidu određenog broja dana godišnje, ali su svi saglasni da sudije moraju da se kontinuirano obrazuju i bez seminara, uz odgovarajuću literaturu i prevode presuda. Naglašen je pozitivan primjer makedonske Akademije za sudije, kao i zajedničkih inicijativa sudija i novinara u Makedoniji i BiH.

Predloženo je da sudije, pored prakse Evropskog suda za ljudska prava, koriste i praksu Vrhovnih i Ustavnih sudova u regionu, posebno onih koji u svojoj praksi citiraju presude suda u Strazburu. (U tom cilju u produžetku objavljujemo korisne linkove na internet stranice na kojima se mogu pronaći prevedene presude Evropskog suda i sudska praksa sudova u regionu.)

Većina govornika naglasila je da klevetu i uvredu treba u potpunosti dekriminalizovati, ili, u najmanju ruku, odgovoriti minimalnom evropskom standardu pa spriječiti da ta krivična djela dovedu do zatvorskog kažnjavanja, odnosno do nesrazmjernih novčanih kazni. Takođe, ukazano je na obavezu poštovanja minimalnog standarda u pogledu srazmjernosti građanskih odšteta za povredu časti i ugleda, koje moraju uzeti u obzir prosječnu platu u državi, odnosno zaradu tuženog, a u slučaju pravnih lica, medijskih osnivača, iznose koji neće ugroziti njihov opstanak.

Naglašeno je i da mediji ne izvještavaju uvijek odgovorno, da često ne poštuju pretpostavku nevinosti i teže senzacionalizmu na uštrb uravnoteženog

obavještanja. U tom smislu je naglašen značaj medijske samoregulacije, koja može doprinjeti unaprjeđenju profesionalnih standarda u medijima i preduprijediti sudske postupke. Objavljivanje ispravke i odgovora, kao i kritika medija od strane tijela za samoregulaciju, metodi su koji bi trebalo da oslobode sudove suvišnih građanskih postupaka zbog povrede časti i ugleda.

* * *

KORISNE INTERNET STRANICE

Vrhovni sudovi

Vrhovni sud Crne Gore, sudska praksa:

<http://www.vrhsudcg.gov.me/Sudskapraksa/tabid/81/Default.aspx>

Vrhovni sud Republike Srbije, sudska praksa:

<http://www.vk.sud.rs/sudska-praksa.html>

Vrhovni sud Republike Hrvatske, sudska praksa i propisi:

<http://www.vsrh.hr/EasyWeb.asp?pcpid=473>

Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine, sudska praksa:

http://vsfbih.ba/index.php?lokacija=sudska_praksa&vrsta=abeceda

Vrhovni sud Republike Srpske, sudska praksa:

http://www.vrhovnisudrs.com/index.php?option=com_content&view=article&id=20&Itemid=22

Vrhovni sud Republike Makedonije, sudska praksa:

<http://www.vsrn.mk/Odluki.aspx>

Zastupnici pred Evropskim sudom za ljudska prava

Zastupnik Republike Srbije pred Evropskim sudom za ljudska prava:

<http://www.zastupnik.gov.rs/>

Ured zastupnika/agenta Vijeća ministara BiH pred Evropskim sudom za ljudska prava:

http://www.mhrr.gov.ba/ured_zastupnika/?id=147

Ured za praćenje prakse i zastupanje pred europskim sudovima Republike Hrvatske:

<http://www.pravosudje.hr/default.asp?jezik=&ru=211&sid>

Ministarstvo pravde Republike Makedonije, odluke Evropskog suda za ljudska prava:

<http://www.pravda.gov.mk/tekstovi3.asp?lang=mak&id=presudi2010>

Ustavni sudovi

Ustavni sud Crne Gore, sudska praksa:

<http://www.ustavnisudcg.co.me/slike/ustavnisud/praksa.htm>

Ustavni sud Srbije, sudska praksa:

<http://www.ustavni.sud.rs/page/view/160-101195/sudska-praksa>

Ustavni sud Federacije Bosne i Hercegovine, sudska praksa:

<http://www.ccbh.ba/bos/odluke/>

Ustavni sud Republike Srpske, sudska praksa:

<http://www.ustavnisud.org/Doc.aspx?subcat=39&cat=13&id=35&lang=hrv>

Ustavni sud Republike Hrvatske, sudska praksa:

http://www.usud.hr/default.aspx?Show=c_praksa_ustavnog_suda&m1=2&m2=0&Lang=hr

Ustavni sud Makedonije, odluke i rešenja :

<http://www.ustavensud.mk/domino/WEBSUD.nsf>

Nevladine organizacije:

Akcija za ljudska prava:

http://www.hraction.org/?page_id=459

Hrvatsko novinarsko društvo:

<http://www.hnd.hr/>

Institut za medije Albanije:

<http://www.institutemedia.org/>

Komitet pravnika za ljudska prava (YUCOM):

<http://www.yucom.org.rs/index.php>

Novinarsko samoregulatorno tijelo Crne Gore:

<http://www.nstcg.org/>

Vijeće za štampu Bosne i Hercegovine:

<http://www.vzs.ba/ba/>

Udruženje novinara Makedonije:

<http://www.znm.org.mk/>

CONCLUSIONS

Defamation laws in some of the countries of the Western Balkans still do not ensure implementation of standards determined by the European Court of Human Rights (ECtHR) in its well-established practice. Specification of laws that would assist judges and journalists, as well as other citizens, to comprehend European standards is advisable.

The courts do not always apply the standards established in the case-law of the ECtHR because not all judges are yet fully aware that it is necessary and the states have not undertaken enough effort to provide for translation of all relevant ECtHR judgments for interpretation of freedom of expression.

The opinion on whether the obligatory continuous training of judges on human rights standards would be necessary, in terms of determined number of working days, has been divided. However, all speakers agreed that judges need to continuously invest in their education even without seminars, but with use of appropriate literature and translations of ECtHR judgments. The positive examples of the Macedonian Judicial Academy and joint initiatives of judges and journalists in Macedonia and Bosnia and Herzegovina have been emphasized.

It was recommended that judges, apart from the ECtHR case-law, consider the case-law of the Supreme Courts and Constitutional Courts from the region, especially those that refer to the judgments of the Strasbourg Court in their practice. (To that end, we propose here useful internet pages containing translated judgments of the ECtHR and the case-law of the courts from the region.)

The majority of speakers emphasized that crimes of defamation and insult should be abolished, or, at least, that the states should adopt the minimal European standard and prevent that those criminal acts lead to imprisonment or disproportional fines. In addition, the speakers highlighted the obligation to respect the proportionality principle with regard to civil damages by considering the amounts of average monthly salaries in the state or monthly salary of the defendant and in case of media outlets, the amounts that should not jeopardize their existence.

It was also emphasized that the media do not always report responsibly, that they often do not respect the presumption of innocence and promote sensationalism rather than balanced reporting. The importance of media self-regulation for promotion of professional standards in media and prevention of court proceedings has been emphasized in that context. The publications of the correction and reply, as well as criticism of the media by journalists' self-regulatory bodies were highlighted as methods that might liberate the courts from excessive civil proceedings for violation of honor and reputation.

UČESNICI OKRUGLOG STOLA

1. mr Tea Gorjanc-Prelević, izvršna direktorka Akcije za ljudska prava
2. Clive Rumbold, zamjenik ambasadora Evropske unije u Crnoj Gori
3. Lav Lajović, specijalni savjetnik potpredsjednika Vlade za politički sistem, unutrašnju i spoljnu politiku
4. dr Slavoljub Carić, zastupnik Republike Srbije pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu
5. Doc. dr Ivana Jelić, saradnik u nastavi na Katedri za međunarodno-pravne nauke na Pravnom fakultetu u Podgorici
6. Peter Noorlander, advokat, direktor Media Defense Law Initiative iz Londona
7. Mladen Srđić, sudija Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine
8. Ljiljana Zurovac, direktorica Vijeća za štampu Bosne i Hercegovine
9. mr Željko Rutović, pomoćnik ministra kulture za medije
10. dr Radomir Prelević, advokat, Advokatska kancelarija Prelević
11. Daliborka Knežević, advokatica, Advokatska kancelarija Knežević
12. Tamara Durutović, advokatica, Advokatska kancelarija Vuković-Durutović
13. Natalija Šolić, advokatica, Jugoslovenski komitet pravnika za ljudska prava YUCOM
14. Vesna Pejović, članica Savjeta Novinarskog Samoregulatornog Tijela
15. Neđeljko Rudović, urednik ND "Vijesti"
16. Daliborka Uljarević, izvršna direktorka Centra za građansko obrazovanje
17. Zdenka Perović, sekretarka Kancelarije zaštitnika ljudskih prava i sloboda u Crnoj Gori

18. Vuksan Simonović, član Izvršnog odbora Socijalističke Narodne Partije Crne Gore
19. Ana Vuković, sudija Višeg suda u Podgorici
20. Milka Tadić Mijović, zamjenica glavnog i odgovornog urednika nedjeljnika "Monitor"
21. Borka Vuković, samostalna savjetnica za medije ministra kulture
22. Milan Radović, koordinator projekta, Inicijativa mladih za ljudska prava
23. Biljana Vuksanović, sudija Višeg suda u Podgorici
24. Snežana Vukčević, sudija Osnovnog suda u Podgorici
25. dr Dragan Tumanovski, sudija Vrhovnog suda Republike Makedonije
26. Natali N. Sotirovska, novinarka makedonskog dnevnog lista "Dnevnik"
27. Tamara Čausidis, novinarka televizije ALSAT-M iz Makedonije
28. Zdenko Duka, predsjednik Hrvatskog novinarskog društva
29. Senka Danilović, sudija Višeg suda u Podgorici
30. Ilda Londo, koordinatorica istraživačkog odjeljenja Instituta za medije Albanije
31. Idar Bistri, advokat, bivši savjetnik Parlamentarnog stalnog komite-
ta za mas-medije i obrazovanje, Albanija
32. Sovjetka Režić, sudija Županijskog suda u Splitu
33. Matija Vasiljević, pomoćnik iz oblasti medija, OEBS
34. Milva Maria Varda, sektor za ljudske resurse, OEBS
35. Popović Branko, Stranka Srpskih Narodnjaka
36. Mirjana Gajović, pravica, Akcija za ljudska prava
37. Bojana Ćirović, pravica, Akcija za ljudska prava

MATERIJALI

VLADA CRNE GORE

Gospodin Svetozar Marović, potpredsjednik Vlade za
politički sistem, unutrašnju i spoljnu politiku

Gospodin Miraš Radović, ministar pravde

Gospodin Branislav Mićunović, ministar kulture, medija i sporta

Podgorica, 8.2.2010.

Predmet: Inicijativa za saradnju na temeljnoj reformi zakonskog uređivanja odgovornosti za povredu časti i ugleda u skladu sa evropskim standardima

Poštovani gospodine Maroviću,

poštovani gospodine Radoviću,

poštovani gospodine Mićunoviću,

pozdravljamo inicijativu za izmjene odredaba Krivičnog zakonika Crne Gore kao znak spremnosti Vlade da razmatra unapređenje pravnog okvira za garantovanje slobode izražavanja u skladu sa međunarodnim standardima, jer bi ukidanje novčanih kazni za medije bio još jedan korak ka dekriminalizaciji klevete i uvrede u Crnoj Gori, posle prvobitne zamjene zatvorske kazne novčanim kaznama.

Međutim, smatramo da je za dugoročno obezbjeđivanje poštovanja slobode izražavanja i prava na zaštitu ugleda i časti u skladu sa evropskim standardima, uspostavljenim Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i praksom Evropskog suda za ljudska prava, neophodno pristupiti temeljnijoj reformi zakonske regulative koja uključuje kako krivičnu, tako i građanskopravnu odgovornost za povredu ugleda i časti.

Imajući u vidu iskustva iz okruženja, a posebno:

- da je Bosna i Hercegovina u potpunosti dekriminalizovala klevetu i uvredu i donijela poseban Zakon o zaštiti od klevete, kojim su usvojeni standardi iz prakse Evropskog suda za ljudska prava u oblasti građanskopravne odgovornosti i na taj način olakšano sudijama da obezbijede njihovu primjenu,
- da je Albanija zabranila političarima i državnim funkcionerima da tuže medije i novinare zbog klevete i uvrede,
- da je Vrhovni sud Srbije nakon četiri presude Evropskog suda za ljudska prava u kojima je utvrđeno da je presudama zbog navodne klevete i uvrede država prekršila slobodu izražavanja usvojio načelni stav kojim je naložio nižim sudovima da u praksi primjenjuju standarde Evropskog suda za ljudska prava,
- predlažemo da se u cilju sprovođenja sveobuhvatne zakonodavne reforme u ovoj oblasti u Crnoj Gori organizuje regionalni okrugli sto, na kojem će se razmijeniti iskustva među stručnjacima iz regiona i Savjeta Evrope o najboljoj evropskoj praksi u ovoj oblasti.

Dekriminalizacija

Zalažemo se za potpunu dekriminalizaciju krivičnih djela protiv časti i ugleda (Glava XVII Krivičnog zakonika). Svjesni smo da to nije imperativni evropski standard, ali smatramo da je takvo rješenje napredno jer ne spriječava utvrđivanje građanskopravne odgovornosti u parničnom postupku, a obezbjeđuje da se odgovornost ne duplira i to posebno u pogledu novčanih kazni. Naglašavamo da su Specijalni izvjestilac UN za slobodu mišljenja i izražavanja, Predstavnik za slobodu medija OEBS i Specijalni izvjestilac Organizacije američkih zemalja zajednički izjavili još 2002. godine da krivična odgovornost za klevetu i uvredu nije opravdano ograničenje slobode izražavanja, da ta krivična dela treba ukinuti i zameniti građanskom odgovornošću. Njihov stav je 2007. godine podržao i Evropski komesar za ljudska prava koji je tada zatražio od država članica Savjeta Evrope da odmah proglase moratorijum na primjenu krivičnih zakonika u ovoj oblasti. Dekriminalizaciji su u Evropi do sada pristupile Bosna i Hercegovina, Gruzija, Estonija, Kipar, Moldavija, Rumunija, Ukrajina i Velika Britanija, tako da se može govoriti o evropskom trendu dekriminalizacije ovih krivičnih djela.

Građanskopravna odgovornost

U pogledu građanskopravne odgovornosti za zaštitu časti i ugleda, zalažemo se za normiranje standarda uspostavljenih u praksi Evropskog suda za ljudska prava u crnogorskim zakonima kako bi se obezbijedilo da će evropski standardi zaista biti primjenjivani u praksi (razlikovanje javnih ličnosti – državnih funkcionera, političara, državnih službenika, koji su dužni da trpe veći stepen kritike od privatnih lica; preciziranje novinarske savjesnosti kao uslova za isključenje odgovornosti; odgovornost medija za prenos informacija samo u izuzetnim slučajevima; razlikovanje pitanja od javnog interesa od neopravdanog ometanja privatnosti; razlikovanje činjenica, čiju je istinitost moguće dokazivati, od vrijednosnih sudova, čija se istinitost ne dokazuje; ograničenje iznosa naknade nematerijalne štete na iznos srazmjeran stvarnoj prouzrokovanoj šteti i sl.). To bi se moglo učiniti reformom odredbi Zakona o obligacionim odnosima, odnosno dopunom Zakona o medijima.

Poštovana gospodo,

predlažemo da Vlada podrži našu inicijativu:

1. da zajednički organizujemo regionalni okrugli sto, uz učešće stručnjaka Savjeta Evrope, na kome bi se obezbijedila međunarodna razmjena iskustava u pogledu uređenja odgovornosti za povredu časti i ugleda,
2. da se organizuje radna grupa koja bi predložila izmjene i dopune domaćih zakona u cilju usvajanja standarda utvrđenih u praksi Evropskog suda za ljudska prava u ovoj oblasti,
3. da se o konačnom predlogu reforme organizuje javna rasprava, i
4. na temelju zaključaka javne rasprave usvoje odgovarajuće izmjene i dopune zakona i/ili novi zakon koji će obezbijediti primjenu evropskih standarda u praksi.

Uvjereni smo da bi na taj način Crna Gora postala dobar primjer ne samo u regionu, već i u ostatku Evrope.

Spremni smo da se odazovemo pozivu na sastanak na kome bismo preciznije razgovarali o ovoj inicijativi.

S poštovanjem,

Tea Gorjanc-Prelević

Direktorka programa
Akcije za ljudska prava

Mirsad Rastoder

Predsjedavajući Savjeta
Novinarskog samoregulatornog tijela

Akcija za ljudska prava

Slobode 74/II
Podgorica

hra@t-com.me
Tel: 020 232 348
Fax: 020 232 358

**Novinarsko
samoregulatorno tijelo**

Bul. Svetog Petra Cetinjskog 9
Podgorica

nst@t-com.me
Tel/fax: 020 202 175

ZAKON O ZAŠTITI OD KLEVETE FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

- Član 1: *Cilj zakona*
Član 2: *Principi koji se ostvaruju zakonom*
Član 3: *Tumačenje*
Član 4: *Značenje naziva koji se koriste u zakonu*
Član 5: *Okvir djelovanja zakona*
Član 6: *Odgovornost za klevetu*
Član 7: *Izuzeci od odgovornosti*
Član 8: *Obaveza ublažavanja štete*
Član 9: *Zaštita povjerljivih izvora*
Član 10: *Obeštećenje*
Član 11: *Mirenje stranaka*
Član 12: *Rokovi zastarjelosti*
Član 13: *Nadležni sud*
Član 14: *Efikasnost sudske zaštite*
Član 15: *Odnos ovog zakona prema drugim zakonima*
Član 16: *Prelazne odredbe*
Član 17: *Stupanje na snagu*

Cilj zakona

Član 1.

Ovim zakonom uređuje se građanska odgovornost za štetu nanесenu ugle-
du fizičkog ili pravnog lica iznošenjem ili pronošenjem izražavanja neisti-
nitih činjenica identifikovanjem tog pravnog ili fizičkog lica trećem licu.

Principi koji se ostvaruju zakonom

Član 2.

Uređivanjem građanske odgovornosti iz člana 1. ovog zakona želi se postići da:

- a) pravo na slobodu izražavanja, zajamčeno Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine i Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda ("Službeni glasnik BiH", broj 6/99) predstavlja jedan od bitnih osnova demokratskog društva, posebno kada se radi o pitanjima od političkog i javnog interesa;

- b) pravo na slobodu izražavanja štiti sadržaj izražavanja, kao i način na koji je iznesen i ne primjenjuje se samo na izražavanja koja se smatraju pohvalnim ili neuvredljivim, nego i na izražavanja koja mogu uvrijediti, ogorčiti ili uznemiriti;
- c) sredstva javnog informiranja imaju značajnu ulogu u demokratskom procesu kao javni promatrači i prenosioci informacija javnosti.

Tumačenje

Član 3.

Ovaj Zakon se tumači na takav način da se primjenom njegovih odredbi u najvećoj mjeri obezbjeđuje princip slobode izražavanja.

Značenje naziva koji se koriste u zakonu

Član 4.

Nazivi koji se koriste u ovom zakonu imaju slijedeća značenja:

- a) izražavanje - svaka izjava, a naročito svaki usmeni, pismeni, audio, vizuelni ili elektronski materijal bez obzira na sadržaj, oblik ili način iznošenja ili pronošnja;
- b) javni organ - organ odnosno pravno lice u Federaciji Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Federacija) i to:
  - organ zakonodavne vlasti,
  - organ izvršne vlasti,
  - organ sudske vlasti,
  - organ uprave,
  - pravno lice sa javnim ovlaštenjima koje je osnovano u skladu sa zakonom,
  - pravno lice koje je u vlasništvu ili pod kontrolom Federacije, kantona, općine ili grada ili nad čijim radom javni organ vrši nadzor.
- c) javni službenik - svako lice koje je zaposleno u javnom organu;
- d) kleveta - radnja nanošenja štete ugledu fizičkog ili pravnog lica

iznošenjem ili pronošenjem izražavanja neistinitih činjenica identifikovanjem tog fizičkog ili pravnog lica trećem licu.

Okvir djelovanja zakona

Član 5.

- (1) Ovaj zakon primjenjuje se na zahtjeve za naknadu štete zbog klevete, bez obzira kako je zahtjev označen.
- (2) Javnom organu nije dozvoljeno da podnese zahtjev za naknadu štete zbog klevete.
- (3) Javni službenik može privatno i isključivo u ličnom svojstvu podnijeti zahtjev za naknadu štete zbog klevete.

Odgovornost za klevetu

Član 6.

- (1) Svako lice koje prouzrokuje štetu ugledu fizičkog ili pravnog lica iznošenjem ili pronošenjem izražavanja neistinite činjenice, identificirajući to pravno odnosno fizičko lice trećem licu, odgovorno je za klevetu.
- (2) Za klevetu izenesenu u sredstvima javnog informiranja odgovorni su autor, odgovorni urednik, izdavač, kao i lice koje je na drugi način vršilo nadzor nad sadržajem tog izražavanja.
- (3) Lice iz stavova 1. i 2. ovog člana (u daljem tekstu: štetnik) odgovorno je za štetu ako je namjerno ili iz nepažnje iznijelo ili pronijelo izražavanje neistinite činjenice.
- (4) Kada se izražavanje neistinite činjenice odnosi na pitanja od političkog ili javnog interesa, štetnik je odgovoran za štetu izazvanu iznošenjem ili pronošenjem tog izražavanja ako je znao da je izražavanje neistinito ili je nepažnjom zanemario neistinitost izražavanja.
- (5) Standard odgovornosti iz stava 4. ovog člana primjenjuje se i ako je oštećeni javni službenik ili je bio javni službenik ili je kandidat za funkciju u javnom organu i ako, prema općem shvatanju javnosti, vrši značajan uticaj na pitanja od političkog ili javnog interesa.

(6) Kada se izražavanje neistinite činjenice odnosi na umrlo lice, nasljednik prvog reda tog lica može podnijeti zahtjev, u smislu ovog zakona, pod uslovom da je takvo izražavanje nanijelo štetu ugledu nasljednika.

Izuzeci od odgovornosti

Član 7.

(1) Ne postoji odgovornost za klevetu:

- a) ako je izražavanjem izneseno mišljenje ili ako je to izražavanje u suštini istinito, a netačno samo u nebitnim elementima;
- b) ako je štetnik po zakonu obavezan da iznosi ili pronosi izražavanje ili je iznosio odnosno pronosio izražavanje u toku zakonodavnog, sudskog ili upravnog postupka;
- c) ako je iznošenje odnosno pronošenje izražavanja bilo razumno.

(2) Prilikom donošenja odluke iz razloga predviđenih u tački c) stava 1. ovog člana sud uzima u obzir sve okolnosti slučaja, a naročito:

- način, oblik i vrijeme iznošenja ili pronošenja izražavanja,
- prirodu i stepen prouzrokovane štete,
- dobronamjernost i pridržavanje štetnika opće prihvaćenih profesionalnih standarda,
- pristanak oštećenog,
- vjerovatnost nastanka štete i u slučaju da izražavanje nije izneseno ili proneseno,
- činjenicu da li izražavanje predstavlja objektivnu i tačnu informaciju o izražavanju drugih lica,
- te da li se odnosi na pitanja iz privatnog života oštećenog ili na pitanja od političkog ili javnog značaja.

Obaveza ublažavanja štete

Član 8.

Oštećeni je dužan da poduzme sve potrebne mjere da ublaži štetu uzro-

kovanu izražavanjem neistinite činjenice, a naročito da štetniku podnese zahtjev za ispravku tog izražavanja.

Zaštita povjerljivih izvora

Član 9.

(1) Novinar i drugo fizičko lice koje je redovno ili profesionalno uključeno u novinarsku djelatnost traženja, primanja ili saopćavanja informacija javnosti, koje je dobilo informaciju iz povjerljivog izvora ima pravo da ne otkrije identitet tog izvora. Ovo pravo uključuje i pravo da ne otkrije bilo koji dokument ili činjenicu koji bi mogli razotkriti identitet izvora, a naročito usmeni, pismeni, audio, vizuelni ili elektronski materijal. Pravo na neotkrivanje identiteta povjerljivog izvora nije ni pod kakvim okolnostima ograničeno u postupku koji se vodi u smislu ovog zakona.

(2) Pravo na neotkrivanje identiteta povjerljivog izvora ima i svako drugo fizičko lice koje učestvuje u postupku u smislu ovog zakona, a koje kao rezultat svog profesionalnog odnosa sa novinarom ili drugim licem u smislu stava 1. ovog člana, sazna identitet povjerljivog izvora informacija.

Obeštećenje

Član 10.

(1) Obeštećenje treba da bude u srazmjeri sa nanesenom štetom ugledu oštećenog i određuje se isključivo radi naknade štete. Prilikom određivanja obeštećenja sud je dužan da cijeni sve okolnosti slučaja, a naročito sve mjere koje je poduzeo štetnik radi ublažavanja štete, kao što su:

- objavljivanje ispravke i opozivanje izražavanja neistinite činjenice ili izvinjenje;
- činjenicu da je štetnik stekao novčanu korist iznošenjem ili pronošanjem tog izražavanja, kao i
- činjenicu da li bi iznos dodjeljene štete mogao dovesti do velikih materijalnih poteškoća ili stečaja štetnika.

(2) Sudska mjera o zabrani ili ograničavanju iznošenja ili pronošanja izražavanja neistinite činjenice nije dozvoljena prije objavljivanja tog izražavanja.

(3) Privremena sudska mjera o zabrani pronošnja ili daljnjeg pronošnja izražavanja neistinite činjenice može se odrediti samo ako oštećeni sa najvećom sigurnošću može učiniti vjerovatnim da je to izražavanje prouzrokovalo štetu njegovom ugledu i da će oštećeni trpjeti nepopravljivu štetu kao rezultat pronošnje ili daljnjeg pronošnja tog izražavanja. Stalna sudska mjera o zabrani pronošnja ili daljnjeg pronošnja izražavanja neistinite činjenice može se odnositi samo na određeno izražavanje za koje je utvrđeno da je klevetničko i na određeno lice za koje je utvrđeno da je odgovorno za iznošenje ili pronošnje tog izražavanja.

Mirenje stranaka

Član 11.

Čim sud procjeni da su se stekli uvjeti, ispitat će mogućnost mirenja stranaka.

Rokovi zastarjelosti

Član 12.

(1) Rok za podnošenje zahtjeva za naknadu štete u smislu ovog zakona iznosi tri (3) mjeseca od dana kada oštećeni sazna ili je trebao saznati za izražavanje neistinite činjenice i za identitet štetnika i taj se rok ni u kom slučaju ne može produžiti nakon isteka jedne (1) godine od dana kada je to izražavanje izneseno trećem licu.

(2) Ako oštećeni umre nakon početka ali prije okončanja postupka, njegov nasljednik prvog reda može nastaviti postupak u ime umrlog ako podnese zahtjev sudu u roku od tri (3) mjeseca od dana smrti oštećenog i izjavi da želi nastaviti postupak.

Nadležni sud

Član 13.

Za zahtjev za naknadu štete zbog klevete iznesene u sredstvima javnog informiranja nadležan je kantonalni sud.

Efikasnost sudske zaštite

Član 14.

(1) Postupak po tužbama za naknadu štete zbog klevete iznesene u sredstvima javnog informiranja smatra se hitnim.

(2) Sud je dužan postupiti po tužbi za naknadu štete zbog klevete iznesene u sredstvima javnog informiranja u roku od trideset (30) dana od dana prijema tužbe u nadležni sud.

Odnos ovog zakona prema drugim zakonima

Član 15.

U odnosu na pitanja koja nisu uređena ovim zakonom, primjenjuju se odgovarajuće odredbe zakona kojim su uređeni obligacioni odnosi, Zakona o parničnom postupku ("Službene novine Federacije BiH", broj 42/98 i 3/99) i zakona kojim je uređen izvršni postupak u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Prijelazne odredbe

Član 16.

(1) Obustavljaju se svi krivični postupci započeti prema Glavi XX, Krivična djela protiv časti i ugleda (članovi od 213. do 220.) Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine do dana stupanja na snagu ovog zakona.

(2) Danom stupanja na snagu ovog zakona obustavlja se izvršenje krivičnih sankcija koje su izrečene pravosnažnom presudom za krivična djela iz gore pomenutih članova Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine.

(3) Oštećeni ima pravo da u roku od tri (3) mjeseca od dana obustavljanja krivičnog postupka iz stava 1. ovog člana, odnosno od dana obustavljanja izvršenja krivičnih sankcija iz stava 2. ovog člana podnese zahtjev za naknadu štete u smislu ovog zakona, ako taj zahtjev ispunjava uvjete propisane ovim zakonom.

(4) Parnični postupak koji se odnosi na pitanja uređena ovim zakonom, koji je pokrenut i nije pravosnažno okončan do dana stupanja na snagu

ovog zakona, nastavit će se u skladu sa zakonom koji je bio na snazi u vrijeme pokretanja postupka, ako to nije na štetu tuženog.

Stupanje na snagu

Član 17.

Ovaj zakon stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u “Službenim novinama Federacije BiH”.

ZAKON O ZAŠTITI OD KLEVETE REPUBLIKE SRPSKE

Član 1.

Opšti dio

Ovim zakonom uređuju se prihvatljiva ograničenja slobode izražavanja u pogledu građanske odgovornosti za štetu nanесenu ugledu fizičkog ili pravnog lica iznošenjem ili pronošenjem nečег neistinitog i potvrđuje da:

a) pravo na slobodu izdržavanja, koje je garantovano Ustavom Republike Srpske i Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, predstavlja jedan od osnova demokratskog društva, posebno kada se radi o pitanjima od političkog i javnog interesa;

b) pravo na slobodu izražavanja štiti sadržaj izražavanja, kao i način na koji je iznesen, i ne primjenjuje se samo za izražavanja koja se smatraju korisnim ili neuvredljivim nego, takođe i za ona koja mogu da uvrijede, šokiraju ili uznemire;

v) sredstva informisanja imaju vrlo značajnu ulogu u demokratskom procesu kao javni posmatrači i snabdjevači javnosti informacijama.

Tumačenje

Član 2.

Ovaj zakon tumači se tako da se u najvećoj mjeri obezbijedi princip slobode izražavanja.

Definicije

Član 3.

U smislu ovog zakona:

a) “izražavanje” znači bilo kakvu izjavu, naročito uključujući: svaki usmeni, pisani, audio, vizuelni ili elektronski materijal, bez obzira na sadržaj, formu ili način iznošenja ili pronošenja;

b) “javni organ” znači svaki zakonodavni, sudski, izvršni ili drugi upravni

organ, svaki organ koji je imenovan ili ustanovljen u skladu sa Zakonom, a obavlja javnu funkciju i pravno lice koje je u vlasništvu ili je kontrolisano od strane jednog od gore navedenih javnih organa;

v) "javni službenik" znači svako lice koje je zaposleno u javnom organu.

g) "autor" je svako lice koje iznosi ili pronosti izražavanje

Granice djelovanja Zakona

Član 4.

1. Ovaj zakon se primjenjuje na sve tužbe za naknadu štete, ukoliko su podnesene povodom nezakonite povrede ugleda izazvane iznošenjem ili pronošanjem nečeg neistinitog, bez obzira na vrstu tužbe.

2. Javnim organima nije dozvoljeno da podnose tužbe za klevetu. Javni službenici mogu da podnesu tužbu samo u ličnom svojstvu.

Odgovornost za klevetu

Član 5.

1. Svako poslovno sposobno lice koje prouzrokuje štetu ugledu fizičkog ili pravnog lica iznošenjem ili pronošanjem izražavanja nečeg neistinitog, identifikujući to lice trećem licu, odgovorno je za klevetu, ako je to lice prouzrokovalo štetu u svojstvu autora, urednika ili izdavača izražavanja, ili u svojstvu lica koje je na neki drugi način efikasno kontrolisalo sadržaj tog izražavanja, kao i pravno lice koje je objavilo izražavanje.

2. Lice iz stava 1. ovog člana je odgovorno za izazvanu štetu ako je namjerno ili usljed nepažnje iznijelo ili pronijelo izražavanje.

3. Kada se izražavanje odnosi na pitanja od političkog ili javnog interesa, lice iz stava 1. ovog člana je odgovorno za izazvanu štetu iznošenjem ili pronošanjem izražavanja ako je to lice znalo da je izražavanje neistinito ili je nepažnjom zanemarilo neistinitost izražavanja. Isti standard odgovornosti primjenjuje se ako je oštećeni bio ili je javni službenik ili je kandidat za funkciju u javnom organu i ako vrši, prema opštem shvatanju javnosti, značajan uticaj na pitanja od političkog ili javnog interesa.

4. Kada se izražavanje odnosi na preminulu osobu, nasljednik prvog reda te osobe može podnijeti tužbu u smislu ovog zakona ako izražavanje prouzrokuje štetu i njegovom ličnom ugledu.

Izuzetci od odgovornosti

Član 6.

U sljedećim slučajevima neće se odgovarati za klevetu:

- a) ako se radi o izražavanju mišljenja ili kada je izražavanje u suštini istinito;
- b) ako je lice koje je navodno prouzrokovalo štetu bilo po zakonu obavezno iznositi ili pronositi izražavanje, ili iznositi ili pronositi izražavanje u toku zakonodavnog, sudskog ili upravnog postupka;
- v) ako je iznošenje ili pronošenje izražavanja bilo razumno.

Kada sud donosi ovakvu odluku, uzima u obzir sve okolnosti slučaja, naročito uključujući: način, oblik i vrijeme iznošenja ili pronošenja izražavanja, prirodu i stepen prouzrokovane štete, dobronamjernost i pridržavanje opšte prihvaćenih profesionalnih standarda od strane štetnika, vjerovatnost da bi šteta nastala i da izražavanje nije izneseno ili proneseno, podatak da li izražavanje sadrži objektivnu i tačnu informaciju o izražavanju drugih lica, i da li se odnosi na pitanja iz privatnog života oštećenog ili pitanja od političkog ili javnog značaja.

Standard dokazivanja

Član 7.

Pri utvrđivanju odgovornosti i dodjeljivanju naknade u smislu ovog zakona potreba za ograničavanjem prava na slobodu izražavanja mora biti jasno utvrđena u skladu sa članom 10. (2) Evropske konvencije o ljudskim pravima i sudskom praksom Evropskog suda za ljudska prava.

Obaveza ublažavanja

Član 8.

Tužilac u smislu ovog zakona preduzima sve potrebne mjere da ublaži svu štetu uzrokovanu navodnim klevetničkim izražavanjem, a naročito uključujući zahtjev za ispravku koju upućuje tuženom.

Mirenje stranaka

Član 9.

Čim sud procijeni da su se stekli uslovi, ispitaće mogućnost pomirenja stranaka.

Zaštita povjerljivih izvora

Član 10.

1. Novinar, kao i svako drugo fizičko lice koje je redovno ili profesionalno uključeno u novinarski posao traženja, primanja ili saopštavanja informacija javnosti, koju je dobio informaciju od povjerljivog izvora nije dužan saopštiti izvor informacije. Ovo pravo uključuje pravo da ne otkrije bilo koji dokumenat koji bi mogao da razotkrije identitet izvora, naročito uključujući: usmene, pisane, audio, vizuelne ili elektronske materijale. Ni pod kakvim okolnostima pravo na neotkrivanje identiteta povjerljivog izvora nije ograničeno kontekstom postupka u smislu ovog zakona.

2. Pravo na neotkrivanje identiteta povjerljivog izvora odnosi se na svako drugo fizičko lice koje učestvuje u postupku u skladu sa ovim zakonom, a koje kao rezultat svog profesionalnog odnosa sa novinarom ili drugim licem iz stava 1. ovog člana, sazna identitet povjerljivog izvora informacije.

Naknada štete

Član 11.

1. Naknada štete vrši se isključivo sa namjerom nadoknade štete nanesene ugledu oštećenog, a ta nadoknada mora biti proporcionalna proizrokovanoj šteti. Pri utvrđivanju naknade štete, sud uzima u obzir sve okolnosti slučaja, naročito uključujući sve poduzete mjere da bi se ublažila prouzrokovana šteta, ako što su: objavljivanje ispravke, opozivanje izjave ili izvinjenje, činjenicu da li je štetnik stekao novčanu korist učinjenim iznošenjem ili pronošenjem izražavanja, ili činjenicu da bi iznos dodijeljene štete mogao imati za posljedicu velike materijalne poteškoće ili bankrot štetnika.

2. Sud ne može donijeti mjere o zabrani ili ograničavanju iznošenja ili pronošenja izražavanja prije prvog objavljivanja tog izražavanja.

3. Privremene sudske mjere o zabrani pronošenja izražavanja ili zabra-

ni daljnjeg pronošenja mogu biti određene samo kada oštećeni može učiniti sasvim vjerovatnim da je izražavanje izazvalo štetu oštećenom i da će oštećeni trpjeti nepopravljivu štetu kao rezultat pronošenja ili daljnjeg pronošenja izražavanja. Stalna sudska mjera o zabrani pronošenja izražavanja ili zabrani daljnjeg pronošenja može se primjenjivati samo na posebno izražavanje/ izražavanja, odnosno izražavanja za koja je utvrđeno da su nezakonita, kao i na posebno lice/lica za koje je utvrđeno da je odgovorno za iznošenje ili pronošenje izražavanja.

Rokovi zastarjelosti

Član 12.

1. Rok za podnošenje tužbe u smislu zakona je 3 (tri) mjeseca od dana kada je tužilac saznao ili mogao saznati za izražavanje i identitet osobe koja je prouzrokovala štetu, i ni u kom slučaju se ne može produžiti nakon jedne godine, od dana kada je izražavanje izneseno trećem licu.

2. Ako tužilac umre nakon početka, ali prije okončanja postupka njegov nasljednik prvog stepena može da nastavi postupak u ime umrlog, ako se nasljednik obrati sudu u roku od tri mjeseca od dana smrti tužioca i izjavi da želi da nastavi postupak.

Odnos ovog zakona prema drugim zakonima

Član 13.

Ovaj zakon je *lex specialis* u odnosu na sve druge zakone. Za sve što nije regulisano ovim Zakonom primjenjivat će se odredbe Zakona o obligacionim odnosima, Zakona o izvršnom postupku i Zakona o parničnom postupku koji su na snazi u Republici Srpskoj.

Prelazne i završne odredbe

Član 14.

1. Danom stupanja na snagu ovog zakona, krivični postupak započet za djela iz člana 174. do 182. KZ RS, a nije okončan do dana stupanja na snagu ovog zakona, će se obustaviti.

2. Krivične sankcije izrečene pravosnažnom presudom za djela iz člana 174 do 182 KZ RS danom stupanja na snagu ovog Zakona, neće se izvršiti.

3. Svi zainteresovani tužioci imaju pravo da u roku od 3 (tri) mjeseca od dana obustavljanja krivičnog postupka i obustavljanja izvršenja krivične sankcije, podnesu tužbu u smislu ovog zakona, pod uslovom da takva tužba ispunjava sve ostale uslove koji su sadržani u ovom zakonu.

4. Postupak za sve parničene tužbe na teritoriji Republike Srpske koje nisu riješene do dana stupanja na snagu ovog zakona nastaviće se i okončati u skladu sa zakonom na osnovu kojeg je i započet.

Stupanje na snagu

Član 15.

Ovaj zakon stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku Republike Srpske".

Broj: 01-867/01

Datum: 25.jula 2001. godine

Banja Luka

PREDSJENIK

NARODNE SKUPŠTINE

Dr **Dragan Kalinić**

